

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Martina Těvce

**Občanské postoje a participace vlády
v České republice**

Diplomová práce

Praha 2011

Bibliografický záznam

TRÉVC , Martina. *Ob anské postoje a participace flák v eské republice*. Praha, 2011. 120 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních v d, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Ing. Petr Soukup.

Anotace

Diplomová práce se zabývá ob anskou participací eských flák v prostoru ob anské spole nosti. Hlavním cílem je ur it faktory, které ovliv ují ob anské postoje a angaflovanost mladých lidí v sou asné spole nosti. Po pádu komunistických reffim ve st ední a východní Evrop do-lo k nár stu zájmu o koncept ob anské spole nosti v souvislosti s politickými, ekonomickými a sociálními zm nami. Tyto zm ny vyústily v pot ebu nov vymežit obsah výchovy k ob anství. Autorka nejprve popisuje ob anskou spole nost jako kontext ob anské participace, speciální pozornost p itom v nuje eské ob anské spole nosti, a poté se zabývá teorií politické participace, s jejífl pomocí identifikuje klí ové determinanty ob anské angaflovanosti. Jako hlavní akté i socializace jsou chápány rodina, -kola, vrstevnické skupiny a média. Na datech z Mezinárodní studie ob anské výchovy autorka dokládá, fle kontext -kol a motivace jsou nejd leffit j-ími p ímými faktory ovliv ujícími ob anskou participaci.

Abstract

This thesis focuses on civic participation of Czech pupils in the realm of civil society. The main task is to find out which factors influence civic attitudes and engagement of youth in current society. There has been an increased interest in concept of civil society since the fall of Communist regimes in Central and Eastern Europe with respect to political, economic and social changes. These changes resulted in a need to rethink the content of civic and citizenship education. Firstly the author describes civil society as a context for civic participation with special emphasis on Czech civil society and then she deals with the theory of political socialization, which helps her to identify the key determinants of civic engagement. Family, school, peer groups and media are seen as

the main agents of this socialization. Using data from the International Civic and Citizenship study the author concludes that context of schools and classrooms and motivation are the most important direct factors in civic engagement.

Klí ová slova

ob anská spole nost, ob anství, participace, výchova k ob anství, fláci, eská republika

Keywords

civil society, citizenship, participation, civic and citizenship education, pupils, Czech Republic

Autor práce: **Martina Těvc**

Vedoucí práce: **PhDr. Ing. Petr Soukup**

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2011

Hodnocení:

Prohlášení

1. Prohláším, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 20. 5. 2011

Martina TMěvc

Pod kování

Na tomto místě bych ráda podkovala PhDr. Ing. Petru Soukupovi za cenné rady při vedení diplomové práce a své rodině a blízkým za podporu po celou dobu tvorby této práce.

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut sociologických studií

PROJEKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

autor: Bc. Martina Těvce

konzultant: PhDr. Ing. Petr Soukup

název práce: Občanské postoje a participace mládeže v České republice

Téma a cíl práce:

Téma občanství, občanské společnosti a občanské participace nabývá v posledních dvaceti letech na významu v důsledku politických, ekonomických, sociálních a kulturních změn v národním i globálním kontextu.

Diplomová práce se bude zabývat rolí občanstva z pohledu mládeže základních škol a víceletých gymnázií a zaměří se především na to, zda došlo v posledních deseti letech k nějakému posunu v úrovni občanské participace a postojích mládeže k této problematice. Pozornost zde bude věnována osvojování občanských znalostí a dovedností, tj. jak mládež v České republice chápe základní principy společnosti, je-li vycházejí z konceptu občanství, a míru jejich participace na občanské společnosti, tj. jak se angažují ve školních a mimoškolních aktivitách.

V této souvislosti je zmínována důležitost přípravy mladých lidí na jejich zapojení do společnosti v nových podmínkách a tudíž nutnost změn ve výchově občanství. Nízká participace mladých lidí na veřejném a politickém životě společnosti, která byla zaznamenána v předchozích výzkumech, vyvolala potřebu dalšího zkoumání postojů a participace mládeže. Jedním ze souasných úkolů, který si klade Evropská unie, je posilování sociální soudržnosti a zvyšování aktivní úasti občanstva na politickém a společenském životě. Snahou je podporovat odpovědné a aktivní občanské chování již na základních školách pomocí výchovy k občanství, kdy se předpokládá, že si mládež osvojí politickou gramotnost, schopnost kritického myšlení a specifických postojů a hodnot a aktivní participaci.

Občanská výchova tak hraje významnou roli při získávání občanských dovedností a postojů - mládež se ve škole dozvídá o svých občanských právech a povinnostech, učí se demokratickým hodnotám, solidaritě, sociální soudržnosti atd. Úlohou vzdělávání není pouze předávání znalostí a dovedností, ale také pomoc mladým lidem orientovat se ve

spole nosti. Třeba v-ak není jediným aktérem, který ovliv uje znalosti, dovednosti a zapojení mladých lidí do fivota spole nosti ó spolu s ní p sobí jejich rodina, vrstevníci, média a -ir-í spole nost. Sociální kapitál je pak asto chápán jako vysv tlující prom nná rozdíl v postojích a angaflovaností mezi mladými lidmi.

P edpokládaná struktura práce a metodologie:

Diplomová práce bude len na na dv ásti ó teoretickou a analytickou. V teoretické ásti práce budou nastín ny dosavadní p ístupy k pojmu ob anství a ob anské spole nosti z pohledu sociologie a dal-ích sociálních v d.

Analytická ást práce bude vycházet z mezinárodních studií ob anské výchovy ICCS 2009 (Mezinárodní studie ob anské výchovy) a CIVED 1999 (Mezinárodní výzkum ob anské výchovy), které zji- ují, jak jsou fláci ve 14 letech p ipravování a p ipravení p evzít své role ob an a testují porozum ní a kompetence flák v této oblasti. P jde zde p edev-ím o propojení flákovského dotazníku, který poskytne informace o sociálním zázemí flák (rodina, -kola, média), s výsledky, jichfl dosáhli v flákovském testu. Data budou zpracována kvantitativní analýzou.

Literatura:

- Bergerová, Marcela et al. 2002. *Ob anský sektor: studie, souvislosti*. Moravský Beroun: Moravská expedice.
- Glasius, Marlies (eds.) 2005. *Exploring Civil Society*. London and New York: Routledge.
- Inin, F. E. and B. S. Turner (eds.). 2002. *Handbook of Citizenship Studies*. London: SAGE Publication.
- Janowitz, Morris 1980. šObservations on the Sociology of Citizenship: Obligations and Rightsš. *Social Forces*, Vol. 59(1): 1-24.
- Keller, Jan 2009. *Nejistota a d v ra*. Praha: Slon.
- Kymlicka, Will, Norman, Wayne 2000. *Citizenship in Diverse Societies*. New York: Oxford University Press.
- Müller, Karel jr. 2002. *e-i a ob anská spole nost*. Praha: Triton.
- Raku-anová, Petra 2007. *Povaha ob anské spole nosti v eské republice v kontextu st ední Evropy*. Praha: SOÚ AV R.
- Stachová, Jana 2008. *Ob anská spole nost v regionech eské republiky*. Praha: SOÚ AV R.
- Schulz, Wolfram a kol. 2008. *International Civic and Citizenship Education Study. Assessment Framework*. Amsterdam: IEA.
- Skovajsa, Marek 2006. *Právní, politické a sociální ob anství*. Praha: SOÚ AV R
Dostupné z: www.fhs.cuni.cz/kos/kestazeni/ttexty/skovajsa_obcanstvi.doc
- Stewart, Angus. 1995. -Two Conceptions of Citizenshipø *The British Journal of Sociology*, 46(1): 63-78.
- Tilly, Charles. (eds.) 1996. *Citizenship, Identity and Social History*, University of Cambridge Press Syndicate

Obsah

TEORETICKÁ ÁST.....	1
Úvod	1
1. Ob anská spole nost.....	3
1.1 Historie pojmu ob anská spole nost.....	3
1.2 Ob anská spole nost ó definice, role, funkce	9
1.3 Klasifikace ob anské spole nosti	10
1.3.1 Vztah ob anské spole nosti, státu a trhu.....	10
1.3.2 Normativní ideál nebo empirický fakt?	11
1.4 Ob anská spole nost vs. ob anský sektor.....	15
1.5 Ob anská vs. neob anská spole nost.....	15
1.6 Sociální kapitál	16
1.7 Formy ob anské a politické participace.....	20
2. Ob anská spole nost v eské republice.....	21
2.1 eská ob anská spole nost do roku 1918.....	22
2.2 Období první republiky	23
2.3 eská ob anská spole nost v letech 1938-1989.....	24
2.4 eská ob anská spole nost po roce 1989	26
2.5 Sou asné výzkumy eské ob anské spole nosti	31
3. Ob anská spole nost a fláci	33
3.1 Koncept ob anství.....	34
3.2 Sociologie d tí a mládeže.....	36
3.3 Teorie politické socializace	38
3.4 Třída jako aktér politické socializace	42
3.4.1 Výchova k ob anství.....	43
3.4.1.1 Výchova k ob anství v historickém pohledu	43
3.4.1.2 Sou asná podoba výchovy k ob anství (kurikulární reforma)	45
4. Shrnutí	47
EMPIRICKÁ ÁST.....	48
5. Data a metodologie	48
5.1 Oblasti a prom nné	49
5.1.1 Zázemí fláka	49
5.1.2 Kontext -koly.....	51
5.1.3 Sociální síť	56
5.1.4 Motivace - postoje a víra v hodnoty.....	60
5.1.5 Předpokládaná budoucí ob anská participace.....	64
5.1.6 Ú ast na legálním protestu.....	66
5.2 Díl í shrnutí.....	68
5.3 Modely	68
5.3.1 Hypotézy	70
5.3.2 Model sou asné nebo minulé ob anské participace	71
5.3.3 Model -kolní angažovanosti	73
5.3.4 Model budoucí ob anské participace.....	75
5.3.5 Model legálních protestních aktivit (p ed lané díl í oblasti)	78
5.4 Shrnutí hlavních zji-t ní a diskuse	80

ZÁV R	82
SUMMARY	84
SEZNAM POUFITÉ LITERATURY	85
P ÍLOHA A	91
P ÍLOHA B	96

Seznam tabulek, grafů a obrázků

Tabulka 1 Průměrné skóre na škále kolní angažovanosti	54
Tabulka 2 Kolní prostředí (-kály)	55
Tabulka 3 Průměrné skóre na škále občanské angažovanosti	57
Tabulka 4 Tabulka . Index občanské participace	57
Tabulka 5 Více etné lenství (v procentech).....	58
Tabulka 6 Postoje spojené s demokracií a občanstvím (-kály).....	62
Tabulka 7 Zdroje motivace (-kály)	63
Tabulka 8 Předpokládaná budoucí občanská participace	66
Tabulka 9 Předpokládaná úast v protestních aktivitách.....	67
Tabulka 10 Souasná nebo minulá občanská angažovanost.....	71
Tabulka 11 Model formální občanské angažovanosti	73
Tabulka 12 Zapojení do rozhodovacích inností v rámci -koly	74
Tabulka 13 Model kolní angažovanosti	75
Tabulka 14 Předpokládaná občanská participace v budoucnu.....	76
Tabulka 15 Model předpokládané budoucí občanské participace flák	77
Tabulka 16 Budoucí protestní aktivity	78
Tabulka 17 Model legálních protestních aktivit.....	79
Graf 1 Jako dobrovolník pomáhat lidem v míst bydli-t	65
Obrázek 1 Model občanské angažovanosti 1	69
Obrázek 2 Model občanské angažovanosti 2.....	83

TEORETICKÁ ČÁST

Úvod

Tato diplomová práce se bude zabývat občanskou společností a rolí občana z pohledu žáků základních škol a víceletých gymnázií. Zaměří se na občanskou angažovanost a postoje žáků k této problematice a pokusí se zodpovědět otázku, jaké faktory tyto postoje a participaci ovlivňují. Pozornost zde bude věnována především osvojování občanských znalostí a dovedností, jež vycházejí z konceptu občanství a občanské společnosti, a míře participace žáků na občanské společnosti jako výsledku politické socializace, tj. nakolik se žáci angažují ve školních a mimoškolních aktivitách v současnosti a jaká je jejich deklarovaná ochota se občanskou angažovat v budoucnu.

Téma občanství, občanské společnosti a občanské participace nabývá v posledních dvaceti letech na významu v důsledku politických, ekonomických, sociálních a kulturních změn v národním i globálním kontextu. V této souvislosti je zmíněna důležitost přípravy mladých lidí na jejich zapojení do společnosti v nových podmínkách a tudíž nutnost změn ve výchově k občanství. Nízká participace mladých lidí na veřejném a politickém životě společnosti, která byla zaznamenána v předchozích výzkumech, vyvolala potřebu dalšího zkoumání postojů a participace žáků.

Jedním ze současných úkolů, který si klade Evropská unie, je posilování sociální soudržnosti a zvyčování aktivní účasti občanů na politickém a občanském životě. Snahou je podporovat odpovědné a aktivní občanské chování již na základních školách pomocí výchovy k občanství, kdy se předpokládá, že si žáci osvojí politickou gramotnost, schopnost kritického myšlení a specifických postojů a hodnot a aktivní participaci. O aktuálnosti tématu svědčí i fakt, že rok 2011 byl vyhlášen Evropským rokem dobrovolnictví na podporu aktivního občanství.

Významnou roli při získávání občanských dovedností a postojů hraje vedle rodiny, vrstevníků a médií také škola. V rámci občanské výchovy se žáci dozvídají o svých občanských právech a povinnostech, učí se demokratickým hodnotám, solidaritě, sociální soudržnosti atd. Úlohou vzdělávání není pouze předávání znalostí a dovedností, ale také pomoc mladým lidem orientovat se ve společnosti. Neméně důležitá je také školní prostředí obecně, v němž žáci nabývají praktických zkušeností s fungováním společnosti.

V teoretické části práce se budeme zabývat především obanskou společností, která nám poskytne určitý kontext pro pochopení a vysvětlení obanského jednání a postojů.

V úvodní kapitole práce bude nejprve představen koncept občanské společnosti v historickém pohledu. Poté bude následovat pohled současných klasifikací a přístupů k tomuto konceptu. V souvislosti s občanskou společností bude zmíněn také sociální kapitál a různé formy občanské a politické participace.

Ve druhé kapitole předkládané práce bude představena česká občanská společnost jako společnost, jež je silně zatížena dědictvím minulosti, které si s sebou nese. Tato část bude zaměřena na vývoj české občanské společnosti od poloviny 19. století až do současnosti, přičemž větší pozornost bude věnována jejímu stavu v posledních dvaceti letech. Na závěr této části budou zmíněny současné české výzkumy zabývající se touto problematikou.

Následující kapitola se bude věnovat vztahům ve vztahu k sociální funkci občanské společnosti. Seznámíme se s konceptem občanství a sociologií dětí a mládeže, na níž naváže teorie politické socializace. Jedná se o mechanismy zaplňování mladých lidí do politické kultury společnosti, jejichž výsledkem by měla být výchova informovaných a odpovědných občanů. Aby byl obrázek kompletní, je nutno ho doplnit také o institucionální přístup především o roli školy jako instituce, která má výrazný vliv na občanské znalosti, ale také postoje mladých.

Empirická část bude vycházet z dat z Mezinárodní studie občanské výchovy (ICCS 2009) a Studie občanské výchovy (CIVED 1999). Data nabízejí velké množství informací, které mohou být zpracovány, a u níž se jedná o znalosti a postoje k Evropské unii nebo evropskou identitu (Evropský dotazník), postoje mladých k demokracii, společnosti, státu, škole (fiákovský dotazník) nebo výkon mladých ve znalostním testu (fiákovský test). Vzhledem k rozsahu práce však může být využito jen malý zlomek těchto dat.

Cílem práce je tedy poskytnout obrázek o vztahu českých mladých k občanské společnosti, participaci a společnosti občanů. Chápou mladí demokratické principy, na nichž je společnost založena? Angažují se v občanských aktivitách? Jaké faktory by mohly vysvětlit jejich neangažovanost. Jakou mají představu o svém budoucím jednání v dospělosti? A daří se školám úspěšně vychovávat občany této země? To jsou otázky, na něž se tato diplomová práce bude snažit dát odpovědi.

1. Obanská společnost

Obanská společnost představuje poměrně široký a vágní pojem, který různými myšlenkovými směry naplňuje různým obsahem. Právě díky nejasnému vymezení může být zažena bok po boku pojem jako je demokracie nebo kultura a může být oblíbeným myšlením na obou stranách politického spektra. Obanská společnost navíc může představovat jak normativní ideál, tak empirickou realitu [Müller 2006: 16], což ji činí těžce uchopitelnou koncepcí.

Nejobecněji můžeme obanskou společnost chápat jako oblast dobrovolného sdružování, prostor artikulace, prosazování a uskutečňování zájmů občana, který se nachází mimo stát a je na něm nezávislý. V následujících řádcích si však ukážeme, že ani takto obecná definice není shodně přijímána všemi sociální vědci, ba právě naopak. Proto pokud bychom se chtěli věnovat zkoumání obanské společnosti, je nutné ji přesně definovat pro potřeby výzkumu.

V této části práce se pokusíme nastínit nejpoužívanější koncepci obanské společnosti spolu s historickým vývojem pojmu. Komplexní pohled všech autorů zabývajících se touto problematikou je mimo rámec této práce a není naším cílem. Na tomto místě nám jde spíše o nárt významových posunů pojmu, které můžeme sledovat v různých přístupech k obanské společnosti.

1.1 Historie pojmu obanská společnost

Obanská společnost je nerozlučně spjata s evropským filosofickým myšlením a svému současnému pojetí se přibližuje od poloviny 18. století, kdy dochází k jejímu oddělení od sféry státu [Skovajsa 2010: 64-65]. Přestože její základy můžeme vystopovat již v antice¹, největší rozmach zažívá právě od 18. století, zejména v souvislosti se vznikem společností moderního typu a potřebou ustavit nový společenský řád v opozici k absolutismu. Teoretici v tomto období přiznávají jedincům určitá práva, díky nimž se mohou podílet na utváření podoby společnosti [Strnadová 2008: 34]. Tento důležitý obrát je nejprve spojován se dvěma jmény - Thomasem Hobbesem a Johnem Lockem,

¹ Název se odvozuje od Aristotelova špolitike koinoniaō a jeho latinského překladu šsocietas civilisō, což znamená politické sdružování ve smyslu protikladu přirozené společnosti zvířat [Cohen a Arato 1994: 84, Parekh 2006: 15]. V tomto období obanská společnost splývá se státem a je chápána spíše jako oblast civility - občanských ctností [Edwards 2004: 6, Petrušek 2006: 226]. Je to především ve větné eticko-politické sdružování svobodných a rovných občanů [Cohen a Arato 1994: 84], kde člověk tím, že se přímě podílí na rozhodování, přispívá k blahu celku [Strnadová 2008: 33].

na n fl pozd ji navazují skot-tí osvícenci. Oba nacházejí východisko z krize sociálního ádu v teorii společenské smlouvy [Rakuánová 2007: 21]. V Hobbesov pojetí p edstavuje stát, tj. obanská společnost, opozici p irozeného stavu, který je stavem války v-ech proti v-em. Naopak Locke p epokládá existenci p irozeného zákona, který reguluje jednání jedinc jifl v p edpolitickém stavu. Obanská společnost vzniká jedin za podmínky vlády práva a omezené politické autority [Strnadová 2008: 142].

Locke je považován za zakladatele distinkce obanské společnosti a státu, a koliv on sám obanskou společnost dosud neodli-uje od společnosti politické [Müller 2002: 31-33]. Pozd ji uvidíme, fe problematický vztah státu a obanské společnosti bude tento koncept provázet afl do sou asnosti. V Lockov teorii společenské smlouvy vzniká stát ze společnosti a to tím zp sobem, fe se lidé v jeho prosp ch vzdávají ásti svých práv, která mají v p irozeném stavu a zároveň od n ho o ekávají, fe zajistí jejich bezpečí, ochrání jejich svobody a bude mezi nimi zmír ovat konflikty. Stát tak reguluje obanskou společnost, na druhou stranu je v-ak jeho vláda omezená a lidé ji mohou svrhnout [Green 1997: 309-310, Stachová 2008: 12].

Vedle Locka to byl také Montesquieu, který ovlivnil pozd j-í pojetí obanské společnosti. Montesquieu odli-il ve ejnoprávní sféru (politický stav, kde politické zákony upravují vztah mezi vládci a ovládanými) a soukromoprávní sféru (obanský stav, v n mfl společenské zákony regulují vztahy mezi leny společnosti) a kladl d raz na intermediární t lesa, jefl podmi ují výkon ve ejné moci v zájmu ob an [Skovajsa 2010: 66, Rakuánová 2007: 22].

Zatímco v Lockov koncepci stále nacházíme sep tí s Bohem, skot-tí osvícenci (nap . Smith, Hume, Ferguson, Hutcheson) hledají zdroj nového společenského ádu jifl ve společnosti samotné. To, co je nového v jejich pojetí obanské společnosti, je tento obrat do sv ta lidské existence, kde existují opozice mezi individuálním a sociálním, soukromým a ve ejným, egoismem a altruismem, a pokus tyto protikladné principy sjednotit. e-ení pak nacházejí v samoregulující se oblasti trhu s minimálními zásahy státu [Seligman 1992: 26-30].

Pro Adama Smithe není obanská společnost, jako ve ejná sféra, pouze neutrálním prostorem trfní sm ny ó je to etická aréna, ve které jsou jedinci utvá eni ve své individualit prost ednictvím aktu sm ny s ostatními [Seligman 1992: 28]. Ekonomická aktivita individuí má základ v jejich neekonomických pot ebách náklonnosti a ocen ní, tj. morálních sentimentech sjednocujících jedince za ú elem

společného jednání; motivem jejich jednání je především uznání [Edwards, Foley 1998: 6].

Máme tedy i, které se v 18. století s nástupem tržního hospodářství, obchodu, dělby práce, diferenciací zájmů a zhroutil tradičních paradigmatů v důsledku francouzské a americké revoluce utváří nová společenská sféra jako oblast autonomních individuů oddělená od státu a rodiny, která je chápána především jako prostor uskutečnění ekonomických zájmů [Edwards 2005: 6]. Je to sféra svobodných občanů, kteří mohou kontrolovat stát nebo jím být chráněni [Strnadová 2008: 35]. Zakládajícím principem nového sociálního řádu se tak stává svoboda sdružení [Edwards, Foley 1998: 6]. Stát je v tomto období jasně naprosto oddělen od občanské společnosti jako sféry ekonomiky².

V souvislosti s občanskou společností nelze nezmínit Alexise de Tocquevilla, na jehož později navazuje snad nejvlivnější směr současného uvažování o občanské společnosti – neotocquevilliáni neboli sociokulturní i asociativní – kola (zejména v pojetí Roberta Putnama). Tocqueville si vědomě především toho, jakou funkci plní občanská společnost pro demokratický stát v americké společnosti – podle něj je občanská společnost jeho základem. Stát, občanská společnost a politická společnost stojí v jeho pojetí vedle sebe [Rakušanová 2007: 22]. Demokracie je neustálou cestou, která je udržována ve stejném měřítku, je-li se vytváří v občanských sdruženích, která fungují jako prostor formulace zájmů, kontrola státu i jako obrana proti jeho nadměrným (a případným nedemokratickým) zásahům [Müller 2006: 28, 56-58].

Tocqueville klade důraz na decentralizaci a to nejenom vlády, ale i ve stejném měřítku. Tím, když se lidé budou podílet na správě místa, kde žijí, dojde ke sladění veřejných a soukromých zájmů a vznikne občanský patriotismus, který umožní dosahovat společných cílů občanů [Müller 2006: 59-61]. Občanská sdružení představují pro Tocquevilla – koly demokracie, kde se jedinci učí občanským dovednostem, které později dokáží využít v politickém rozhodování na celostátní úrovni [Skovajsa 2010: 67]. Dobrovolné sdružení v těchto spolecích, je pak hlavní podmínkou svobody [Müller 2006: 61].

Tocqueville se obává moci státu, je-li není kontrolována občany, na druhou stranu ale také nespoutané vůle lidí, je-li má vyústit v revoluci. Předcházet tomuto stavu se dá jedině za pomoci aktivní občanské společnosti organizující se zdola, pravidelnými

² Zde vzniká prostor pro další problematický vztah občanské společnosti – vymezení se vůči sféře trhu.

volbami a ú astí ob an na politickém d ní zem [Green 1997: 310]. Jako nejnebezpečnější hrozbu pro americkou společnost označuje absenci veřejného prostoru, kdy v honbě za rovností jsou si všichni lidé podobní a obracejí se do soukromé sféry [Seligman 1992: 138].

Dalším teoretikem občanské společnosti je Georg Friedrich Hegel, jehož myšlenky významně ovlivnily Marxe a Gramsciho. Hegel je prvním, který staví občanskou společnost do protikladu ke státu [Müller 2006: 38] a zakládá klasickou trojlenku rodina, občanská společnost, stát. V jeho koncepci je občanská společnost stále především oblastí ekonomických zájmů, je to sféra odcizení, stejně jako morálního, kde jsou jedinci socializováni jako občané [Foley, Edwards 1998: 7].

Hegel si uvědomuje existenci konfliktů v občanské společnosti (subjekt vs. objekt, právo vs. povinnost, racionalita vs. hodnoty [Cohen, Arato 1990: 95 in Rakušanová 2007: 22]), sám je spojuje potřebou neustálého dohledu státu [Edwards 2004: 9], jehož právní rámec občanskou společnost zároveň omezuje [Foley, Edwards 1998: 7]. Stát jako nejvyšší etický ideál je nadázen občanské společnosti (pouze v něm dochází k její plné realizaci jako normativního řádu) a jako jediný je schopen prokázat partikulární zájmy. Za účelem zmírnění konfliktů existují v občanské společnosti policie a korporace, jefti chápe jako zájmové organizace společenských stavů, založené na samosprávném principu [Skovajsa 2010: 67]. Zde navazuje na Montesquieovy intermediární orgány, v nichfti dochází ke sla ování soukromých a veřejných zájmů, protofti umofl ují individuům vztahovat se k vyššímu celku [Müller 2006: 43]. Hegel dále předpokládá, fti občanská společnost je výsledkem historického procesu a nevzniká tedy v přirozeném stavu společnosti, ímfti se stal inspirací Karla Marxe [Seligman 1992: 52].

Pro Marxe je občanská společnost jako íst tržní sféra prostorem soupe ících partikulárních zájmů a tídního antagonismu; jako oblast výrobních sil a vztahů, tj. hospodářská základna, je oddělena od státu. Na rozdíl od Smithe, který trh chápal pozitivně jako morální sféru, v něm Marx vidí nástroj zotročení a vykoisování d lnické tídy. K jejímu osvobození je potřeba občanskou společnost odstranit spolu se soukromým vlastnictvím a státem. Marx ve svém pojetí opítovn sjednocuje občanskou a politickou společnost [Strnadová 2008: 296-297].

Z Marxovy koncepce vychází italský myslitel Antonio Gramsci, který navazuje spíe přímo na Hegela a jeho korporace [Cohen, Arato 1994: 142]. Do občanské společnosti, kterou staví vedle rodiny a politické společnosti (opíto tedy odliuje

obanskou a politickou společnost), nezahrnuje ekonomickou sféru a vyvazuje ji ze společenské základny, a dává ji tak spolu se státem do nadstavby. Klíčovým pojmem jeho teorie je hegemonie, tj. jaké hodnoty převládají ve společnosti. Na rozdíl od Marxe připisuje obanské společnosti určitý význam. V jejím rámci dochází k vytváření souhlasu a legitimizaci státní dominance prostřednictvím sociální a kulturní hegemonie, čímž se zajišťuje reprodukce ideologie [Strnadová 2008: 299; Cohen, Arato 1994: 144-145]. V obanské společnosti se však může zformovat škontrahegemonní asociace, reprezentující odlišné normy [Green 1997: 311] a ohrozit tak dominantní ideologii, obanská společnost je pak místem, kde dochází ke konfliktům o identitu a může zde vzniknout revoluce.

V téžina autor se shoduje na tom, že pojem obanské společnosti byl na mnoho let zapomenut. Pravicoví myslitelé obanskou společnost odmítli jako nepotřebnou, levice v ní spatřovala nástroj buržoazie. Znovu se objevuje v 70. a 80. letech 20. století paralelně na dvou místech naší planety a to v souvislosti s nedemokratickými režimy ve střední a východní Evropě a Latinské Americe³. Koncept obanské společnosti je naplněn novým významem (do té doby jsou obanská společnost a stát vnímány jako interdependentní oblasti - sice oddělené, nikoliv však protikladné): v tomto období představuje opozici vůči státu, nástroj v boji proti totalitě. Znovu ožívá představa rozvoje autonomní, seberegulující se oblasti nezávislé na státu [Seligman 1992: 6-7]. O renesanci pojmu se zasloužil především Adam Michnik, který obanskou společnost chápal jako autonomii a sebeorganizaci [Kaldor 2003: 586]. V souvislosti s disidenty ve střední a východní Evropě se často zmiňují pojmy jako šparalelní struktury a šsamosprávná politika v Polsku, šanti-politika, šalternativní společnost v Maarsku, šnepolitická politika, šparalelní polis a šřivot v pravdě v české republice [Petrušek 2006: 226, Kaldor 2003: 586]. Obanská společnost je v tomto období tzv. tětí cestou mezi zásahy státu shora a revolucí zdola [Foley, Edwards 1998: 7].

Foley a Edwards [1998: 8] vidí zdroje obnoveného zájmu o pojem obanské společnosti v tomto období ve dvou dalších skutečnostech, a to ve vzniku nových sociálních hnutí v 60. letech a tzv. nové pravice v USA a Velké Británii. Vzestup tohoto

³ Míru podobnosti mezi těmito dvěma regiony zkoumá například Mary Kaldor, která zmiňuje odlišnosti (marxismus Latinské Ameriky (navazující na Gramsciho) a anti-marxismus střední a východní Evropy), ale i jisté podobnosti obou oblastí: například kontakt s podobnými smýšlejšími skupinami v dalších zemích, podpis mezinárodních smluv týkajících se lidských práv místními vládami a především opozice vůči totalitnímu (střední a východní Evropa) a militaristickému (Latinská Amerika) režimu [Kaldor 2003: 586-587]. Dvořáková upozorňuje na jejich různý vztah k neoliberalismu a na rozdíl od střední a východní Evropy dochází v Latinské Americe k oddělení trhu a společnosti před revolucí. Proto je po převratu kláden odlišný důraz na ekonomické změny [Dvořáková 2008: 583].

konceptu se stal inspirací pro západní demokracie, které jako nástroj kritického posouzení vlastní kvality (srov. Strnadová [2008]). Terčem této kritiky se staly zejména zásahy sociálního státu do životního světa lidí. Ve všech výše zmíněných případech se jednalo o projekty sociální autonomie proti dominantní moci určitého místa a doby [Edwards, Foley 1998: 125].

Mezi autory, kteří mají podíl na znovuobjevení pojmu občanské společnosti, můžeme jmenovat například Johna Keana [1988], Daniela Bella [1989], Adama B. Seligmána [1992], Edwarda Shilse [1991], Michaela Walzera [1991], Charlese Taylora [1990, 1995], Cohena a Arata [1992] a další [in Skovajsa 2010: 68, Seligman 1992: 2].

V posledních dvaceti letech dochází k politickým, ekonomickým a sociálním změnám, které souvisejí především (ale ne pouze) s globalizací a evropskou integrací. S tím se váží nová rizika a nejistoty, které vedou občany k obrácení se do soukromého života a k občanské společnosti. Občanská společnost je tak často chápána jako jakýsi štredný pojem, který by pomohl vyřešit problémy, které s těmito změnami souvisí [Müller 2006: 13]. V normativním smyslu jsou její naděje spatřovány zejména ve vztahu k demokracii, jí by měla být zárukou, a vzhledem k sociálnímu řádu po studené válce a pádu komunistických režimů [Edwards 2004: vii]. Zatímco postkomunistické země se potýkají s problémem samotné existence občanské společnosti, západní země se obávají jejího úpadku a hledají způsoby, jak ovlivnit spolkový život a znovu vytvořit veřejný prostor [Seligman 2002: 28].

V nových podmínkách konce 20. století a začátku nového tisíciletí se mluví také o občanské společnosti mimo oblasti, které jsme již zmiňovali (Evropa, Severní a Latinská Amerika). Na možnost existence občanské společnosti v nezápadních podmínkách však pohlíží někteří autoři skepticky (například ohledně islámských zemí E. Gellner, J. A. Hall). Často upozorují na absenci autonomních sociálních aktérů, individualismus a přehvalu kmenových organizací a komunitních vazeb [Edwards 2004: 30-31]. Právě poslední dva rozdíly na individualismus kritizují sociální antropologové, kteří existenci občanské společnosti nebo její potenciál v nezápadním světě nacházejí [Kaldor 2003: 589-590].⁴

⁴ Přenositelností koncepce občanské společnosti do nezápadních zemí se zabývají například Glasius a kol. (Exploring Civil Society [2004]), S. Chambers a W. Kymlicka (Alternative Conceptions of Civil Society [2002]). Další problematikou, kterou se zde sice nebudeme zabývat, ale považujeme za nutné ji alespoň zmínit, je myšlenka globální občanské společnosti.

1.2 Obanská společnost a její definice, role, funkce

Nyní navážeme na předchozí historický pohled obanské společnosti jejím teoretickým vymezením, klasifikacemi a vztahy k dalším oblastem lidského života⁵. Dále bychom se zde obanskou společností zabývali v takové míře, je potřeba definovat prostor obanské angažovanosti, její bude předmetem našeho zájmu v empirické části, a vymezit roli, kterou v tomto prostoru angažovanost a postoje obanské občiny hrají.

Obanská společnost je významným pojmem posledních dvou dekad a získává pozornost zejména v nově vznikajících souvislostech s politickými, ekonomickými a sociálními změnami ve společnosti⁶.

Nejobecněji může být definována jako sféra mezi individuem (a rodinou) na straně jedné a státem na straně druhé [Petrušek 2006: 227]. Termín obanská společnost zaměřuje pozornost k uspořádání spolkového života, který vyplývá z faktu, že člověk je tvorem společenským, uvědomuje si přítomnost ostatních lidí a ví, že aby jeho cíle dosáhl, musí se s nimi spojit. Z normativního hlediska (viz dále) se obanská společnost pojí s pojmy demokracie, svobody, lidských práv. Často je chápána jako podmínka demokracie i jako místo, kde se utváří veřejné mínění kontrolující stát, a kde vznikají a reprodukují se obanské hodnoty a normy. Organizace obanské společnosti pak plní roli zprostředkovatele zájmů občiny. Existence obanské společnosti tedy podmínuje existenci svobodné společnosti a moderní demokracie, zrovna tak jako pojetí obanské společnosti podmínuje pojetí svobody i demokracie⁷ [Müller 2006: 14]. Právě v tomto spoívá produktivita tohoto pojmu.

Edwards [2004: 13-15] ve své práci definuje tři role, které může obanská společnost hrát: ekonomickou, sociální a politickou. *Ekonomická role* značí poskytování služeb, které nezajišťují stát ani trh (srov. pojem sociální ekonomika in Dohnalová [2004]). *Sociální role*, kterou naplňuje obanská společnost, se často pojí se sociálním kapitálem nebo politickou socializací. Lidé se v rámci obanské společnosti učí občanským dovednostem, toleranci, solidaritě, základním pravidlům politického a společenského jednání [Strnadová 2006: 117] a vytvářejí soubory sociálních norem. Obanská sdružení pak mají fungovat jako pilíře demokracie. Strnadová [2006: 116] a

⁵ Autorka si je v domě jistých zjednodušení v definicích a stupních k obanské společnosti vzhledem ke komplexnosti tohoto pojmu. Cílem této diplomové práce není podat jejich úplný pohled nebo je kriticky hodnotit, ale spíše popsat prostředí, ve kterém se odehrává obanské jednání.

⁶ V souvislosti s těmito změnami se hovoří o tzv. globální asociální revoluci, kdy lidé reagují na nové podmínky novými a posíleným sdružením [Dohnalová 2004:15], její se často dokládá nástupem nových neziskových organizací.

Müller [2006: 219] definují je-t dal-í roli ob anské spole nosti - integra ní ó jako prostor agregace, artikulace a prosazování zájm , který slouží k aktivizaci a mobilizaci len a vytvá ení ob anských identit. Z hlediska *politické role* p edstavuje ob anská spole nost protiváhu státu, která dohlíží na odpov dnost vlády (v autoritá ských reflimech je to pak opozice v í vlád) ó Müller [2006: 215] to nazývá obrannou funkcí, kdy má ob anská spole nost fungovat jako ochranný val proti rozpínavosti státní moci. Vedle obranné je-t existuje také legitimiza ní funkce, kdy ob ané participují na ve ejném rozhodování, ochra ují a podporují ob anská a politická práva a utvá ením ve ejného mín ní legitimizují výkon státní moci [Müller 2006: 215-216]. V ob anské spole nosti se také vytvá í rezervoár budoucích politik . R zné my-lenkové -koly pak mohou na uvedené role klást r zný d raz.

Pokud se tedy shodneme na tom, fle ob anská spole nost je fládoucí jev pro demokracii, je d leflité, aby se do ní mladí lidé úsp -n za lenili a participovali na jejich aktivitách. Svou roli v tom hraje p edev-ím rodina, -kola, vrstevníci a zájmové skupiny, jeff hlavními jsou aktéry politické a ob anské socializace, jífl se budeme zabývat ve t etí kapitole této práce.

1.3 Klasifikace ob anské spole nosti

1.3.1 Vztah ob anské spole nosti, státu a trhu

Základem rozli-ování r zných pojetí je p edev-ím p edstava o tom, co do ob anské spole nosti pat í, í nikoliv⁷. Vymezení prostoru ob anské spole nosti probíhá neustálým vymezováním hranic mezi ob anskou spole ností, státem a trhem. Tyto hranice jsou v-ak neur íté a pohyblivé, p edev-ím z d vodu mnohonásobného lenství v r zných skupinách ó lov k je zároveň otcem, ob anem, sousedem, pracovníkem, spot ebitelem atd.⁸ [Edwards 2004: 24].

Co se týká vztahu ob anské spole nosti a trhu, kladou myslitelé r zný d raz na soukromé ekonomické aktivity a neekonomický spolkový flivot [Stachová 2008: 11]. Ob anská spole nost (v tomto p ípad jako empirický fakt) je v-ak s existencí trhu historicky spjata, proto je obtíflné jej z ní vylu ovat. Stejn tak nem fleme vznik ob anské spole nosti odd lovat od formování národního státu [Petrušek 2006: 228].

⁷ Dále m fleme rozd lovat jednotlivé p ístupy ke zkoumání ob anské spole nosti podle aktér , cíl , které si kladou, rolí, které ob anská spole nost plní apod.

⁸ Ernest Gellner tento jev nazývá modularita lov ka ó lov k nemá danou jednu výlu nou identitu, ale m fle jí m nit, zmnoflovat a volit [Strnadová 2006: 112-113].

Vztah mezi občanskou společností a státem se může pohybovat na škále od naprosté autonomie, přes vzájemnou podporu, až po závislost (např. na státních dotacích). Podle Walzera [2002: 47] má stát prosazovat normy občanskosti, regulovat konflikty, které vznikají v občanské společnosti a napravovat nerovnosti, které vytváří, a stanovovat limity těchto nerovností. Na druhou stranu připouští možnost občanské společnosti vzepít se státu.

Přidělení společnosti na jednotlivé sektory a zdůraznění odlišné logiky, která v nich funguje (stát o moc, autorita; trh o zisk; neziskový sektor o dobrovolnictví), bychom neměli opomíjet roli, kterou jednotlivé mechanismy hrají ve všech sektorech [Edwards, Foley 1998: 126].

1.3.2 Normativní ideál nebo empirický fakt?

Jak jsme již naznačili, občanská společnost může představovat určitý normativní ideál společnosti i empirický fakt. Proto můžeme různé směry vdeckého bádání rozlišit podle toho, ke kterému pojetí se přiklánjí, na normativní a analytické koncepty. Normativní teorie předpokládají určitý etický ideál občanské společnosti, který vztahují ke kvalitě demokracie, poměru újm souasně společnosti a hodnotí, nakolik se tomuto ideálu přibližují [Strandová 2006: 104]. Tento přístup však může ústít v zahrnování pouze takových forem občanského života, které přispívají k budování demokracie [Rakušanová 2007: 50]. Naopak analytické (ekonomizující) přístupy pokládají občanskou společnost za empirický fakt, který je přítomen v každé společnosti jako určitá sebeorganizace společnosti. Představitelé tohoto pojetí často zkoumají tento sektor (nestátní neziskové organizace).

Výše zmíněné dělení vyvolává např. Karel Müller [2006], který jej dále rozpracovává na další podkategorie. V návaznosti na španělského sociologa Pérez-Díaze rozlišuje *sociokulturní koncept*, který dělení na generalistické, maximalistické a minimalistické pojetí občanské společnosti, a *ekonomicky redukcionistický koncept*, který dělí na levicové a pravicové pojetí. Generalisté zahrnují do občanské společnosti i trh a stát, a pojmají ji v podstatě jako jiný název pro demokracii (Gellner, Pérez-Díaz). Občanská společnost z maximalistického pohledu představuje společnost po odeření rodiny a státu (Taylor, Keane). Minimalistické pojetí je nejužší z občanské společnosti vybere uje jak stát, tak rodinu a trh a klade důraz především na solidaritu mezi členy této sféry (Alexander, Shils, Habermas, Cohen a Arato, teoretikové občanského sektoru).

V ekonomicky redukcionistickém konceptu se pak občanská společnost směřuje pouze na oblast trhu [Müller 2006: 68-73, Skovajsa 2010: 29-70].

Jiné rozdělení navrhuje americký sociolog Michael Edwards [2004: vi-vii, 10], který rozlišuje občanskou společnost *jako součást společnosti* (asociativní), *jako druh společnosti* (dobrá společnost) a *jako ve své sféře*, z nichž každá je uflite nou a legitimní teoretickou pozicí, nikoliv však dostatečně ujasněná.

Prvním typem občanské společnosti, který Edwards popisuje, je *asociativní občanská společnost* jako součást společnosti, která je odlišná od státu, trhu a rodiny. Měly by být nazvány také neotocquevillianský proud a zaměřuje se hlavně na neziskový sektor. Toto pojetí klade důraz na dobrovolnost členství ve spolcích a jejich pluralitu [Edwards 2004: 20]. Neotocquevilliansi se domnívají, že politický a ekonomický úspěch společnosti je závislý na silném spolkovém životě. Neměli by ale zapomínat na institucionální rámec, v němž se občanská společnost pohybuje. Je to právě neustále vylovaný stát, který jí tento právní a regulační rámec poskytuje, a bez něho by mohla nabýt neřádných podob. Vzhledem k tomu, že představitelé asociativní společnosti nesdílejí nějakou obecnou představu dobré společnosti (tzn., že neuplatňují normativní kritéria), není jednoduché z ní vyloučit instituce, které splňují formální kritéria pro zařazení do občanské společnosti [Edwards 2004: vii, 29, 36-45].⁹

Neotocquevilliansi zastávají názor, že dobrovolná sociální interakce vytváří vysokou hladinu generalizované důvěry a kooperace, které jsou zásadní pro demokracii a pokrok společnosti. Asociace podle nich představují mikroklimata, ve kterých občané získávají určité dovednosti, učí se kooperaci a loajalitě [Edwards 2004: 40-41]. Zda jsou tyto vlastnosti opravdu vytvářeny v dobrovolných asociacích, je sporné, faktem však zůstává, že důvěra a kooperace mohou pro každého znamenat něco jiného a hodnoty a normy se mezi asociacemi různí. Právě vysoká úroveň odlišnosti a diverzity představuje pro občanskou společnost hlavní zdroj problémů. Neotocquevilliansi by také měli uznat nerovnosti, které jsou občanské společnosti vlastní a připustit jejich řešení institucemi mimo ni. Silnou a občanskou společnost můžeme vytvořit jen jedním a spolupráce napříč

⁹ Při bližším srovnání ale mezi oběma autory můžeme objevit určité podobnosti. Edwardsovo dělení zhruba odpovídá například klasifikaci Kubika [2005], který rozlišuje normativní (zpravidla uspořádaný vztah v občanské společnosti) a Edwardsova dobrá společnost) a analytické pojetí, které dle ní na své sféře a v určitém sektoru [Rakušanová 2007: 23-24]. Edwardsovo dělení je poměrně jasné a srozumitelné, proto se v následující části textu budeme držet jeho výkladu.

¹⁰ V této souvislosti se často zmiňují například Mafie a Ku-Klux-Klan. Právě normativní definice dobré společnosti umožní ujasnit tyto organizace z občanské společnosti vyloučit, protože se zaměřuje na jejich činnost a nikoliv formální strukturu [Edwards 2004: 44].

r znými institucemi (vlády, firmy, rodiny), nikoliv pouze silná asociativní společnost [Edwards 2004: 44-48].

Druhé pojetí chápe občanskou společnost jako *dobrou společnost*. fiádoucí sociální řád je založen na normách tolerance, nediskriminace, nenásilí, důvěry a kooperace společnosti s demokracií a svobodou. Společnost je občanská tehdy, když úspěšná (tj. spravedlivá a efektivní) řeší veřejná politická dilemata. Toho lze dosáhnout jednáním mezi různými institucemi – vládními a podnikatelskými, stejně jako dobrovolnickými. Občanská společnost zde představuje institucionalizaci občanskosti – všechny instituce by měly fungovat tak, aby posilovaly pozitivní sociální normy. Dosáhnutí dobré společnosti vyžaduje normy jednání, které směřují instituce, a politické uspořádání, které tyto normy legitimizuje. Takto pojiímaná občanská společnost, která je v podstatě svobodnou demokratickou společností, inspirovala v 80. letech disidenty ve východní Evropě [Edwards 2004: 38-40].

Jádrem tohoto proudu myšlení o občanské společnosti je koncept veřejného. Ve veřejné sféře je prostorem, v němž se prostřednictvím veřejné diskuse – tj. komunikativního jednání – formuje veřejné mínění [Habermas 2000]. *Občanská společnost jako veřejná sféra* je arénou argumentace a deliberace, spolek a institucionální spolupráce. Je to taková společnost, která je řízena svými členy prostřednictvím sdílených norem, které jsou demokraticky konstruovány komunikací ve veřejné sféře [Chambers 2002: 94 in Edwards 2004: 9]. Inkluzivní a objektivní veřejná deliberace potřebuje ke své existenci jak asociace, tak institucionální rámec, které byly jádrem dvou předchozích pojetí. Ve veřejnou sférou se zabýval především Jürgen Habermas¹¹, který svou pozornost zaměřil na existenci diskursivní veřejné sféry, která umožňuje občanům mluvit o společných zájmech v podmínkách svobody, rovnosti a nenásilné interakce [Edwards 2004: 54-57].

V této sféře mají účastníci debaty dojít konsensu ohledně velkých témat prostřednictvím argumentace dodrřující racionální pravidla, kdy vyhraje ten nejlepší

¹¹ Podle Habermase je občanská společnost prostorem zprostředkování zájmů občanů, jehož součástí není ani politická, ani ekonomická sféra [Habermas 2003 in Rakůvanová 2007: 23]. Habermas rozlišuje tzv. systém a životní svět, jež každý ovládají jiné mechanismy a jiná logika. V momentě, kdy je životní svět kolonizován mechanismy systému – tj. jeho instrumentální logikou, ztrácí veřejnost svou publicitu a kritičnost a je nahrazena masovou konzumní veřejností [Strnadová 2006: 310-313]. Naději na emancipaci veřejné sféry spatřuje Habermas v liberálních institucích, které mají poskytovat právní záruky [Chambers 2002: 97].

názor, ne ten nejhlasiť j-í [Edwards 2004: 57]. Ve ejná sféra má veľký kritický potenciál - její funkcí je kontrolovat stát.

Na Habermasovo pojetí pozd ji navázala kritická teorie, která chápe ob anskou spole nost jako oblast formování identity, sociální integrace a kulturní reprodukce [Chambers 2002: 91]. Díky tomu, že lidé mohou díky diskusi s ostatními zm nit sv j názor, hraje ob anská spole nost v tomto pojetí d ležitou roli z hlediska sociální zm ny. Ob anská spole nost jako ve ejná sféra fládá aktivní ob anství, kdy ob ané formují jak cíle, tak prost edky dobré spole nosti. Spole ný zájem získáme pouze prost ednictvím demokratické debaty, jinak ho nelze dosáhnout. Význam ve ejné sféry spo ívá hlavn v tom, že umohl uje vyslovení alternativ ó v-echny názory jsou platné do té doby, než se v diskusi prokáže opak. Ve ejná sféra je v-ak neustále ohrožena privatizací a nerovností hlasu [Edwards 2004: 59-69].

Edwards uzavírá tvrzením, že v-echny t i p ístupy jsou komplementární. P edstava dobré spole nosti nám pomáhá sledovat n jaký pozitivní cíl, asociativní teorie poukazují na mezery a slabiny spolkového řivota, ve ejná sféra zase hledá spravedlivé a demokratické cesty, jak sladit odli-nosti a partikularity spolkového řivota, a jak dosáhnout politického konsensu. Základním p edpokladem silné ob anské spole nosti, na kterém se v-echna t i pojetí shodnou, je p ekrývající se lenství (pluralismus) [Edwards 2004: 72-73].

Existuje mnoho dal-ích d lení a klasifikací ob anské spole nosti, vzhledem k rozsahu práce se zde jimi nebudeme dále zabývat¹². Podle Seligmana r zné koncepce spojuje p edev-ím my-lenka soukromého a ve ejného dobra, individuálních a spole enských pohlavk . Je to etický ideál spole enského ádu [Seligman 1992: x, 5].

¹² Nap . Mary Kaldor popisuje existenci t í pojetí OS v 90. letech. Podle prvního p evzala pojem OS nová sociální hnutí (aktivistická); ve druhém se stává sou ástí nové politické agendy (neoliberální), kde jsou klí oví akté i p edstavování nestátními neziskovými organizacemi, t etím pojetím je postmoderní verze OS. T mto t em koncepcím asov p edchází OS chápaná jako societas civilis (jako protiklad barbarství) a burfloazní spole nost, která je vnímána v ist ekonomických pojmech [Strnadová 2006: 123-124, Kaldor 2003: 588-290]. Kritický p ehled koncepcí podává nap . Lenka Strnadová [2006], která sama lení koncepce OS na libertariánské, liberální, republikánské a OS jako ve ejnou sféru. Dal-í autorkou, která vymezuje ty i typy OS, je Jana Stachová [2008]. Stachová navazuje na Hyden v dvojdímenzionální prostor vymezený vztahem ob anské spole nosti a státu a spolkového řivota a soukromých ekonomických zájm . M fleme tak vyjmenovat ty i koncepce, jeř jsou základem sou asného pojmání OS. Sociokulturní neboli associational school navazuje na Tocquevillu a klade d raz na oblast autonomního spolkového řivota (a zejména její socializa ní funkci) odd lenou od státu. Jejímí p edstaviteli jsou Putnam, Sztopka, Diamond a dal-í. Naopak institucionální pojetí se zabývá uspo řádáním státních institucí, které podporují demokracii. Na opa né stran než zmín ná dv pojetí se nacházejí neoliberalismus a postmarxismus, které chápou OS v termínech soukromých ekonomických zájm [Stachová 2008: 11-17].

1.4 Ob anská spole nost vs. ob anský sektor

Ob anskou spole nost bychom m li odli-ovat od ufl-ího pojmu ob anského sektoru, který p edstavuje formáln organizovanou ob anskou spole nost. Pojem ob anský sektor zavedl Amitai Etzioni v 70. letech k ozna ení soukromých organizací, které poskytují služby ve ve ejném zájmu [Raku-anová 2007: 16]. Ob anský nebo také neziskový, dobrovolnický i t etí sektor v eské republice zahrnuje ob anská sdružení (spolky, spole nosti, svazy a kluby), odborové organizace, obecn prosp -né spole nosti, nadace a nada ní fondy a ú elová z ízení církví [Dohnalová 2004: 73]. Organizace neziskového sektoru pak mohou být definovány jako organizované, soukromé, neziskové, samosprávné a dobrovolnické [Salamon, Anheier 1997 in Stachová 2008].

Vzhledem k tomu, že právn redukce ob anské spole nosti na ob anský sektor opomíjí neformální sdrufování ob an i jejich individuální participaci, bude se tato práce zabývat ob anskou spole ností jako celkovou sumou ob anské angařovanosti [Pehe 2003: 34, 37], do níž jsou zahrnuty jak formální, tak neformální i individuální a kolektivní projevy ob anské angařovanosti.

1.5 Ob anská vs. neob anská spole nost

V normativním smyslu jsou nad je ob anské spole nosti spat ovány zejména ve vztahu k demokracii, jífl by m la být zárukou. P edpokládá se, že tam kde je ob anská spole nost, je také demokracie. Otázkou v-ak z stává, jaké organizace vlastn do ob anské spole nosti adit a nakolik je d ležitá jejich vnit ní uspo řádání (tj. zda uplat ují demokracii uvnit skupiny)?

Hodnocení p ísp vku ob anské spole nosti k demokracii se tak zdá být velmi problematické. Ob anská spole nost m že vznikat i v nedemokratických státech nebo m že dokonce napomoci jejich vzniku. Sheri Berman [1997] uvádí jako p íklad rozvinuté ob anské spole nosti, která vyústila v pád demokracie, p edvále né N mecko, kde existovala spousta spolk a sdružení. Fragmentovaná ob anská sdružení nicmén ne-la nap í spole enskými vrstvami, a pozd ji tak mohla být vyufflita k mobilizaci odporu proti státu [in Stachová 2008: 23]. Sdružení byly sice š-kolami ob anských dovedností ó ty v-ak byly vyufflity k podpo e fa-istického režimu.

N kte í auto i uplat ují normativní kritéria, aby ur ili, které asociace jsou sou ástí ob anské spole nosti a které odporují definici dobrovolnictví, demokrati nosti,

obanskosti a nenásilí. Naopak jiní myslitelé do ní řadí i tzv. neobanskou společnost a uskupení založené na rodu, etnicitě atd. [Edwards 2004: 4].¹³

Edwards a Foley [1998: 127] a Benhabib [1992 in Strnadová 2006: 327], zastávají názor, že umělé vymezení hranic mezi ideálními typy a sektory je spíše kontraproduktivní. Na druhou stranu některé spolky mohou být univerzálně vyloučeny kvůli záměrnému porušení práva na participaci ostatních. U ostatních ufl se ale tak snadno neshodneme [Edwards 2004: 45].

Dleflitou rolí vzhledem k demokracii hraje především stát a odpovědná vláda, které by měly dohlížet na zachování demokracie. Bez silných politických institucí může dojít ke svržení demokracie, proto je nutná funkční vazba a komunikační kanály mezi politickými elitami a občany [Rakušanová 2007: 52]. Právě absence takové vazby se ukáže jako překážka plného rozvoje české občanské společnosti.

1.6 Sociální kapitál

V souvislosti s občanskou společností, občanskými postoji a angažovaností nelze nezmínit ryze sociologický koncept sociálního kapitálu. Sociální kapitál je stejně jako občanská společnost značně problematickým pojmem a existuje mnoho sporů o tom, co vlastně znamená a jak ho měřit. Koncept sociálního kapitálu je často spojován s myšlenkovou kolektivitou asociativní občanské společnosti (viz výše), která právě na něm staví v rámci svých argumentů.

Pojem sociální kapitál zřejmě jako první použil L. J. Hanifan, ó inspektor vesnických kolektivů v Západní Virginii v roce 1916 v souvislosti s důležitostí sociálního kapitálu, tj. zapojení se do komunity a sousedských vztahů, pro vyšší úspěšnost ve škole. Později se pojem vytratil a objevuje se až v roce 1960 u Jane Jacobs (sociologička) a v roce 1977 u ekonoma Glenna Louryho [Putnam 2000:19]. Nejvíce však pojem sociální kapitál proslavili tři autoři: Pierre Bourdieu, James Coleman a Robert Putnam [Keller 2010; Veselý 2007; Škafář, Sedláčková 2006].

Pierre Bourdieu chápe sociální kapitál jako jednu z forem kapitálu (vedle kapitálu ekonomického, kulturního a symbolického), působí v základu ostatních forem kapitálu je kapitál ekonomický (všechny kapitály jsou na sebe převoditelné). Sociální

¹³ Rakušanová [2007] v zahrnutí neobanské společnosti do konceptu občanské spatřuje východisko z problému normativity pojmu. Škrfování by se mělo považovat za politicky neutrální multiplikátor, ani špatný ani dobrý pro demokracii sám o sobě, ale závislý na vnějším politickém kontextu [Berman 2001 in Stachová 2008: 24]. Za určitých podmínek mohou občanská sdružení plnit roli v přeměně etnických, třídních nebo sociálních rozdílů, vytvářet konsensus a podporovat důvěru, zatímco v jiných podmínkách mohou rozdíly zdůraznit nebo vytvářet [Skovajsa 2008: 266].

kapitál představuje šouhrn skutečných nebo potenciálních zdrojů, které jsou spojeny s vlastnictvím trvalých sítí více i méně institucionalizovaných vztahů vzájemné známosti a uznání, nebo jinými slovy, se členstvím ve skupině [Bourdieu 1986: 51]. Objem tohoto kapitálu, který jedinec vlastní, závisí na velikosti sítě vztahů, kterou může efektivně mobilizovat a na objemu kapitálu (ekonomického, kulturního nebo symbolického), který mají lidé v těchto vztazích. Síť vztahů je výsledkem investičního úsilí, které je do ní vkládáno a lidé tyto sítě budují kvůli zisku, který jim to v budoucnu přinese. Výnosy, které vyplývají ze členství ve skupině, jsou pak základem solidarity, která je umocňuje [Bourdieu 1986: 51-53]. V pojetí Pierra Bourdieu vystupuje sociální kapitál jako vlastnictví privilegovaných skupin a tento koncept vyvolává ke zkoumání sociálních nerovností a jejich reprodukce [Keller 2010:56].

Pro Colemana je sociální kapitál, chápáný jako morálně neutrální koncept [Foley a Edwards 1998: 12], nikoliv vlastnictvím jedince, ale charakteristikou sociální struktury. Sociální kapitál je definován svou funkcí; jako ostatní formy kapitálu je produktivní, umocňuje dosažení určitých cílů, jichž bychom bez něj nedosáhli [Coleman 1988: 98 in Newton 1997: 577]. Podle Colemana je sociální kapitál tvořen závazky a očekáváním; důvěryhodností; informačními kanály; normami a efektivními sankcemi [Veselý 2007]; poslušností vůči autoritě a schopností akumulace energie, které přispívají k maximalizaci osobního zisku [Keller 2010: 59-60]. Neměli bychom však zapomínat na to, že sociální kapitál je nutno chápat kontextuálně - zatímco lidský kapitál si je jedinec schopen přenést do nového prostředí, v případě sociálního kapitálu tomu tak není [Edwards a Foley 1998: 129]. Coleman se zabýval sociálním kapitálem především ve vztahu ke vzdělání a jeho interakcemi s lidským kapitálem [Veselý 2007].

Jak pro Bourdieu, tak pro Colemana je základní jednotkou výzkumu jedinec i malá skupina. Stejně jako jiné formy kapitálu i kapitál sociální je nerovnoměrně distribuován ve společnosti [Portes 2000: 2].

Zatímco Coleman se zaměřil na sociální kapitál jako vazby v komunitě z hlediska toho, jaký zisk přináší jedincům, Robert Putnam ho chápe jako atribut samotné komunity a jako objem (zásoby) kapitálu, který komunita vlastní [Portes 2000: 3] a dodává mu pozitivní normativní význam jako řádoucí charakteristiky pro výkon společnosti. Obanská sdružení podle něj podporují občanskou angažovanost prostřednictvím sociálního kapitálu, který vytvářejí [Foley, Edwards 1998: 12]. Sociální

kapitál podle Putnama tvoří generalizovaná důvěra¹⁴, normy reciprocity a síť občanské angažovanosti. Putnam tak ve svém konceptu občanské angažovanosti spojuje strukturální faktory (sociální síť) a určitý druh politické nebo občanské kultury (sociokulturní slovník důvěra, normy a hodnoty) [Stachová 2008: 17].

Putnam se inspiroval Tocquevillovým pojetím demokracie a navazuje na koncept politické kultury Almonda a Verby. Almond a Verba rozlišují tři typy politické kultury: parochiální, poddanskou a participativní. Občanská kultura je pak smíšená těchto dvou typů: šlídí o politice v dí, informují se o ní a do určité míry se na ní podílejí (participativní dimenze), jsou poslušni zákonu, a to, i když s nimi osobně nesouhlasí (dimenze poddanosti) a o spoustě věcí ani nepřemýšlejí a nepletou se do nich (dimenze parochiální) [Klicperová-Baker 2007: 21]. Síť občanské angažovanosti jsou definovány, protože v jakýchkoli sdruženích (párty, sborech, klubech apod.) jako kolektivů demokracie se vytváří sociální kapitál, který posiluje demokracii [Skovajsa 2010: 44]. Sociální kapitál a zejména důvěra má usnadňovat spolupráci mezi členy společnosti při dosahování společných cílů.

Ve výzkumu italských regionů se Putnam zaměřil na vliv občanské angažovanosti na výkon místní vlády a jako indikátory sociálního kapitálu navrhl počet obyvatel na jednu asociaci, četnost novin, volební účast a preferenci volbu, z nichž vytvořil index občanskosti regionů [Stachová 2008: 18]. Ve svém výzkumu americké společnosti dospěl k závěru, že od šedesátých se mladí lidé se méně angažují a nechodí volit, nesdružují se v dobrovolných asociacích, a jak vypovídá název jeho knihy *Bowling Alone*, lidé prostě hrají bowling sami, což vede k poklesu objemu sociálního kapitálu ve společnosti a škvěrně občanské společnosti. Důvodem nízké míry angažovanosti spatřuje v několika skutečnostech: za prvé vznik rozvoje masových médií, především televize, která lidem zabírá čas, který by mohli věnovat sdružování, za druhé je na vině výmaza generací, dalšími příčinami by pak mohly být výmaza trhu a mobilita. Putnam si je sice vědom, že existují určité protichůdné trendy jako je nárůst sociálních hnutí, neziskových organizací a podpůrných skupin, nicméně neuznává jejich význam pro tvorbu sociálního kapitálu [Putnam 1995: 65-78].

¹⁴ Interpersonální důvěra může nabývat dvou podob – partikularizované (týká vztahů mezi lidmi, kteří se osobně znají) a generalizované (vztahuje se na lidi všeobecně, tj. na generalizované druhé) [Sedláková 2006: 150-151]. Sociální vědomí dále rozlišuje mezi interpersonální a institucionální důvěrou. Institucionální důvěra, tj. důvěra v různé instituce a organizace (např. vláda, politické strany, soudy, armáda, policie atd.), je důvěrou vertikální, zatímco interpersonální vzniká horizontálně [Newton 1997: 576]. V české sociologii se problematikou důvěry zabývají např. Sedláková [2006], Čermák a Stachová [2010], Rakušanová a Čeháková [2006].

Putnamovo pojetí sociálního kapitálu je často kritizováno, a nejast ji kv li p edpokladu, že ve–keré sdrufování podporuje demokracii, argumentaci kruhem a nedostate nému vysv tlení, jakým zp sobem fungují kauzální mechanismy mezi jednotlivými slofkami sociálního kapitálu, zejména ob anskou angaflovaností a d v rou. Nap . Edwards a Foley [1998: 136-137] kritizují toto pojetí sociálního kapitálu jako zastaralé, a je to kombinace postoj , norem a hodnot 90. let a empirické demokratické teorie 50. let a vytýkají mu, že opomíjí jeho kontextuální charakter.

Po kritikách za al Putnam rozli–ovat svazující (bonding) a p emos ující (bridging) sociální kapitál. Svazující je zalofen na silných vazbách¹⁵ uvnit skupiny (nap . exkluzivní kluby, etnické skupiny) a m že mít za následek antagonismus navenek [Torpe 2003 in Stachová 2008: 28]. Z hlediska sociálního kapitálu je významn j–í p emos ující kapitál, který je naopak tvo en slabými vazbami, jeff jdou nap í společenskými skupinami [Tšfr 2007]. Stachová, Bernard a ermák [2009: 14] do vý tu dopl ují je–t kapitál hierarchický (linking), který spojuje aktéry r zné úrovn , nap . instituce ob anské společnosti s institucemi na vy–í teritoriální úrovni.

Obecn tedy m fme rozli–ovat dv dimenze sociálního kapitálu, a individuální a strukturální (kolektivní). V individuální rovin je chápán jako atribut jedince, který je schopen mobilizovat sí sociálních vazeb ke svému prosp chu (individuální statek). Ze strukturálního hlediska je sociální kapitál vlastností společnosti (kolektivní statek) [Pot ek a kol. 2006: 9]. Tšfr a Sedláková [2006: 23] navíc hovo í o individuální mobiliza ní, individuální interak ní, kolektivní a komunitní form sociálního kapitálu.

Sociální kapitál m že být m en r znými zp soby. P ehled prom nných, které se pouffívají v mezinárodních výzkumech, uvád jí nap . Stachová, Bernard a ermák [2009] nebo Tšfr a Sedláková [2006]. V eských podmínkách se sociální kapitál zkoumá asto z hlediska sociální soudrflnosti, solidarity, sociální stratifikace a region¹⁶.

Co se týká eské republiky (ale i dal–ích postkomunistických zemí), asto se hovo í o nízké mí e sociální d v ry i nedostatku sociálního kapitálu ve společnosti ve srovnání se západními zem í. Stachová, Bernard a ermák [2009], kte í se zabývali sociálním kapitálem z hlediska region , nenacházejí v rámci na–í zem výrazné odli–nosti. Sociální kapitál se v eských regionech nachází mírn pod evropským pr m rem, ale dosahuje vy–ích hodnot neff v ostatních postkomunistických zemích.

¹⁵ Silné a slabé vazby za al rozli–ovat Granovetter jiff v 70. letech 20. století [Stachová 2008: 28].

Např. Veselý [2008] a další zmiňují důležitost posuzování sociálního kapitálu v kontextu působnosti pojmu do jiných prostředí, zejména jeho použití v postkomunistických zemích. Tady může být chápán jako neformální sociální síť, kterou je schopen jedinec mobilizovat v případě potřeby. Takto pojímaný kapitál sehrál velkou roli v demokratické tranzici postkomunistického Slovenska [Mofný 1999, Potěšek a kol. 2005: 10-11]. Např. Rakušanová [2007] zjistila, že i v současnosti přetrvávají neformální sociální sítě, do jisté míry jako alternativa občanské společnosti.

Vzhledem k tématu této práce má pro nás sociální kapitál význam také z hlediska vzdělání tj. pro utváření lidského kapitálu [Coleman in Veselý 2007]. Pouze rodiče, kteří interagují se svými dětmi, jim dokáží předat svůj lidský kapitál, a pokud se tak neděje, může sociální kapitál utvářený ve školním a mimoškolním prostředí dítěte tento deficit nahradit [Táfr 2010].

1.7 Formy občanské a politické participace

Existence občanské společnosti je založena na faktu, že demokratický politický systém je postaven na možnosti občanskou participací ovlivňovat věci veřejné [Rakušanová, Šeháková 2006: 16]. Občanská a politická participace je pak funkcí občanské společnosti [Rakušanová 2007: 19], působí občanská společnost je oblastí, která obsahuje jak formální, tak neformální občanské a politické jednání. Participace nejenom legitimizuje vládnoucí instituce, ale také umožňuje občanům dosahovat svých cílů [Mejrek 2006: 601].

Ve studii ICCS 2009, jejíž data budeme využívat v empirické části, je občanská participace chápána poměrně široce: od úvodní přesangažovanost až po ovlivňování [Schulz 2007: 9].

Jako *formální* občanskou participaci označíme členství v různých asociacích, spolcích, církvích, sdruženích, klubech, sborech, nadacích atd. Tuto formu občanské participace můžeme nazvat konvenční a v empirické části budou zkoumány následující konvenční občanské organizace: mládežnické organizace přidružené k politické straně, ekologické organizace, organizace zabývající se lidskými právy, skupiny dobrovolníků, které dělají něco, aby pomohly místnímu společenství, organizace sbírající peníze pro sociální účely, kulturní organizace pro etnické menšiny, náboženské skupiny nebo organizace, skupiny mladých lidí bojující za určitou záležitost. Co se týká těchto

dobrovolných organizací, v českém prostředí jsou upraveny sportovní kluby a zájmová sdružení [Vajdová 2005: 11].

Mezi *neformální* občanské jednání (nekonvenční participaci) zahrnujeme innosti jednotlivých individuů, které, jak vyplývá z názvu, nejsou formálně organizované, a usilují o dosažení určitých cílů s výjimkou dosažení zisku [Skovajsa 2010: 34]. Můžeme je dále rozlišovat na legální a ilegální [Rakušanová 2007: 19]. *Legální* neformální participace se může projevit ve formě veřejné diskuse, kontaktování médií, bojkotu, ústí na poklidné demonstraci, podpisem petice, etickým konzumerismem, stávkou apod. Naopak mezi *ilegální* neformální participaci řadíme divokou nebo okupační stávku, nepovolenou demonstraci, blokáde dopravy atd.

Politickou participaci můžeme rozdělit na individuální (ústí ve volbách) a agregovanou (členství v tradičních politických organizacích - tj. v politické straně, pomoc s volební kampaní nebo v nových politických organizacích - tj. sociálních hnutích) [Rakušanová 2007: 19].

Předpokladem politické a občanské participace je zájem o politiku, který relativně přesně odráží úroveň politické socializace a připravenost účastnit se různými formami demokratického vládnutí [Macháček 2008: 147].

Převládající formy politické a občanské participace se v posledních desetiletích proměňují. Dochází k individualizaci a upravení k neformální participaci a narůstá význam jednorázových akcí (tzv. single issue movements) [Stachová 2008: 22].

2. Občanská společnost v České republice

V České republice a v dalších postkomunistických zemích se otázka po existenci a kvalitě občanské společnosti klade především v souvislosti s demokratickou transicí (vznikem a konsolidací demokracie). Mnoho autorů se shoduje v tom, že na podobu občanských společností mají vliv politické, ekonomické a sociální podmínky dané zemí a regionu, ale také vznik a forma občanské společnosti v minulosti, jež si s sebou jako dědictví nese do současnosti¹⁷ [Rakušanová 2007, Müller 2006, Dvořáková 2008]. Ve výzkumech se tento předpoklad potvrzuje (např. Putnam [1993] - regiony Itálie, odlišnost evropského a anglosaského pojetí občanské společnosti) a nejím je tomu

¹⁷ Existuje však i opačná teze, že totalitní režimy předchodí zkušenosti doslova švymafloü (např. Przeworski et al. in Dryzek, Holmes 2000: 1046) a občanská společnost za íná na bod ínula ó tzv. tabularasa teorie [Wiesenthal, Stykow 1994 in Rakušanová 2007: 27].

v případě české občanské společnosti (např. Stachová [2008] o výzkum Karlovarského kraje a kraje Vysočina). Proto se nyní podíváme na to, jak česká občanská společnost vznikala. Karel Müller [2006: 18] definuje tři mezníky ve vývoji české občanské společnosti o roky 1918, 1938 a 1989 a my se jím v následujících částech textu necháme inspirovat.

2.1 Česká občanská společnost do roku 1918

V prvním období, tj. do vzniku samostatného Československa, se česká občanská společnost formovala v podmínkách neexistence vlastního státu v rámci rakouské monarchie.

Od poloviny 19. století se v české společnosti začal rozvíjet spolkový život nenáboženského charakteru, jenmuž předcházela existence cech a sdružení na náboženském základě, kdy církve zřizovaly různé –pitály, útulky, lazarety a další dobročinné instituce [Skovajsa 2010: 49-50]. V tomto období vzniká množství spolků a sdružení, především osvětových, které se stávají hnacím motorem národního obrození. Jmenujme například Matici českou založenou v roce 1831 (později následuje Matice moravská a Matice opavská), Měšťanskou besedu (1845), Společnost vlasteneckého muzea v Brně, která zřídila Vlastenecké muzeum (později Národní muzeum) v roce 1818 a další [Skovajsa 2010: 50].

Tento vývoj byl na několik let přerušován bachovským absolutismem (jenž reagoval na revoluce roku 1848, při nichž byla mobilizována veřejnost za politickými úkoly), v roce 1861 však pokračuje sjevití v této síle a počet spolků se každé desetiletí zdvojnásobuje [Skovajsa 2008: 261-262]. Zakládá se vlastenecký veřejný spolek Hlahol (1861) a vlastenecky zaměřená tělovýchovná jednota Sokol (1862), dále ochotnické a divadelní spolky, měšťanské besedy, tábory a obranné jednoty. Klíčovým se v této době stává rok 1867, kdy vstoupil v platnost Zákon o právech společným . 134/1867 . z. (v platnosti do roku 1951), který liberalizoval podmínky sdružení¹⁸, čímž vyvolal nárůst dalších spolků (studentské, dělnické, hasičské spolky, barátnické obce, družstevní a svépomocné hnutí, sportovní kluby a mnoho dalších, rozmach

¹⁸ Neméně důležitým je rok 1848, kdy vznikl první ucelený český politický program, nezávislé české noviny, konala se první svobodná veřejná shromáždění a odehrála se první volební kampaň a volby [Müller 2006: 124].

zaffívají také politické strany, vzniká flenské hnutí) [Dohnalová 2004: 54, Müller 2006: 114-130].

A koli se tyto organizace utvá ely p edev-ím okolo národních zájm (lenství se ídilo národností) a jejich cílem bylo p edev-ím podpo ení a rozvíjení eské kultury a hlavn eského jazyka, byly vytvo eny struktury ob anské spole nosti, na n fl mohly navázat jak prvorepublikové, tak sou asné spolky [Müller 2006: 138-141].

eská ob anská spole nost se formovala v opozici v í rakouskému státu, resp. se snažila tento stát nahradit, na rozdíl od ostatních evropských ob anských šve ejností, které se emancipovaly šod státuů [Havelka 1998: 459]. Tím vzniká postoj, který se ukáfle jako typický pro eskou ob anskou spole nost, a to nedostate ná identifikace se státem a jeho politickými institucemi. Na podobu politické kultury m la vliv politika pasivního odporu a politika neodpov dnosti eských vlastenc v í státu. Nositelem národnostní identity byla kultura v opozici v í n mecké [Müller 2006: 108]. V my-lenkách národního obrození se spojoval liberalismus¹⁹ s nacionalismem, pluralita zájm a názor tak byla pon kud omezena. Spolkový řivot v podstat nahrazoval stranickou politiku a byl formován rivalitou s N mci. M flme shrnout, fle i kdyfl byl v této etap zaznamenán obrovský rozmach nejzn j-ích spolk a sdružení, byly také polořeny základy stereotyp eské ob anské spole nosti [Müller 2006: 171].

2.2 Období první republiky

První republika navazuje na bohatý spolkový řivot p edchozího období, který se nadále rozvíjí v tém v-ech oblastech lidského řivota - stává se pest ej-ím a je dopln n o nové a lépe organizované spolky [Skovajsa 2010: 55]. Vznikají dobro inná sdružení, která se snaží zmír ovat d sledky války (nap . eské srdce, eskoslovenský červený k řil nebo Masarykova liga proti tuberkulóze), rozvíjí se eský skauting (roku 1931 byl založen spolek Junák [Národní archiv 2011]), je zde patrný také vliv zahrani ních organizací (Armáda spásy, YMCA, YWCA atd.) [Dohnalová 2004: 55]. D lefitým typem sdružení ob anské spole nosti jsou odborové svazy, jejichfl po et len vztařený k populaci za adil eskoslovensko na tvrtou p í ku ve sv t [Rupnik 2002: 91 in Skovajsa 2008: 265].

¹⁹ Liberální smý-lení se vzhledem k zaostávání hospodá ského vývoje dostavilo do eských zemí s ur itým zpofl dním (národní v domí p evařlovalo nad t řdním hlediskem) [Müller 2006: 138].

V pon m ených regiech v–ak pokračuje národnostní boj a spolkový život se v je–t v t–í mí e organizuje podle etnického hlediska. Zatímco v p edchozí fázi se spolkový život vymezoval v í státu, za první republiky dochází k provázání obou oblastí a v t–ina spolk se pojí na n jakou politickou stranu - celý ob anský prostor se tak diferencuje na politickém základ [Müller 2006: 189].

A koli je spolkový život a ob anská spole nost za první republiky asto hodnocena velice kladn , Müller ná– optimismus mírní. Lidé podle n j nezískali schopnost vyuffítat konflikt spole nosti, spolkový život se i nadále to il okolo národnostních otázek a byl propojen s politickými stranami [Müller 2006: 183-190].

2.3 eská ob anská spole nost v letech 1938-1989

Rozvoj eské ob anské spole nosti byl p eru–en druhou sv tovou válkou. Za nacionálního socialismu bylo rozpu–t no mnoho spolk v eských zemích nebo byla zakázána jejich innost. Dále bylo vytvo eno Kuratorium pro výchovu mládefe, které jako jediné mohlo organizovat spolky a sdružení eské mládefe s cílem vytvo it z nich loajální ob any Protektorátu echy a Morava [Kope ek 2008: 53]. Lidská a ob anská práva a svobody byly v tomto období hrub potla ovány a o spolkovém život m fme hovo it op t afl v povále ném období. Obnova ob anského sdrufování ale nem la dlouhého trvání. Po roce 1948 byly z ízeny ak ní výbory Národní fronty, které prov ovaly spolkovou innost a mnoho sdružení tak bylo zru–eno, násiln za len no do masových organizací nebo byla omezena jejich innost a jejich majetek byl znárodn n. Zákon . 68/1951 Sb. o dobrovolných organizacích a shromáfd ních zru–il p edchozí ustanovení z roku 1867 (viz vý–e) a umofnil existenci dobrovolných organizací práv v rámci on ch masových organizací, p í emfl tyto organizace podléhaly schválení innosti národními výbory. Tímto zákonem bylo výslovn schváleno Revolu ní odborové hnutí (ROH), eskoslovenský (pozd ji Socialistický) svazu mládefe, eskoslovenský svaz fien a Svaz eskoslovensko-sov tského p átelství [Skovajsa 2010: 56].

Sdrufování ob an bylo za socialismu kontrolováno totalitním státem, který školonizovalø celou jeho oblast. M fme íci, fle struktury a organizace ob anské spole nosti sice existovaly, ale neplnily svou funkci [Müller 2006: 16, 192].

V období Prafského jara dochází k áste nému uvoln ní a n které organizace obnovují svou innost, p ípadn vznikají nové. Vedle probouzení národnostních men–in

dochází také ke změně v tvorbě výchovných a mládežnických organizací. Vzniká Svaz vysokoškolských studentů v Čechách a Moravě, vytvářejí se samostatné sportovní svazy nezávislé na československém svazu tělesné výchovy, pokračují organizace jako Skaut, Junák, Sokol, Orel atd. Jsou zakládány také politické organizace – např. Klub 231 (K 231) a Klub angažovaných nestraníků (KAN). K 231 byl sdružením politických v zájmu a svůj název dostal podle zákona č. 231/1948 Sb., podle kterého byli tito lidé odsouzeni. KAN vytvořili mladí lidé na VUT v Brně, ti však uflmli výraznější politické ambice [Hoppe in Brynda 2003a]. Změna ve vedení Sekretariátu pro církevní věci (který byl pod dohledem komunistické strany) umožnila uvolnění atmosféry i z hlediska náboženských organizací. Bylo založeno Dílo koncilové obnovy, vedle katolické církve se o změny snažili i někteří evangelíci [Cuhra in Brynda 2003b].

Tyto snahy však zmařil příchod vojsk Varšavské smlouvy a následná normalizace v 70. letech. Ke budování socialismu měla být nucená politická a občanská angažovanost obyvatel československa. Ve kterém spolkový život podléhal státnímu dohledu, politické a veřejné aktivní organizace byly možné pouze v rámci Národní fronty. Novou možnost svobodně se sdružovat v rámci občanské společnosti získali někteří až s pádem komunismu v roce 1989.

V souvislosti s občanskou společností v období reálného socialismu nelze nezmínit občanskou iniciativu Charta 77, jež upozornila na nedodržování lidských a občanských práv, kterým se československo zavázalo podpisem Helsinské smlouvy, a Výbor na ochranu nespravedlivě stíhaných (VONS). Jedním ze signatářů Charty 77 byl pozdější český prezident Václav Havel, který významně vstoupil do debaty o občanské společnosti v 90. letech. Jak již bylo zmíněno v kapitole týkající se historie konceptu, byla to právě disidentská hnutí ve střední Evropě, která se zasloužila o obnovu pojmu občanské společnosti a sehrála významnou roli v pádu komunismu. Jejich pojetí občanské společnosti jako nepolitické politiky (srov. Havelka [1998], Otáhal [1998]) přispělo k dalšímu vymezování českého národa v i státu.

Výše zmíněné skutečnosti přispěly k utvrzování zafixovaných představ z jildoby Rakouska-Uherska, že stát je nepřítel [Müller 2006: 191-192]. Česká společnost za socialismu byla atomizovaná, chyběla důvěra mezi lidmi i mezi lidmi a vládními představiteli, což má neblahé důsledky pro současný stav. Někteří občané se uzavírali do soukromé sféry a budovali privátní sociální síť. Vzniklo tak striktní oddělení soukromé a veřejné sféry (občana a politiky) [Havelka 1998: 461]. Absence veřejné sféry jako strukturální podmínky pro formování a reprezentaci politických identit a prostoru

vypořádání se s konflikty, je hlavním nedostatkem ovlivujícím postkomunistické společnosti [Marada 2003 in Müller a Skovajsa 2009].

2.4 Česká občanská společnost po roce 1989

Na začátku 90. let byl pro československo charakteristický porevoluční entuziasmus. Existovala zde široká platforma občanských aktivit – Občanské fórum (na Slovensku Veřejnost proti násilí), z níž později vznikly občanské politické strany. Prvních voleb se zúčastnilo více jak 95% oprávněných voličů. Toto nadšení však brzy opadlo a zároveň s rozpadem masových organizací poklesla i míra organizovanosti občanské společnosti [Müller 2006: 196].

I když byl koncept občanské společnosti přítomný v politickém diskurzu [Dvořáková 2008: 586], nebyl na počátku dnešní vlády v centru zájmu nové vlády byly především ekonomická (přechod k tržnímu hospodářství) a politická (vývoj ke svobodnému státu s fungujícím demokratickým systémem) transformace. Lhostejný postoj politiků k občanské společnosti se projevil také v absenci patřičné legislativy, která by se zabývala například neziskovými organizacemi. Je paradoxní, že zatímco silná občanská společnost svrhla totalitní režim, potýkali jsme se a potýkáme se i nyní se slabou občanskou společností, která se zdá být překážkou konsolidace demokracie [Dvořáková 2008: 583]. Nechť občanská společnost se občanskými a politicky angažovanými lidmi je však vzhledem k okolnostem vcelku pochopitelná [Müller 2006: 196]. Po období nucené angažovanosti lidé volí možnost škoně neparticipovat [Rose 1995 in Vráblíková 2009: 869].

V 90. letech měla na formování občanské společnosti vliv diskuse, která probíhala mezi Václavem Klausem a Václavem Havlem. Jednalo se nejen o stětinou dvou politiků, ale také dvou různých pojetí občanské společnosti z pohledu odlišných politických ideologií ohledně vztahu občanské společnosti a politiky [Rakušanová 2007: 38]. Jejich spor je často definován jako spor mezi liberalismem a komunitarismem. Zatímco Havel si občanské společnosti vysoce cení a chápe ji jako šší institucionalizovaných aktivit, které stojí jako samostatný organismus mezi individuem a státem [Pehe 2003: 42] a podporuje propojení občanské společnosti a politiky, Klaus odmítá koncept samotné občanské společnosti uznat – není potřebný, politická role občanské společnosti je naplněna ústí ve volbách (stačí svoboda, politický pluralismus a trh [Nekvapil 2003: 10]). Klaus ale neodmítá samotné sdružování občanské společnosti za účelem artikulace a reprezentace zájmů, spíše

mu nepřikládá žádnou morální hodnotu. Sporem obou politik o občanskou společnost se zabývá např. Rakušanová [2007], Pehe [2003], Znoj [2008] a další.

Tato diskuse započala zájem o občanskou společnost v českých zemích a nedlouho po ní následoval i zákon č. 248/1995 Sb. o občanských prospěšných společnostech, jehož novela platí od 1. 1. 2011, a zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech. Nová vláda (od r. 1998) se stavěla k občanské společnosti jistě příznivěji a do země přicházeli zahraniční sponzoři, kteří finančně podporovali vznik českých organizací tohoto sektoru (podle Howarda [2002] však v té době podle západního vzoru bez porozumění postkomunistické situaci). A když šimportovaná občanská společnost měla nastolovat témata, na nichž není společnost ještě upravena, vyplnila vakuum, které existovalo v oblasti neziskového sektoru [Dvořáková 2008: 587]. V souvislosti se zahraničními sponzory se často poukazuje na profesionalizaci neziskového sektoru a jeho odcizení obyčejným občany a grass-roots aktivismu [Celichowski in Dvořáková 2008: 589].

V protikladu k tezi o kooptaci organizací občanské společnosti politickým systémem díky vlivu zahraničních dárců, obhajuje své stanovisko Císa [2008], který říká, že zahraniční financování umožnilo organizacím zakládat a získávat pro ně zdroje. Tyto organizace se později stabilizovaly jako relativně efektivní advokační organizace [Císa 2008: 5]. Místo kooptace tak došlo k tomu, co nazýváme usměrněním externího financování českých organizací směrem k profesionalizaci a formalizaci. Tuto skutečnost nehodnotí Císa negativně, vzhledem k tomu, že tento druh aktivismu je pouze jednou z forem občanské angažovanosti [Císa 2008].

Seligman [2002: 28] se domnívá, že to, k čemu ve střední a východní Evropě v 90. letech docházelo, byla spíše institucionalizace principů občanství, tj. zavedení organizačních prvků, které existují na Západě, než budování vitální oblasti občanského sdružení.

Na konci 90. let došlo k několika událostem, které vyvolaly vlnu občanského aktivismu. Byly jimi problémy české ekonomiky, skandály s financováním politických stran a podpis Smlouvy o vytvoření stabilního politického prostředí v ČR (tzv. opoziční smlouva) [Linek 2010: 15].

Podle Hirschmanna mají lidé dvě možnosti, jak vyjádřit svou nespokojenost s produktem nebo organizací, a to buď ji vyměnit za jinou, nebo ji opustit (exit) a vyslovit svou kritiku (voice) [Hirschmann 1970 in Klvaňa a 2004: 51]. A když se člověk rozhodne pro exit, než voice, v reakci na výše uvedené události špromluvili. Přikladem jejich šhlasů

mohou být občanské iniciativy. Devíťská výzva, Impuls 99, Děkujeme, odejděte!, Česká televize a včera.

Občanská iniciativa Impuls 99 vznikla v reakci na opoziční smlouvu mezi politickými stranami ODS a SSD v roce 1998, která podle ní představovala porušení demokracie a štěm institucionalizovaný klientelismus [Mířdová 2003: 137]. Vedena skupinou intelektuálů pispěla k veřejné debatě o občanské společnosti (podle svých představitelů tedy splnila jednu z rolí, která se občanské společnosti pispuzuje a to roli veřejné sféry jako platformy, kde lidé debatuji o zásadních problémech společnosti). Celkově však tato iniciativa neuspěla, a ufl z d vodu rozcházejících se představ jejich představitelů nebo p ílí-ného množství aktivit, které rozvinula [Mířdová 2003: 137]. Podle Znoje [2008: 253] však bylo hlavním d vodem selhání jejich pojetí občanské společnosti s drazem na její morální stránku, tj. představa existence nějaké obecné veřejné společnosti, která má být odhalena.

Ve sledu těchto událostí následovala výzva iniciativy Děkujeme, odejděte! d ív-jích listopadových studentských vdc, která vyvolala velkou odezvu. Tém 200 000 občanů R podepsalo toto prohlášení.

V roce 2000 nastala tzv. televizní krize, kdy bylo odvoláno vedení České televize, údajně z ekonomických d vodu. Veřejnost a novináři však byli jiného názoru a za odvoláním editelů viděli politické zájmy. Iniciativa Česká televize a včera zvedla vlnu mobilizace obyvatelstva, kdy se každý den před budovou televize (kterou novináři odmítli opustit a nadále z ní vysílali zpravodajství) shromáždilo několik stovek lidí. Nakonec docílili rozpuštění Rady České televize a vytvoření nové, kam mohli své zástupce navrhnout také nevládní orgány. Obě výše zmíněné iniciativy (Impuls 99 a Děkujeme, odejděte!) se k televizní krizi vyjadřovaly také.

Věchny tyto iniciativy plynou z politické situace v tomto období, která je terčem jejich kritiky, stejně jako nové politické elity. ŠLze je označit za standardní příklady fungování akcí občanské společnosti [Musil 2003: 73]. Problémem těchto iniciativ však byla podle Dvořákové přílišná šířka problematiky, kterou se chtěly zabývat, a p evaflující negativní vymezení se k určitým problémům, namísto návrhu jejich řešení [Dvořáková 2003: 133].

Na konci 90. let a v prvním desetiletí nového století sehrála významnou roli Evropská unie, která vystřídala v zemi americké sponzory. Organizace občanské společnosti mohly vyuffívát strukturální fondy EU, navíc se mnoho občanských iniciativ

angaflovalo v otázce vstupu do Evropské unie. Také dochází k decentralizaci státní správy, což má vliv na neziskové organizace v regionech [Rakušánová 2007: 67].

Jak bylo řečeno v předchozích částech, česká občanská společnost čerpá ze zkušeností nabytých v průběhu celé své existence. Pokud bychom chtěli porovnávat podobu občanské společnosti v 90. letech a stav do roku 1918, musíme konstatovat, že a kolikrát které naučené stereotypy přetrvávají (pasivita, odpor ke státu) došlo i k výrazným změnám. Po roce 1989 vymizela potřeba vymezovat se vůči německému národu (v minulosti byl nacionalismus hlavní příčinou rozkladu spolkového hnutí), navíc existence skutečné stranické politiky snižuje potřebu prosazovat své zájmy prostřednictvím sdružování se v organizacích, jejíž byl spolkový hnutí do roku 1918 náhradou. Dalším stereotypem, který si přinesli podle Müllera [2006: 196-197] odnesli z historie, je absence názorového pluralismu a nepochopení politiky jako konfrontace zájmů - vnímají ji jako hledání nějaké pravdy a dobra.

Akolit politické a ekonomické změny (demokratizace, přechod k tržnímu hospodářství), které v české republice nastaly po roce 1989, musíme vnímat pozitivně, pocitují lidé určitě zklamání, ale deziluzi. Zklamání ale mohou být pouze lidé, kteří na společnost kladli příliš vysoké nároky, které nemohla splnit. Keller [2005: 472] říká, že za nepřímým očekáváním stála představa, že hned po revoluci dosáhneme hnutí úroveň západu. Dalším důvodem mohla být nedostatečná zkušenost s demokratickou politikou, která má za následek touhu po perfekcionismu [Müller 2006: 199] a zkrslená představa o podobě politiky, založená na zkušenostech z první republiky. Svět se však mezitím změnil a přesto se místo formování vlastního národního státu museli začít zabývat globalizací a evropskou integrací.

Problematický je také přechod od relativně homogenní společnosti k větší diferenciaci, kdy se pomyslně nřky mezi politickými a ekonomickými elitami a většinou populací neúměrně rozevírají. Po roce 1989 se znovu objevuje dělení na šmyš vs. šoniš lidé jsou odcizeni svým politickým představitelům, politické elity jsou vnímány jako uzavřené pro obyčejné lidi. Stát je opět vnímán jako protivník. Překotná privatizace a korupce musly za následek ztrátu důvěry u většiny občanů, jež se projevil v poklesu volební participace [Keller 2005: 472-473].

Nedvěra mezi občany a politiky způsobuje, že mezi nimi neexistuje efektivní komunikace v podobě širokých horizontálních vazeb [Potěšek 2005: 110]. Lidé nejsou zvyklí sdružovat se k ochraně svých zájmů. Na druhou stranu ani politici nejsou zvyklí chápat občanské organizace jako plnohodnotné partnery. Tento fakt potvrzuje ve svém

výzkumu Rakušanová: šorganizovaná občanská společnost ve střední Evropě stále není dostatečně akceptována jako významný partner, a to jak při poskytování sociálních služeb, tak při formulování politik. (í) Příčinou může být vysoký stupeň centralizace a byrokratizace veřejného sektoru a tradiční vymezování se vůči státu, mnohdy personalizovanému politickými stranami [Rakušanová 2007: 107].

Výše zmíněné teze potvrzuje i Marc Howard [2002], který tvrdí, že v postkomunistických zemích přetrvává nízká participace občanů v občanských organizacích ve srovnání se zavedenými demokraciemi i postautoritáckými zeměmi. Howard [2002: 293-295] definuje tři faktory, které přispívají ke slabosti občanské společnosti v tomto regionu: důležitá nedostatečnost v komunistické organizaci, přetrvávání přátelských sítí a postkomunistické zklamání z politického a ekonomického vývoje (srov. Linek [2010]).

Ve své práci předkládá dvě teze ohledně nízké participace – pesimistickou a optimistickou. Podle pesimistické teze nízká úroveň participace značí procedurální a formální charakter demokracie v této oblasti, která je tak ohrožena nedemokratickými silami. Naopak optimistická verze říká, že postkomunistické země proskoly fázi aktivní participativní demokracie a přiblížily se trendům, které probíhají ve zbytku světa – pokles politické participace a důvěry ve vládu, přímá absence silné občanské společnosti není na překážku stabilitě demokracie. Podle Howarda díky své neústavičnosti v občanské společnosti se lidé vzdávají možnosti rozvíjet své schopnosti a praktické dovednosti (kooperace, občanská odvážnost) potřebné ve veřejném životě [Howard 2002: 295]. Nemůže tak docházet k obnovení elit, chybí kritická funkce veřejnosti a role občanské společnosti jako špičkového psa (watchdog) demokracie.

Nízká participace občanů by mohla být změněna buď aktivním přístupem ze strany státu, nebo generální obměnou [Howard 2002: 298-299]. Změna nastane, až se na hlavní pozice ve společnosti dostane nová generace, která již není tolik ovlivněna socialismem [Sztompka 1996 in Howard 2002: 298]. Na druhou stranu vzorce postojů a chování formované před rokem 1989 mohou být neustále reprodukovány díky institucionálnímu prostředí i socializací prostřednictvím rodičů a učitelů. Z hlediska státu je žádoucí, aby přehodnotil svůj vztah k občanské společnosti a zavedl legislativu příznivou pro občanský sektor. ŠDokud nebudou uznány osobní a sociální zkušenosti postkomunistických občanů a jak se vytvářejí jejich vztahy k politice, bude slabá občanská společnost přetrvávat [Howard 2002: 302]. Howardovy teze testovala ve svém výzkumu Petra Rakušanová (viz dále).

Stejně jako Howard i další e-tí v dci se staví k občanské společnosti v České republice poněkud rezervovaně. Potéck nachází navzdory konsolidované demokracii zábrany plně fungující občanské společnosti (resp. občanského sektoru). Přestože jsou e-tí občanské připraveni vstoupit do veřejné sféry, nejinak, protože se jim institucionalizované formy participace zdají nedostupné [Potěck 2005: 119]. A Koller [2005: 476] vidí současnou českou občanskou společnost jako zaostalou, optimistické východisko spatřuje v existenci společnosti sítí, která může občanskou společnost v budoucnu nahradit.

Budování silné občanské společnosti je podle Müllera otázkou vytváření důvěry. Občanská společnost se musí vytvořit šdolař, samotnými občany, nicméně role státních institucí v obnovení důvěry je nezastupitelná stejně tak jako role rodiny. Naději pro českou občanskou společnost je z jeho pohledu evropský integrační proces [Müller 2006: 228-231].

Shrneme-li, co bylo řečeno výše, pak se státní a občanská sféra české společnosti jeví jako poměrně rozvinuté občanské demokracie je hodnocena jako konsolidovaná, počet organizací občanské společnosti stále narůstá, stejně jako počet, kteří se v nich angažují. Nicméně mezi oběma oblastmi chybí efektivní komunikační kanály, které by je funkčně propojily. Pokud má pravdu Dahrendorf²⁰, tak budování silné a vitální občanské společnosti v České republice je třeba jakýms způsobem potrvát.

2.5 Současný výzkum české občanské společnosti

Současní e-tí autoři se převážně shodují na tím, nejúplnějším pojetím občanské společnosti - v rámci výzkumu - se tak týká neziskového sektoru. Jednu z výjimek tvoří Karel Müller, jenž sám sebe řadí k maximalistickému pojetí občanské společnosti. Českému výzkumu občanské společnosti však nedominuje žádné paradigma a je poměrně fragmentovaný [Potěck a kol. 2006: 8].

Z českých autorů a oblastí, jimiž se ve vztahu k občanské společnosti zabývají, jmenujme alespoň namátkou: historický vývoj občanské společnosti - Müller [2006], neziskový sektor - Potěck [2005], Skovajsa [2010], Vajdová [2005], Dohnalová

²⁰ ŠFormální proces ústavní reformy trvá nejméně deset měsíců; výsledky ekonomické reformy se v povšimnutí veřejnosti odrazí jako známka jistého postupu vpřed ne dříve než za deset let; tímto podmínkou na cestě ke svobodě je pak vytvoření takové sociální základny, která v další fázi transformace státní soustavy i ekonomiky umožní přebudovat provizorně organizované instituce na instituce řivoucí, schopné přestat jak okolní, tak i vnitřní bouřky a zde již bude deset let sotva stažit [Dahrendorf 1991: 93].

[2004]; sociální hnutí - Císa [2008]; obanský étos - Klicperová-Baker [2008]; obanská společnost v regionech - Stachová [2008]; obanská společnost z pohledu politologie - Dvořáková [2003, 2008]; obanská společnost a sociální kapitál - Znoj [2008], Veselý [2007, 2008].

Rakušanová vymezuje občanskou společnost jako špičku označující prostor mezi oblastmi privátních zájmů a státem, tj. oblast dobrovolného sdružení mimo sféry trhu, státu i soukromého života, v níž si uvědomujeme společnou provázanost našeho světa [2007: 13-14]. Kromě diskursivní analýzy novoročních projevů V. Havla a V. Klause se její výzkum zaměřuje na organizovanou občanskou společnost (za použití kvantitativních i kvalitativních metod).

Rakušanová ve své práci testovala Howardovy hypotézy (viz výše). Autorka zjistila (na rozdíl od Howardova předpokladu, že nedojde k nárůstu občanské angažovanosti), že česká společnost má dostatečný participativní potenciál, ať už jak po et neziskových organizací, tak jejich členy, což může být důvodem mírného optimismu ohledně organizované občanské společnosti. V regionech s nízkou mírou participace jsou občanské spíše pasivní a spoléhají se na stát, zatímco v regionech s vyšší participací jsou aktivity v neziskovém sektoru doplněny i nadále sociálními sítěmi, které nejsou součástí, ale spíše alternativou občanské společnosti. V rámci studii Evropy máme českou organizovanou občanskou společnost hodnotit jako relativně hodně rozvinutou, za západními zeměmi však stále zaostává [Rakušanová 2007].

Občanskou společnost v regionech se zabývá Jana Stachová. Ve své disertační práci [2008] se snažila najít faktory, které ovlivňují rozvoj organizovaného dobrovolného sdružení občanské ve formálních organizacích. Případovou studii neziskového sektoru v kraji Vysočina a v Karlovarském kraji zjistila, že na hladinu občanské participace mají vliv faktory jak sociokulturní (historická kontinuita spolkového života a sounáležitost s lokální komunitou), tak strukturální, institucionální (vliv krajských samospráv). Do dobrovolných sdružení lidé vstupují na základě samovýběru, angažují se ti, kteří již mají určité předpoklady k občanské participaci, jako například občanské postoje, demokratické hodnoty, optimismus a pocit kontroly nad vlastním životem. Vztahy mezi lokálními institucemi samosprávy a neziskovým sektorem nezpůsobují žádné regionální rozdíly, krajské instituce však ano.

Na sociální hnutí a politický aktivismus se zaměřuje Ondřej Císař. Císař [2008] rozlišuje aktivismus, který funguje na mezoúrovni a je tvořen více i méně profesionálními aktivitami obhájců určitých politik, a participací, jenž představuje

politickou angažovanost individuálních občanů. Pro postkomunistické země je typický aktivismus bez participace, participace nemusí bránit rozvoji silné občanské společnosti. Od počátku 90. let se v ČR vytvářejí typy i módy (tj. soubory v realitě se opakujících rysů) aktivismu, participace jako nejvýznamnější se jeví sebeorganizace občanská a transakční aktivismus (tj. nová sociální hnutí). Čísa se dále zabývá rolí zahraničních sponzorů (viz výše).

Zajímavý pohled na českou občanskou společnost přináší Tomáš Klvaňa [2004], který analyzuje oblast médií. Svobodná média tvoří součást občanské společnosti, vytvářejí prostor pro veřejnou diskusi a napomáhají rozvíjet schopnosti obyvatel tím, že jim poskytnou možnost nejiracionálnější zdroj. Média tak přispívají k otevřenosti společnosti a kvalitě demokracie. Česká média mají podle autora v této oblasti co dohánět. Stále je v nich přítomný komunistický obsah, kterým má na mysli filmy a formáty populární a hvězdy populární kultury oblíbené za minulého režimu. Média se v 90. letech stala důležitou sociální silou [Klvaňa 2004: 43]. Někdy je jim připisována významná role v listopadových událostech 1989²¹. Podle Klvaňana česká média produkují převážně populární naučné programy, kdy zisk jde na úkor kvality. Chybí zde kvalitní, finančně silný deník, hledají se profesní standardy, nedostatkem je také absence starší generace novinářů (většina je mladší 40 let), inspirace je hledána na Západě, přináší však nejednoznačné rady. Autor uzavírá, že česká média nejenže nenaruší pasivitu občanskou, ale podporují ji. Měla by se snažit překonat tržní síly a vnímat sama sebe jako součást občanské společnosti. Jejich funkcí je především pomoci občanským orientovat se ve veřejném prostoru, upozorovat na témata mimo hlavní proud a poskytovat alternativy [Klvaňa 2004: 52].

3. Občanská společnost a vláda

Obnova demokracie nespočívá pouze ve vybudování demokratických institucí, ale také v existenci silné občanské společnosti. Právě z tohoto důvodu je velká naděje vkládána do politické socializace mladých lidí, kteří jifi nevyrostli za totalitního režimu.

V posledních letech se však často mluví o tom, že mládež není dostatečně občansky angažovaná [Putnam 1995, 2000], že je apatická, odcizená politice a poctuje

²¹ The Soviet and the East European regimes were unable to prevent the reception of western radio and TV broadcasts. Television played a direct role in the 1989 revolutions, which have rightly been called the first "television revolutions". Street protests taking place in one country were watched by the audiences in others, large numbers of whom then took to the streets themselves [Giddens 1999].

v ní ned v ru, fle je individualistická, a materialisticky založená [Gordon a Taft 2010: 3; Basl, Straková, Veselý 2009: 366]. V souvislosti s tím, se projevují snahy s cílem více zapojit mladé lidi do života společnosti v národních a mezinárodních (především evropských) programech. Jedním z takových cílů je rozvoj demokratického občanství Evropské unie. Velký důraz je kladen také na výchovu k občanství.

Jiní autoři se domnívají, že nedochází k poklesu angažovanosti, ale ke změně jejích forem, například ustupují kolektivistické projevy občanského života ve prospěch individuálních. Mladí lidé často již využívají neformální kanály oproti participaci v tradičních organizacích. K uspokojení svých potřeb a zájmů zejména v oblasti volnočasových aktivit (tradiční domény spolků a sdružení), nemusejí vstupovat do hierarchicky uspořádaných organizací, ale mohou například využít komerční nabídky [Macháček 2002: 6]. Narůstá také role internetu a mladí se nemusejí sdružovat v nějakém fyzickém prostoru, přesto vytvářejí síť, v souvislosti hlavně prostřednictvím Facebooku. Sdružování a angažovanost bychom tak mohli posuzovat kontextuálně, tj. v souvislosti s podmínkami.

3.1 Koncept občanství

Být občanem země znamená mít určitá práva a povinnosti (lov k je příslušníkem státu), ale i možnost aktivně se podílet na správě svého občanství [Skovajsa 2010: 72]. Z toho také vyplývají dvě koncepce občanství – formální občanství a občanství v politické komunitě – tzv. aktivní občanství [Stewart 1995]. To, na kterou formu občanství je kladen důraz – zda na pasivní či aktivní, závisí zejména na pojetí demokracie (reprezentativní či participativní), které je upraveno.

Občanství vymezuje právní, politický a sociální vztah občana ke společnosti [Macháček 2002: 1]. V dnešní době klasickou koncepcí definuje T.H. Marshall tři typy práv, které se postupně vyvíjely v historii:

- občanská práva v 18. století (individuální svobody, například svoboda projevu, sdružování, soudy),
- politická práva v 19. století (právo participovat na výkonu politické moci – pasivní a aktivní volební právo),
- sociální práva ve 20. století (právo na sociální zabezpečení, slušnou úroveň života) [Skovajsa 2010: 73].

Delanty [2000] jmenuje ty i elementy občanství: občanství jako práva, jako povinnosti, jako identita a jako participace, přičemž každý z nich se vztahuje specifickým způsobem k mládeži a dále²² [in Jans 2004: 38-40]. V současných podmínkách se klade důraz na aktivní občanství jako dynamický a ustavičný proces učení společnosti a nejlépe soubor práv a povinností a dále jsou chápány jako skutečné sociální aktivity v občanské společnosti [Jans 2004].

Tím se uznává prostor pro participaci mladých lidí²³. Je třeba nejlépe mohou plnit vzhledem ke svému věku využívat celou škálu možností politické a občanské angažovanosti a plně uplatňovat svá občanská práva a povinnosti, utvářejí si na ně názory a budují si vlastní občanskou identitu. S občanskými a politickými tématy se setkávají jak v rámci školní výuky, tak v diskusích s rodiči, učiteli, vrstevníky, ve školních radách a parlamentech a také v médiích. Mohou participovat na školních i mimoškolních aktivitách, v organizacích ve svém okolí, různých zájmových kroužcích atd. Členství v mnoha skupinách pomáhá formovat jejich občanské postoje a zkušenosti z participace v těchto skupinách přispívají k jejich rozvoji jako občanské společnosti. Hlavní roli v utváření tohoto názoru, hodnot a postojů hraje politická socializace, jako koncept na pomezí politologie, sociologie, psychologie a pedagogiky (viz dále).

Výchova, vzdělávání, sdružování a angažovanost ale neprobíhají v institucionálním vakuu (jak vyplývá již ze samotné definice formálního občanství jako vlastnictví práv a povinností) - je nutné, aby existoval určitý institucionální a legislativní rámec, který vymezuje tento prostor.

Právo občana se svobodně sdružovat stanovuje v České republice zákon č. 83/1990 Sb. a zákon o právu shromáždění č. 84/1990 Sb. Základní politická, občanská i sociální práva jsou dále zakotvena ve Všeobecné deklaraci lidských práv a svobod [Portál veřejné správy ČR: 2011].

Práva dětí jsou upravena mezinárodní úmluvou o právech dítěte (United Nations Convention on the Rights of the Child - UNCRC), kterou Československo přijalo v roce 1990. Vzhledem ke členství České republiky v Evropské unii existuje vedle koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže také politika mládeže na evropské úrovni.

²² Delanty navrhuje učení jako klíčovou dimenzi občanství. Zajímavý poznatek k tomu uvádí Hengst [2001 in Jans 2004: 30], který říká, že v současnosti se z hlediska pozice dětí smazávají hranice mezi dětmi a dospělými v tom smyslu, že to nejsou již pouze děti, které se musí učit a oni ti kvalifikovaní, ale stejně tak se dospělí musí celoživotně vzdělávat.

²³ Předmětem nálehu výzkumného zájmu jsou třináctiletí žáci základních škol a víceletých gymnázií. V textu však používáme výrazy děti, žáci, mládež a mladí lidé jako záměnné pojmy, a když si uvědomíme, že mládež jako sociodemografická skupina, je často vymezena v věku od 15 do 25-30 let.

Základními dokumenty v evropské politice mládeže jsou Bílá kniha Evropské komise o mládeži [2001] a Evropský pakt pro mládež [2005].

Projevuje se zde výrazný významový posun v pojetí dětí jako občanů. Zatímco dříve byly děti chápány spíše jako osoby, které jsou ohroženy a musejí být chráněny [Rehfeld 2011] i jako problémová skupina, v poslední dekádě jsou uznány jako aktivní občané. V roce 1997 byl zahájen projekt Rady Evropy Výchova k demokratickému občanství (Education for Democratic Citizenship), jehož snahou bylo definovat znalosti a dovednosti potřebné k výkonu demokratického občanství [Bîrzea 2000: 15]. Rok 2005 byl vyhlášen evropským rokem občana (European Year of Citizenship through Education) [HREA 2011], letošní rok je pak rokem dobrovolnictví [Dobrovolník 2011]. Děti z mateřských, základních a středních škol se týká také program Comenius, zaměřený na mobility žáků a podporu spolupráce mezi školami. Comenius je koordinován Národní agenturou pro evropské vzdělávací programy [NAEP 2011].

Od roku 2007 probíhá v členských zemích EU program *Školní mládež v akci*, který potrvá až do roku 2013. Zaměřuje se na neformální vzdělávání a volnočasové aktivity mladých lidí ve věku od 13 do 30 let, kde se jedná zejména o mezinárodní výměny mládeže a snahu naplnit tyto klíčové priority: evropské občanství, aktivní účast mladých lidí, kulturní rozmanitost a začlenění mladých lidí s omezenými příležitostmi. Tento program navazuje na program *Mládež*, který se uskutečnil v letech 2000-2006 a u nás je zabezpečován národní agenturou *Mládež* [NA *Mládež* 2011].

Dále od roku 2009 šel do života národní program *Klíč pro život - Rozvoj klíčových kompetencí v zájmovém a neformálním vzdělávání*, který zajišťuje Národní institut dětí a mládeže (NIDM) je jako instituce zřízená MŠMT. Pod NIDM spadá také Národní informační centrum pro mládež, které poskytuje informace v oblasti vzdělávání, volného času apod. [NIMD 2011].

Projekt a program zaměřující se na neformální vzdělávání i aktivní občanství a účel na národní i mezinárodní úrovni je nespočet, proto jsme zde uvedli pouze ty základní. Cílem tohoto krátkého přehledu bylo nastínit kontextu, ve kterém se výchova žáků k občanství uskutečňuje.

3.2 Sociologie dětí a mládeže

V předchozí části jsme se tedy v rámci institucionálního rámce občanství na národní a mezinárodní úrovni, nyní se v krátkosti podíváme na jednu z oborových sociologií,

jejímfl p edm tem jsou d tí a mládefl. Sociologie mládefle se zabývá vzájemným vztahem mládefle a spole nosti [Machá ek 2008: 20] a jako samostatný obor se konstituovala afl v polovin –edesátých let 20. století, p i emfl cílovou skupinou výzkum byli p edev-ím vysoko-koláci. V této dob vznikl Ústav sociálního výzkumu mládefle a výchovného poradenství pod vedením prof. F. Kahudy. Významnou událostí v oboru bylo založení odboru pro výzkum mládefle p i Ústavu pro filozofii a sociologii SAV na konci 80. let [Insoma 2011].

A koli sociologie mládefle byla p ed rokem 1989 pom rn roz-í ená, v 90. letech zájem o mládefl opadl a sociologie mládefle jako obor v podstat zanikla. V t-ina studií se uskute ovala nikoli v rámci sociologie, ale spí-e na poli pedagogického a psychologického výzkumu, cofl do jisté míry p etrvává dosud ó e-tí sociologové zabývající se sociologií výchovy, vzd lávání a mládefle publikují p edev-ím v asopise Pedagogika [Havlík, Ko a 2000: 89-90].

V sociologii mládefle byli a doposud jsou dominantními postavami Ladislav Machá ek a Petr Ondrejko v i na Slovensku a Petr Sak v eské republice, který napsal dv knihy, v nichfl vychází z empirických výzkum zam ených na hodnoty mladých lidí (Prom ny eské mládefle 2000, Mládefl na k iflovatce 2004) [Insoma 2011].

Hlavními tématy, jimífl se sociologie d tí a mládefle tradi n zabývá, jsou nap . flivotní dráhy, flivotní styl, subkultury mládefle, hodnotové orientace, volný as, postavení mládefle apod. Výzkumy týkající se problematiky mládefle shromaf uje Národní registr výzkum o d tech a mládefl [NRVDM 2011].

Vedle ist sociologických výzkum v-ak existuje spousta dal-ích, p edev-ím pedagogických, které nabízejí bohatý materiál i pro sociology. eská republika se v pr b hu 90. let a na po átku nového tisíciletí zapojila n kolika do mezinárodních pedagogických výzkum : PISA, TIMSS, PIRLS a dal-í, které srovnávají kompetence flák v r zných oblastech (matematická, literární gramotnost, znalosti z p írodov dných p edm t , apod.). V roce 1999 se eská republika ú astnila také mezinárodního výzkumu ob anské výchovy (CIVED), který byl prvním výzkumem ob anských znalostí, dovedností a postoj , který se u nás uskute nil [ÚIV 2011]. Na n j po deseti letech navázal výzkum ICCS a jejich výsledky budou vyuffity v empirické ásti práce.

V následující kapitole se budeme zabývat jednou z politologicko-sociologických teorií, která se vztahuje k problematice mládefle a ob anské participace - politickou socializací.

3.3 Teorie politické socializace

Politická socializace²⁴ je celoživotním procesem, ve kterém se jedinci začleňují do politického a občanského života své společnosti, osvojují si její hodnoty, normy a vzory chování, díky nimž na ni mohou participovat [Sopóci 2004: 58]. V rámci politické socializace dochází také k identifikaci se svou zemí, která se stává referenční skupinou pro rozvoj politických postojů [Delli Carpini a Keeter 1996, Niemi 1999 in Sherrod 2003: 287]. Pomocí politické socializace tak společnosti reprodukuje své struktury, hodnoty a procedury [Adamová, Křífkovský 1997: 185] a umožňuje přetváření svého politického řádu [Sopóci 2004: 58, Greenberg 2009: 4]. Měli bychom ale také zmínit, že mladí lidé nemusí být socializováni pouze v souladu s politickou kulturou své společnosti, ale mohou se v ní vymezit, a si osvojit politickou kulturu své skupiny, která může být odlišná od vnitřní [Greenberg 2009: 13].

Politickou socializaci zde budeme chápat v užším pojetí²⁵ jako proces učení se mladého člověka politické kultuře a politickému systému své společnosti. Není to však pouze pasivní přijímání určitých modelů, ale vytváření vlastních zkušeností, poznatků, hodnot, názorů a postojů, ale i citových vztahů v rámci politické a sociální reality [Adamová, Křífkovský 1997: 185]. V rámci procesu socializace se formuje osobnost jedince, tj. soubor trvalých vlastností, které směřují jeho potřeby, zájmy, názory a postoje i jeho pozdější politickou a občanskou aktivitu [Adamová, Křífkovský 1997: 188].

O politické socializaci můžeme uvažovat různými způsoby. Například můžeme hovořit o primární a sekundární fázi politické socializace. Primární politická socializace se odehrává v primárních skupinách (především rodina) v období dětství a dospívání, sekundární fáze se uskutečňuje v dospělosti jako nikdy nekončící proces. V druhé fázi působí jiní aktéři a to například pracovní a sousedské skupiny, politické strany, jiné organizace a média, uplatňují se jiné postoje, začíná se i jedinec sám [Sopóci 2004: 60].

Výzkumy ukazují, že k formování některých postojů dochází již ve věku okolo osmi let, jiní hovoří o hranici 14 let [Linek 2010: 102]. V pozdějších výzkumech však byla zjištěna neplatnost předpokladu, že čím dříve je zkušenost, tím více ovlivňuje občanské a politické postoje. Nejvhodnější období pro formování postojů a názorů na

²⁴ I když se teorie politické socializace ve většině případů týká politických postojů, domníváme se, že stejně dobře ji lze vztáhnout na postoje občanské.

²⁵ V užším pojetí se jedná o socializaci jakéhokoliv subjektu (například nově vytvořená politická strana nebo občanská iniciativa) do společenského života dané politické kultury [Adamová, Křífkovský 1997: 185].

společnost je mezi 14. a 25. rokem [Niemi a Hepburn 1995 in Basl, Straková, Veselý 2009]. Také se hovoří o tzv. šleeper effectu, kdy zkušenosti ze školních a mimoškolních aktivity se projevují s určitým časovým zpožděním, zejména ve středním věku a podléhají tak změnám životního cyklu [Jennings a Stoker in Basl, Straková, Veselý 2009; Veselý 2008: 189]. V mezinárodním výzkumu 28 zemí (CIVED 1999) však bylo zjištěno, že existující rozdíly v postojích třináctiletých školáků potvrzují, že již v tomto věku se školáci začlenili do politické kultury své země [Torney-Purta, Amadeo 2003: 272].

V druhé fázi politické socializace dochází k upevnění nabytých postojů, případně k resocializaci [Sopóci 2004: 60]. Mladí lidé se více začínají zajímat o politiku v souvislosti s dosažením věkové hranice, kdy mohou volit. Také se začleňují se do pracovního procesu a jsou socializováni v dalších skupinách, jejichž jsou členy (např. odbory, zájmové organizace), mají již své vlastní zkušenosti s fungováním společnosti [Campbell et al. 1960 in Linek 2010: 163, Converse 1969 in Linek 2010: 163].

Dále máme politickou socializaci dle latence a manifestní. Latence socializace probíhá ve skupinách, v nichž se vyvíjejí osobní vazby mezi členy, prostřednictvím zkušeností s fungováním těchto skupin. Například v rodině se školák setkává s určitými modely výchovy, s disciplínou, politickým a morálním klimatem, přijímá její hodnoty a normy, ale také předsudky a stereotypy, nebo se proti nim naopak vymezuje, a uvědomuje si své místo ve společnosti [Adamová, Křížkovský 1997: 186].

Problematikou přímého a nepřímého vlivu rodiny se zabýval např. Dalton [1982]. Přímý vliv znamená, že se hodnoty, názory a postoje přenesou přímo z rodičů na děti (dítě napodobuje své rodiče). Nepřímý vliv pak prostřednictvím sociálních podmínek rodiny, není tudíž omezen na přímý interpersonální kontakt dítěte s rodiči. Jedná se zejména o finanční prostředky a vzdělání rodičů [Basl, Straková, Veselý 2009: 367].

Naopak prostřednictvím sekundárních skupin je v rámci manifestní politické socializace jedinec v domě informován o strukturách a funkcích politického systému [Adamová, Křížkovský 1997: 187]. Zřejmě politická socializace může být uskutečňována např. výukovými a vzdělávacími programy.

Škola pak může být považována za aktéra latence i manifestní politické socializace. Explicitně vzdělává školák o politických a občanských vztazích uvnitř společnosti a může také učit znalostem a dovednostem, které mu umožní být v dospělosti kompetentním občanem ve své zemi. V rámci školeného kurikula (tj.

klimatu) v-ak -kola p edává flák m mnohem více neřl pouhé znalosti - nabývají zde zku-enosti s fungováním demokracie a spole nosti obecn .

D leřlitosť politické socializace v d tství spo ívá p edev-ím v tom, ře se dít í dospívající seznamuje s fungováním své spole nosti a vytvá í základy dal-í politické socializace. Rozhodující je v tomto období rodina, vrstevníci, -kola a masméřia [Sopóci 2004: 59]. Hodnoty a postoje, které jsou v-típeny socializací v rané fázi vývoje osobnosti, je obtířlné zm nit [Easton a Dennis 1969 in Linek 2010: 70]. Proto se p edpokládá, ře d ti, které jsou socializovány v demokracii, by m ly zastávat odli-né postoje, neřl lidé, kte í profili v t-ínu svého řívota v totalitním řeffimu. Úst ední roli v tomto procesu hraje -kola, která jakořto instituce ídící se státními vzd lávacími programy, p ená-í hodnoty daného řeffimu [Linek 2010: 70].

Nyní se podíváme na to, jako r zní auto i nahlířejí na samotný proces, jímřl probíhá p edávání hodnot, norem a vzorc ědnání v rámci politické socializace ó tj. na jeho initele, faktory vlivu a výsledky.

Pojem politické socializace vznikl v roce 1959 a v následujících dvaceti letech dosáhl své nejv t-í popularity. Jeho autorem je Herbert Hyman, který se jako první v noval jeho výzkumu [Sopóci 2004: 58] a snařil se zjistit, jakým zp sobem sociální instituce v-t puřl mladým lidem politické hodnoty. První systematickou teorií pak byla kniha *Children in the Political System* autor ě Eastona a Dennise, která byla vydána v roce 1969 [Wright 1975: 243].

V 50. a 60. letech p evládala p edstava, ře existuje p ímý p enos postoj a řednání z rodi na d ti, ostatní faktory tedy byly ozna eny jako zanedbatelné. Nap . Langton a Jennings [1974] zjistili, ře -kola p íspívá k rozvoji ob anského vzd lávání pouze v malé mí e [Torney-Purta, Amadeo 2003: 269].

Jennings a Niemi [1974 in Campbell 1979: 453] navřhli teorii sociálního u ení jako základní model politické socializace, jejířl platnost o p t let pozd ji potvrdil Campbell [1979]. Teorie sociálního u ení, kterou snad nejvíce proslavil psycholog Bandura, íká, ře pozorovatel se u í ur ítému modelu chování tím, ře ho napodobuje a výsledek tohoto chování je posílen, pokud je napodobované řednání pozitivn ohodnoceno [Campbell 1979]. P edpokládalo se, ře v procesu politické socializace existují t i základní p edpoklady nebo principy ó princip p enosu (transmission principle), tj. *n co* se lov k nau í v d tství, princip prvenství (primacy principle), kdy to, co se lov k nau í jako první, p etrvává po celý řívot, a strukturující princip (structuring principle), kdy to, co se lov k nau í jako první, pozd ji formuje jeho

postoje a chování [Searing et al. 1973: 415 in Wright 1975: 244]. Tyto principy se stále promítají do současných definic politické socializace.

V této fázi studia politické socializace, tj. od 50. do 70. let, výrazně se evafovaly americké výzkumy nad výzkumy z jiných zemí. Navíc v této době dominoval v sociálních vědách funkcionalismus, který byl často kombinován s Lazarsfeldovou metodologií. Právě velká abstraktní dotazníková metoda i funkcionalistický důraz na roli politické socializace v zachování stability systému byly nejvíce kritizovány [Connell 1987]. Dále bylo výzkumům politické socializace vytýkáno nepřímé srovnávání postojů rodičů a dětí, namísto pochopení procesu přenosu těchto postojů [Dalton 1982].

V roce 1971 proběhlo první mezinárodní setkání týkající se obanských v domostí a postojů mladých lidí (výzkum byl organizován IEA a Mezinárodní asociací pro hodnocení výsledků vzdělávání) v devíti zemích. Hlavním zjištěním tohoto výzkumu bylo, že otevřené klima nakloněné diskusím ve školní třídě podporuje obanské znalosti a snižuje autoritarianismus [Torney-Purta, Amadeo 2003: 269].

Naopak důležitost struktury nepřítomnosti ve společnosti zdůrazňuje Martinussen [1972], který se zaměřil na podobnost obanských kompetencí mezi rodiči a dětmi a zjistil, že existuje malá shoda v politických znalostech, ideologii, politickém uplatnění a zájmu. To je podle něj způsobeno v určitém vlivem etnické, vzdělanostní a zaměstnanecké situace a tj. umístěním jedince v sociální strukturu společnosti.

Důležitou roli masmédií jako aktérů socializace si uvědomuje Adoni, která zkoumá jak přímý vliv politického obsahu médií na jedince, tak nepřímý a tj. prostřednictvím rodičů a vrstevníků, kteří jsou médiím vystaveni (strukturují sociální kontext postojů a jednání individua) [Adoni 1979].

Od konce 70. let dochází k poklesu zájmu o politickou socializaci (způsobený nejen metodologickými problémy, ale také absencí psychologických modelů - zejména otázky poznání [Dudley, Gitelson 2003: 263]), který je obnoven opět v 90. letech. V tomto období se však již předpokládá, že významnou roli v transmisi hodnot, postojů a chování hraje také škola [Niemi a Hepburn 1995 in Basl, Straková, Veselý 2009] a mimoškolní aktivity. Přelomovým v teorii politické socializace je rok 1998, kdy Niemi a Junn uvedly svou studii, ve které potvrdili význam školního kurikula pro obanské znalosti [Niemi a Junn 1998 in Dudley a Gitelson 2003: 265].

Na začátku nového tisíciletí by se dalo říci, že problematika demokratického aktivního občanství zažívá boom a s tím je spojen i obnovený zájem o mechanismy vzniku obanských postojů, tedy i o politickou socializaci. Jak jsme viděli

v předchozích částech, existuje velké množství projektů, programů, platform, které mají za cíl podpořit výchovu k demokratickému občanství jako nástroj posilování sociální soudržnosti a aktivní úasti na život společnosti jako jednu z priorit evropské politiky.

Vzhledem k tomu, že výzkum ICCS 2009, který bude vyúit v empirické ásti, byl p edev-ím pedagogického zam ení, poj me se podívat na to, jakou roli hrají škola a znalosti v procesu politické socializace.

3.4 Škola jako aktér politické socializace

Základním předpokladem politické socializace tedy je, že politické a občanské názory se formují již v období dětství a dospívání. Jak bylo zmíněno, škola je vedle rodiny hlavním faktorem ovlivňujícím politické a občanské postoje žáků. Jejím úkolem je především vytvářet povědomí o politice a poskytovat znalosti a dovednosti a vychovávat z nich demokratické a odpovědné občany.

Dudley a Giteson [2003: 265] se ve své práci zamýšlejí nad úlohou znalostí v občanské participaci. Pokud budeme chápat občanství jako legální status, míra pofladovaných znalostí se jistě bude lišit, neví kdyžl budeme uvažovat aktivní občanství a angažovanost v politice a ta zase bude odlišná od znalostí postavených občanu-voli. Autoři také upozorňují na to, že je nutné informace chápat kontextuálně. Politické znalosti jsou nutnou podmínkou občanské angažovanosti, nikoli dostačující.

Ve výzkumu Niemiho a Junna [1998] byl zjištěn vliv určitých vzdělávacích praktik na znalosti, které poté zvyšují občanskou a politickou participaci. S tímto zjištěním se shodují výsledky výzkumu CIVED (1999) o zájem o politiku, schopnost správně aplikovat znalosti a dodržovat občanských a politických závazků jsou spojeny s určitými rysy kurikula [Torney-Purta 2002 in Kahne a Sporte 2008: 740]. Nejvýznamnějším z výzkumu CIVED bylo zjištění, že škola podporuje občanskou a politickou participaci a že je to především školní kultura, tj. otevřenost jejího klimatu, která tak činí [Torney-Purta, Amadeo 2003]. John a Morris [2003] na britských datech zjistili, že školní klima je navíc prediktorem sociálního důvěry [Veselý 2008: 191-192]. Campbell k tomu dodává, že otevřenější klima může do jisté míry kompenzovat znevýhodnění některých mladých lidí, například s nízkým socioekonomickým statutem [Campbell 2008: 437].

Dále bylo zjištěno, že vzdělání podporuje účast ve volbách a zapojování do dalších forem participace [Verba a kol. 1995 in Dudley a Gitelson 2003: 264]. Důležitým výaknem není počet let vzdělání, ale spíše objem znalostí, který lidé mají [Delli Caprini a Keeter 1996 in Dudley a Gitelson 2003: 264].

3.4.1 Výchova k občanství

Školní výuka je tedy vnímána jako důležitá součást zaškolování mladého člověka do života společnosti. V rámci školních osnov pak najdeme téměř na všech úrovních výukový obor, který se občanské společnosti a občanství dotýká snad nejvíce, a tím je Výchova k občanství.

Při hodinách výchovy k občanství by se měly nejen setkat se základními poznatky o fungování své společnosti (politický systém, právo, hospodářství atd.), ale také se aktivně zapojovat, například do různých projektů, které mu umožní získat určité schopnosti a dovednosti díky spolupráci s ostatními na společném cíli, které jen takto může splnovat rodina. Právě v nabytí občanských kompetencí v demokratickém školním prostředí spoívá její hlavní význam. I kdyby by právně nikdo nemohl namítnout, že výuka k občanství je ideálním prostorem k vztěpování dominantních hodnot politického režimu, který si tak zajistí své pětování, důležitou schopností, kterou by měl však ve škole získat, je kritické uvažování a reálné hodnocení různých situací, které by mělo zamezit nekritickému přijímání informací sdělovaných jak autoritami, tak prostřednictvím médií. Schopnost sdružovat se s ostatními v prosazení svých zájmů a zároveň odpovídat za své jednání, zastávat hodnoty tolerance a solidarity a uznávat jinakost, stejně jako kriticky uvažovat a orientovat se ve velkém množství informací i dosahovat konsensu nenásilnou cestou, jsou důležitými vlastnostmi, které by si lidé nového tisíciletí měli osvojit v době rychle se měnící reality, jakkoli idealistické se nám tyto požadavky mohou zdát. Ideál je ideálem právě proto, že není plně dosažitelný, přesto by lidé neměli vzdát snahu se k němu přiblížovat. To však klade velké nároky nejen na samotné žáky, ale především na jejich pedagogy.

3.4.1.1 Výchova k občanství v historickém pohledu

Pojme se nyní podívat na vývoj předmístní občanské výchovy v České republice. Školní docházka byla v českých zemích v rámci základního vzdělání povinná od roku 1774 na 6 let a od

roku 1869 na 8 let. Prvních p t let výuky probíhalo na obecné škole, poté bylo možné pokračovat bu na obecné škole nebo na škole m – anské i gymnáziu [EURYDICE 2009/10: 83].

V roce 1922 byl přijat zákon . 226 (tzv. malý školský zákon), který stanovil jako samostatný vyučovací předmět Obanskou nauku a výchovu na obecných a m – anských školách. Cílem tohoto předmětu bylo naučit mladé ideálům demokracie a humanity [Medveková 2008: 41]. Stejně jako v současnosti plnila obanská nauka a výchova, jak jífl vyplývá ze samotného názvu, dvě role ó naukovou (výklad poznatk) a výchovnou. Předmět byl vyučován cyklicky, tzn., že se s ním žáci setkávali ve více ročnících, přičemž si postupně rozšiřovali své znalosti a schopnosti. Na nižším stupni (tj. do třetí třídy) byl důraz kladen především na výchovnou část obanské nauky, později za účelem vyvažovat naukovou část předmětu [Medveková 2008: 41-42].

V období nacistické okupace byla výuka předmětu obanská nauka a výchova zcela zrušena [Staněk 2007: 26 in Kopeček 2008: 51] ó hodnoty demokracie, humanismu, vlastenectví a národní hrdosti představovaly hrozbu, jífl se nacisté snažili zamezit převýchovou českých žáků k ideologii Třetí říše [Kopeček 2008: 50]. Mezníkem ve vývoji obanské výchovy byl rok 1948, který určil její přítomnost na dalších čtyřicet let. Obanská nauka a výchova se přejmenovala na Obanskou nauku a byla formována ideologií marxismu-leninismu [Staněk 2010: 23]. V tomto období převažovalo stredoevropské pojetí obanské výchovy ó tj. jako samostatný vyučovací předmět, s důrazem na znalosti politického a právního systému a absentovalo rozvíjení obanských dovedností a kompetencí. Vzniká tak riziko vytvoření prostoru pro ideologickou indoktrinaci [Mistrík 1999 in Staněk 2008: 427]. V roce 1991 byly zavedeny nové učební osnovy (za účelem ujíci i filozoficko-etickou dimenzi) pracovním týmem vedeným P. Piňhou jako kombinace stredoevropského a skandinávského pojetí, které obanskou výchovu marxistické ideologie zbavily [Staněk 2010: 22, Staněk 2008: 42].

Zatím poslední významná změna se udála v roce 2004, kdy principy kurikulární politiky, které jsou uvedeny v Národním programu vzdělávání (tzv. Bílé knize), byly přijaty školským zákonem . 561/2004 Sb. a došlo k přejmenování a změně koncepce obanské výchovy na vzdělávací obor výchova obanská (viz dále).

3.4.1.2 Současná podoba výchovy k občanství (kurikulární reforma)

V současné době existují dvě úrovně kurikulárních dokumentů státní (Rámcový vzdělávací program o RVP a Národní program vzdělávání) a školní (Školní vzdělávací program o TVP) [RVP ZV 2007: 9]. Nás v tuto chvíli bude zajímat RVP pro základní vzdělávání o tj. pro druhý stupeň základního vzdělávání a odpovídající ročníky šestiletých a osmiletých gymnázií.

Starší vzdělávání je často kritizováno za přílišnou jednotvárnost a nedostatek jejich memorování. Změna spočívá hlavně v důrazu na klíčové kompetence²⁶, které mají žáci získat, a zaměřením se na praktickou stránku nabytých znalostí a dovedností.

RVP ZV vymezuje vzdělávací obsah (tj. očekávané výstupy a učivo) a stanovuje etapy (3., 5. a 9. ročník), na jejichž konci mají žáci prokázat dané znalosti a dovednosti. Vzdělávací obsah je rozdělen na devět vzdělávacích oblastí, které se poté dále dělí na vzdělávací obory [RVP ZV 2007: 18]. Vzdělávací oblasti jsou: jazyk a jazyková komunikace, matematika a její aplikace, informační a komunikační technologie, člověk a jeho svět, člověk a společnost, člověk a příroda, umění a kultura, člověk a zdraví, člověk a svět práce. Výchova k občanství, která nás v této kapitole zajímá, je spolu s dějepisem zařazena do vzdělávací oblasti člověk a společnost. Vzdělávací obsah, jenž je tvořen očekávanými výstupy a učivem a jehož cílem je dosažení klíčových kompetencí, pak přímo rozdělí do vyučovacích předmětů. RVP ZV dále deklaruje v této variabilitu výuky a možnost přizpůsobit ji potřebám a možnostem žáků [RVP ZV 2007: 10].

Vzdělávací oblast člověk a společnost by měla žákům poskytnout znalosti a dovednosti potřebné pro aktivní zapojení do života demokratické společnosti. Výchova k občanství by pak měla pomoci žákům orientovat se v sociální realitě a začlenit se do společnosti, tj. jak žít ve společnosti druhých z rodinného, sociálního, hospodářského, politického, občanského a právního hlediska. Ve výchově k občanství by se žáci měli učit o člověka jako jedince, ale i ve vztahu k ostatním lidem, o hospodářství, právu a mezinárodních vztazích v etně globálního světa [RVP ZV 2007: 43].

²⁶ Klíčové kompetence představují souhrn v domostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti. Jejich výběr a pojetí vychází z hodnot obecně přijímaných ve společnosti a z obecně sdílených představ o tom, které kompetence jedince přispívají k jeho vzdělávání, spokojenému a úspěšnému životu a k posilování funkcí občanské společnosti. () V etapě základního vzdělávání jsou za klíčové považovány: kompetence k učení; kompetence k řešení problémů; kompetence komunikativní; kompetence sociální a personální; kompetence občanské; kompetence pracovní [RVP ZV 2007: 14].

Dále RVP ZV uvádí pr ezová témata, která jsou povinná a zabývají se aktuálními problémy sou asného sv ta: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, Environmentální výchova a Mediální výchova [RVP ZV 2007: 90].

Jednotlivé školy poté podle RVP vytvářejí školní vzdělávací programy (TVMP), na jejichž základě jsou sestavovány vlastní učební plány. Nápomocen jim k tomu je Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základním vzdělávání z roku 2005 [RVP ZV 2007: 9].

V současnosti je velice obtížné vymezit přesný obsah vzdělávacího oboru Výchova k občanství pro 8. ročník základní školy (resp. tercie na gymnáziu). Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání stanovuje pouze časovou dotaci, jak si ji školy rozdělí do jednotlivých ročníků, záleží jen na nich [Staněk 2010: 26].

Podle plánu, který je uveden v Manuálu pro tvorbu TVMP, by se v jejich rámci v době výzkumu (r. 2009) již měly učit podle nového programu. Jak vyplývá z národního dotazníku studie ICCS, ve školním roce 2008/2009 se výchova k občanství využívala jako samostatný povinný předmět, nebo byla integrována do jiných předmětů (tj. víceoborový předmět), čímž se objevila jako přezové téma.

Z výše uvedeného vyplývá, že není pochyb o tom, že škola a občanská výchova jsou významnými aktéry v procesu vývoje jedince. Výchova k občanství ale neprobíhá pouze formální cestou prostřednictvím školy. Jak již bylo výše naznačeno, velkou roli v získávání občanských hodnot a postojů hraje také neformální vzdělávání. Zde vzniká prostor pro fungování spousty mládežnických organizací, zájmových sdružení, spolků atd. Například Česká rada dětí a mládeže sdružuje přes sto celostátních, regionálních i místních sdružení dětí a mládeže a je zapojena také v Evropském fóru mládeže, tj. mezinárodní organizaci sdružující národní rady mládeže a nevládní organizace mládeže. Sdružení pracovníků dětí a mládeže funguje v 298 českých městech [CRDM 2011].

Rehfeld [2011] hovoří o tom, že děti jsou vyloučeny z plné participace na společnosti z důvodu politické nezralosti. Občanem v aktivním, nikoli formálním slova smyslu, se člověk stává, dozrává v ní. Neznamená to, že úderem 18. narozenin je člověk hotovým občanem. Nicméně navrhuje, aby dětem bylo umožněno švýzrátů prostřednictvím zkušeností, které získají v institucích, které jsou primárně jejich vku. Práv takovými institucemi mohou být například školní rady a parlamenty. V Národním parlamentu dětí a mládeže (NPDM) by měly hájit zájmy dva zástupci krajského PDM, je-li sdružuje zástupce školních parlamentů dětí a mládeže. Bohužel v současnosti nemá

v NPDM své zastoupení p t kraj . Parlamenty d tí a mládeffe fungují v rámci celonárodního projektu Participace [Participace 2011].

4. Shrnutí

V teoretické ásti jsme p edstavili ob anskou spole nost jako obecný koncept, který nabývá r zných význam v r zných my-lenkových -kolách a sm rech. Nejprve jsme jej sledovali z pohledu historie i rozli ných klasifikací a rolí, jeff hraje ve vztahu ke státu a trhu, poté následoval popis vývoje ob anské spole nosti v eském prost edí. Tím jsme si p ipravili p du pro vysv tlení sou asného jednání eských ob an a zejména t ch, kte í se na tuto roli teprve p ipravují, tj. flák . V dal-í ásti práce jsme se zam íli na sociální roli ob anské spole nosti, která se pojí p edev-ím s teorií politické socializace. Prost ednictvím této teorie jsme se pokusili nalézt determinanty ob anské angaflovanosti flák .

Cílem empirické ásti práci bude pomocí t chto determinant popisat a vysv tlit formální i neformální projevy ob anské angaflovanosti flák osmých ro ník . Hlavní výzkumnou otázkou, kterou si zde budeme klást, tedy je, *jaké faktory ovliv ují ob anskou angaflovanost flák (sou asnou i p edpokládanou budoucí)*. Tyto faktory budeme hledat v kontextu rodiny, -koly a sociálního prost edí místního spole enství, v n mfl se flák pohybuje. Budeme p edpokládat, ff rodina, -kola i kontakt s vrstevníky mají jak p ímý, tak nep ímý vliv na sou asnou i budoucí participaci flák v ob anské spole nosti.

EMPIRICKÁ ÁST

5. Data a metodologie

K analýze obanských postojů a participace žáků budou využita data z š *Mezinárodní studie obanské výchovy* (The International Civic and Citizenship Study ó ICCS 2009)²⁷, která byla organizována Mezinárodní asociací pro hodnocení výsledků vzdělávání (International Association for Evaluation of Educational Achievement ó IEA) v letech 2007-2010 ve 38 zemích světa; v České republice ji realizoval Ústav pro informace ve vzdělávání a samotný sběr dat proběhl v březnu a dubnu roku 2009 [Soukup a kol. 2010a: 14-15].

Náhodným výběrem se smíšeným designem (stratifikovaný a skupinkový) bylo v České republice vybráno 150 škol (147 škol s výzkumem souhlasilo a do analýz bylo později zahrnuto 144 škol) a data byla získána od 4630 žáků [Soukup a kol. 2010a: 15]. Žáci byli dotazováni během školní výuky, dotazníky a testy jim byly zadány školním inspektorem za asistence školního koordinátora. Z několika instrumentů, jež byly součástí výzkumu, budeme využívat dva: *Mezinárodní žákovský dotazník* (40 minut), kde byly zjišťovány obanské postoje žáků a sociodemografika, a *Mezinárodní žákovský test znalostí*, jehož hlavním výstupem je škála znalostí a dovedností. Znalostní test obsahoval 79 položek²⁸ a na jeho vyplnění žáci 45 minut.

Vzhledem k tomu, že se v této výzkum zamůže na politickou participaci, která je nahlížena perspektivou různých teorií demokracie a teorie racionální volby (např. Nekola [2004], Vlachová a Lebeda [2006], Vráblíková [2009]), budeme se zde zabývat pouze obanskou angažovaností, a to jak minulou nebo současnou, tak předpokládanou budoucí. K tomu nám poslouží proměnné, jež byly vytvořeny IRT škálováním baterií postojových otázek typu Likertovy škály. Proměnná škála byl stanoven mezinárodně na 50 bodů se směrodatnou odchylkou 10 [Schulz a kol. 2010: 45].

²⁷ Studie ICCS 2009 se zaměřila na žáky osmých ročníků a příslušných ročníků víceletých gymnázií (ISCED 2). Navazuje na předchozí výzkum týkající se obanské výchovy, který se uskutečnil v roce 1999: *Studie obanské výchovy* (Civic Education Study ó CIVED), kde byli předmetem výzkumného zájmu vedle stejných starších žáků (tj. trináctiletých) také osmnáctiletí studenti. Studie CIVED byla uskutečněna s cílem upřesnit některé nejasné výsledky tzv. *Six Subject Study*, provedené v roce 1971 (viz výše) [Schulz a kol. 2010: 13]. Vzhledem k tomu, že v ICCS bylo využito několik baterií shodných s CIVED, můžeme uinit jejich srovnání a sledovat vývoj za posledních deset let.

²⁸ 73 položek bylo uzavřených, se čtyřmi možnostmi odpovědí, a 6 otevřených s volnou formulací odpovědi.

Budeme předpokládat, že postoje ovlivují jednání, jakkoli složitý tento proces může ve skutečnosti být. Vedle jednání je to také pojetí sebe sama jako občana i politického aktéra, které je prostřednictvím postojů rozvíjeno - deklarované postoje tak umožní ujmout zkoumat rozvoj občanství u lidí, kteří se politicky a občanský neangažují [Sherrod 2003: 288]. Studium postojů a jednání mladých lidí navíc považujeme za důležité z hlediska představy o budoucí společnosti [Basl, Straková, Veselý 2009: 366].

Dříve než se budeme v novém modelu vysvětlujícím občanskou angažovanost zabývat, podíváme se na proměnné, jež budou vstupovat do analýzy. Některé z nich (zejména postojové otázky a škály, které budou vystupovat jako závislé proměnné²⁹) budou zpracovány detailněji pomocí popisné statistiky (frekvenční tabulky a grafy, průměry, indexy), a kde to bude možné, bude provedeno srovnání se studií CIVED 1999.

Ve druhé části empirie se zaměříme již na samotné modely občanské angažovanosti. Za současnou nebo minulou občanskou angažovanost budeme považovat *škálu úasti občana v občanských organizacích* a *škálu zapojení občana do rozhodovacích činností ve škole* (*škola občanská angažovanost*). Předpokládaná budoucí angažovanost bude měřena pomocí *škály budoucí občanské participace* a *škály legálních protestních aktivit*. Tyto škály občanské angažovanosti budou modelovány pomocí vícenásobné regresní analýzy v programu SPSS.

5.1 Oblasti a proměnné³⁰

5.1.1 Zázemí občana

V této části se budeme zabývat jak vybranými proměnnými ve vztahu k zázemí občana s ohledem na občanskou angažovanost, tak sociodemografickými charakteristikami (pohlaví, socioekonomický status). Podle věku občana rozlišovat nebudeme, vzhledem k faktu, že studie byla prováděna v osmých ročníkách základních škol a příslušných ročníkách na gymnáziích, kde by všichni občani měli být přibližně stejně starí. Průměrný věk občana, kteří se výzkumu zúčastnili, je 14,4 let.

²⁹ V popisu příslušných škál bude uvedeno, jakých skóre občani dosáhli podle pohlaví, typu školy, socioekonomického statusu rodičů a úrovně občanských znalostí.

³⁰ Seznam všech otázek a proměnných je uveden v příloze A.

A. Pohlaví

První sociodemografickou charakteristikou, podle které budeme dívky rozlišovat, je pohlaví. Proměnná bude použita jako binární s hodnotou 0 pro chlapce a 1 pro dívky. Budeme předpokládat v této míře angažovanosti dívek v občanských aktivitách.

B. Socioekonomický status

Další rozlišovací charakteristikou je socioekonomický status. Tato proměnná (o průměru 0 a směrodatné odchylce 1) byla vytvořena za pomoci faktorových skóre z těchto proměnných o nejvyšší zaměstnanecký status rodiče, nejvyšší dosažené vzdělání rodiče a počet knih v domácnosti. Socioekonomický status pak může být jak primárním, tak sekundárním faktorem ovlivujícím občanskou participaci. Při popisu na kterých proměnných používáme místo socioekonomického statusu proměnnou nejvyšší zaměstnanecký status rodiče (měřený mezinárodní stupnicí ISEI, která nabývá hodnot od 16 do 90), který je kategorizován na nízký (16-39), střední (40-59) a vysoký (60-90) [Zeipeltová 2010: 95].

C. Zájem rodiče o politické a společenské dění

Rodinné prostředí je chápáno jako jeden z hlavních faktorů ovlivujících občanské znalosti a angažovanost dívek. Zájem rodiče o politické a společenské dění může následně podporovat tvorbu vlastního zájmu dívek o tyto záležitosti. Zájem dívek o dění ve společnosti pak může být prediktorem jak současného, tak budoucího občanského jednání. Budeme tedy předpokládat pozitivní vztah mezi zájmem rodiče a současnou nebo očekávanou občanskou angažovaností.

Dívky byly dotázány, nakolik se jejich rodiče zajímají o politické a společenské dění. Mohly zvolit odpověď na čtyřbodové škále: šelmi se zajímá, celkem se zajímá, šmoc se nezajímá a šv bec se nezajímá. V modelech bude použita rekódovaná proměnná jako index zájmu obou rodičů, kdy 0 znamená, že šani jeden z rodičů se nezajímá o politické a společenské dění, a 1 šalespo jeden z rodičů se velmi nebo celkem zajímá.

D. Povídání si s rodiči o politickém nebo společenském vývoji

Z hlediska zájmu dětí a jejich občanské participace považujeme za důležité nejen to, zda mají rodiče zájem o dění ve společnosti, ale také to, zda si o tom se svým dítětem povídají. Interakce mezi rodičem a dítětem je zásadní pro přenos lidského kapitálu [TMR

2010]. Předpokládáme tedy, že povídání si s rodiči o politickém a společenském dění bude pozitivně ovlivňovat současnou a budoucí občanskou angažovanost. Pokud se zájem rodičů a povídání si s rodiči ukáže jako významné, můžeme potvrdit, že dochází k mezigeneračnímu přenosu hodnot z rodičů na děti (tj. přímý vliv rodiny).

Povídání si s rodiči bylo měřeno dvěma otázkami. Žáci mohli uvést, zda si s rodiči povídají o politickém nebo společenském vývoji a o tom, co se děje v jiných zemích šikdy nebo téměř nikdy, šalespo jednou za měsíc šalespo jednou týdně, šdenně nebo skoro každý den. Poté byla vytvořena proměnná šdiskuse s rodiči iž jako index, který byl re kódován na dichotomickou proměnnou, kdy 0 znamená, že si s rodiči o těchto záležitostech povídají šméně jednou týdně, a 1, že si povídají bu o domácím nebo zahraničním dění šalespo jednou za týden a šast jíž.

5. 1. 2 Kontext *-koly*

Jak bylo uvedeno v teoretické části, *-kola* je vedle rodiny hlavním aktérem politické socializace. V této podkapitole se budeme zabývat typem *-koly*, dosaženým skóre v flákovském testu, a *ty mi -kálami*, které se vztahují ke *-kolnímu prostředí* (otevřenost diskuse, míra vlivu fláka ve *-kole*, vztah fláků a učitelů a uznání přínosu učitelů na dění ve *-kole*).

A. Typ *-koly*

V české republice jsou *-koly* v rámci povinného základního vzdělávání rozlišeny na základní *-koly* a gymnázia (kódováno 0 šgymnáziumě a 1 šzákladní *-kola*). Ve výběrovém souboru bylo zastoupeno 90% základních *-kol* a 10% gymnázií³¹. Žáci gymnázií pravidelně dosahují lepších výsledků ve znalostních testech a to nejen v testech měřících přirodovědnou, matematickou a literární gramotnost, ale také v testech občanské výchovy. Pokud by se znalosti fláků ukázaly jako faktor ovlivňující občanskou angažovanost, měly by se projevit také rozdíly mezi oběma typy *-kol*.

B. Znalosti

Další charakteristikou, kterou se zde budeme zabývat, jsou znalosti týkající se občanské výchovy a občanství. Občanské znalosti jsou vnímány jako důležitý předpoklad pro

³¹ Zároveň byla použita designová váha ve prospěch většího zastoupení gymnázií než odpovídá skutečnosti, abychom mohli lépe zobecnit na víceletá gymnázia v celé ČR.

efektivní občanskou angažovanost. Můžeme ale předpokládat i opačný vztah: zkušenost s participací a zájem o dění okolo sebe může vést k větší informovanosti, tj. v rámci občanským znalostem a ty poté mohou vést k větší angažovanosti jedince.

Znalosti byly měřeny jako skóre na škále znalostí a dovedností, jenž je výsledkem flákovského testu (s mezinárodním průměrem 500 a směrodatnou odchylkou 100). Žáci mohou být podle dosažených znalostí rozděleni do čtyř skupin podle dovednostní úrovně³². Podle americké vzdělávací agentury NAEP se předpokládá, že druhé úrovně (tj. proficiency) ve znalostních testech by měla být schopna dosáhnout většina fláků [Galston 2004: 264]. V České republice této úrovně dosáhlo 36% fláků a 28% dosáhlo úrovně vyšší (advanced), naopak na úrovni jedna se se svými znalostmi umístilo 27% fláků a deset procent zůstalo pod hranicí znalostí, na které byl test nastaven [Schulz a kol. 2010: 40].

V první studii občanské výchovy z roku 1971 významně predikovaly vyšší úrovně znalostí gender (muži), socioekonomické zázemí a otevřenější klima [Torney a kol. 1975 in Schulz 2010]. Ve výzkumu CIVED byla dlefitost otevřeného veřejného klimatu pro znalosti potvrzena [Torney-Purta 2002 in Campbell 2008: 439-440]. V ČR se jako hlavní charakteristiky vysvětlující rozdíly ve znalostech fláků projeví zájem o politické a společenské dění a očekávané dosažené vzdělání fláka [Měbrt 2010: 119].

Galston [2004: 264] uvádí několik důvodů, proč jsou znalosti významné pro občanskou společnost a proč bychom měli uznat dlefitost občanské výchovy v předávání těchto znalostí: a) bylo prokázáno, že občanské znalosti podporují demokratické hodnoty (např. viz Soukup [2010b: 122-123]), b) osvojování v domostí ohledně fungování politického systému a společnosti obecně může vést k jejich vyšší podpoře, c) lidé si také díky znalostem mohou uvědomit individuální zájmy i své zájmy jako členů nějaké skupiny, d) navíc určité základní znalosti jsou předpokladem pro získávání znalostí dalších a e) čím více toho budeme vědět, tím méně bychom se měli obávat veřejného prostoru [Galston 2004: 264-265].

Ve výzkumech byl prokázán vliv znalostí na volební chování a další občanské chování [Verba, Schlozman a Brady 1995 in Dudley a Gitelson 2003: 264, Delli Carpini a Keeter 1996 in Campbell 2008: 439], budeme tedy předpokládat, že znalosti pozitivně ovlivní občanskou angažovanost fláků.

³² Pod úrovní jedna flák dosáhl méně než 395 bodů, na úrovni jedna v rozmezí 395-478 bodů, na úrovni dva od 479 do 562 bodů a na úrovni tři nad 563 bodů [Schulz a kol. 2010: 32].

C. Zapojení do rozhodovacích inností v rámci -koly

Zapojení flák do různých aktivit v rámci -koly bude jednou z forem občanské angažovanosti, kterou budeme modelovat, a proto ji rozebereme detailněji. Protože fláci nemohou vzhledem ke svému věku skutečně volit a formy občanské a politické participace jsou pro ně omezené, představují pro ně -koly platformu, kde si fláci mohou vyzkoušet, jak funguje demokracie v praxi prostřednictvím voleb do -kolního parlamentu i účastí na nějakém shromáždění. -koly je chápána jako významný aktér politické socializace a nás bude zajímat, jak velký je její vliv v porovnání s rodinným zázemím.

Fláci byli dotázáni, zda se někdy zapojili do následujících aktivit v rámci -koly (na -kále 1 šano, zapojil/a jsem se během posledních 12 měsíců, 2 šano, zapojil/a jsem se, ale bylo to dříve než před rokem, 3 šne, nikdy jsem se nezapojil/a):

- dobrovolně jsem se účastnil/a -kolní hudební i dramatické innosti mimo rozvrh pravidelného vyučování
- aktivně jsem se účastnil/a diskuse
- hlasoval/a jsem o předsedovi tůdy nebo o zástupci -kolního parlamentu podílel/a jsem se na rozhodování o chodu -koly
- účastnil/a jsem se studentského shromáždění
- kandidoval/a jsem na předsedu tůdy nebo zástupce ve -kolním parlamentu.

Nejmástěji se fláci zapojili do hlasování o předsedovi tůdy nebo zástupci -kolního parlamentu, přičemž tak někdy učinily téměř tři čtvrtiny flák (viz graf 1.1 přílohy B., procenta jsou uvedena za jednotlivé polovky (kategorie 1 a 2 byly seřazeny). Přibližně polovina flák se někdy účastnila diskuse i dobrovolné -kolní hudební i dramatické innosti, nejméně se pak fláci podíleli na rozhodování o chodu -koly. Ve všech sledovaných aktivitách byly aktivnější dívky.

Ze všech polovek této baterie (tj. -esti) byla vytvořena -kála zapojení do rozhodovacích inností v rámci -koly (PARTSCHL) o mezinárodním průměru 50, se směrodatnou odchylkou 10. Rozložení průměrného skóre na této -kále podle pohlaví, typu -koly, zaměstnaneckého statusu rodičů a znalostní úrovně uvádí tabulka 1.1. Z tabulky je patrné, že ve -kolních innostech byly aktivnější dívky oproti chlapcům a fláci gymnázií oproti flákům základních -kol. Angažovanost ve -kolních aktivitách také narůstá s vyšším socioekonomickým statusem a s vyšším skóre v flákovském testu. Celkové skóre na -kále -kolní angažovanosti, které činí 48 bodů, naznačuje, že průměrná angažovanost českých fláků ve -kole je nižší než mezinárodní průměr.

Tabulka 1 Průměrné skóre na škále školní angažovanosti

Průměr	48 (0,3)			
Pohlaví	Chlapci	Dívky		
	46 (0,4)	50 (0,4)		
Typ školy	ZŠ	Gymnázia		
	47 (0,3)	52 (0,8)		
Zaměstnanecký status	Nízký	Střední	Vysoký	
	47 (0,5)	48 (0,5)	50 (0,7)	
Znalosti	Pod úrovní 1	Úroveň 1	Úroveň 2	Úroveň 3
	43 (1,0)	45 (0,5)	48 (0,5)	51 (0,6)

Zdroj: ICCS 2009, () směřované chyby jsou uvedeny v závorkách

D. Otevřenost v diskuzích během vyučování

V předchozím výzkumu (CIVED 1999) se jako významný faktor ovlivňující jak znalosti žáků, tak jejich předpokládanou politickou participaci, projevovalo školní klima [Torney-Purta a kol. 2002 in Schulz a kol. 2010]. Školní klima bylo měřeno škálou otevřenosti diskuzí během vyučování. Otevřená diskuse politických a společenských témat ve třídě umožní žákům získat zkušenost s debatováním a obhajobou odlišných názorů, učí je vnímat konflikt jako charakteristiku, která je politice vlastní a přispívá k rozvoji občanské identity. Navíc otevřenější klima může kompenzovat občanské nevýhody u žáků s nízkým socioekonomickým statutem [Campbell 2008: 441-442].

V baterii sedmi otázek měřící označeny bodové škály (šnikdyö, šžídkaö, ššn kdyö, ššastoö), jak často si myslí, že mohou např. vyjádřit své názory, nesouhlasit, diskutovat apod. v běžných vyučovacích hodinách (přesné znění otázky viz příloha A). Škálu tvořilo šest ze sedmi položek.

Protože právě otevřená diskuse by mohla být vedle znalostí významnou determinantou občanské angažovanosti, podíváme se blíže na to, se kterými položkami žáci souhlasili nejvíce. Navíc na které položky byly shodné se studií CIVED, tudíž můžeme uinit srovnání, zda došlo v posledních deseti letech k nějakému posunu ve vnímání třídního klimatu.

Zjistili jsme, že učitelé nejčastěji povzbuzují žáky, aby si utvářeli vlastní názory a vyjádřili je. S oběma položkami souhlasilo téměř 80% žáků (viz graf 2 přílohy B). Naopak nejméně často dochází k tomu, aby žáci dávali podnět ke třídní diskuzi o aktuálních politických událostech (pouze 7% žáků uvedlo, že k tomu dochází šžastoö a o 6% více než před deseti lety zvolilo možnost šnikdyö).

Souasní žáci vnímají klima ve třídě jako otevřenější proti žákům osmých tříd v roce 1999 (měřeno průměrně škál). Největší rozdíly mezi sledovanými roky byly

zaznamenány v kategorii š astoř u poloflek škdyfl u itelé vysv tlují n co ve t íd , uvád jí r zné úhly pohledu na danou zálefitostō (nár st 12%) a šu itelé povzbuzují fláky, aby vyjád ili své názoryō (nár st 16%).

E. Vliv flák ve -kole

TKála m ící vliv flák ve -kole byla zkonstruována ze -esti poloflek. fiáci m li na uvést, nakolik mohou zasahovat do r zných zálefitostí na -kole, nap . zp sobu výuky, rozvrhu hodin, t ídních pravidel apod. (šdo zna né míryō, šdo ur ité míryō, šmáloō, šv becō, p esné zn ní otázky viz p íloha A).

F. Vztah flák a u itel

Následující baterie otázek m ící vztah flák a u itel byla tvo ena sedmi polofkami, s nimiřli mohli fláci šrozhodn souhlasitō, šsouhlasitō, šnesouhlasitō a šrozhodn nesouhlasitō (p esné zn ní otázky viz p íloha A). Pro tvorbu -kály bylo vyuffito p t poloflek, v nichřli fláci hodnotili vztah flák a u itel na -kole.

G. Hodnota ú asti flák na chodu -koly

Poslední -kálou vztahující se ke -kolnímu prost edí je -kála m ící míru souhlasu (šrozhodn souhlasímō, šsouhlasímō, šnesouhlasímō a šrozhodn nesouhlasímō) s p ti polofkami ohledn hodnoty participace flák na -kole. Jednalo se nap . o -kolní parlamenty nebo vliv spolupráce a sdrufování flák na d ní ve -kole (p esné zn ní otázky viz p íloha A). Hlavní d raz byl kladen na uznání skute nosti, ře je p ínosné spojit se s dal-ími lidmi, pokud chci n řeho dosáhnout.

Tabulka 2 TKolní prost edí (-kály)

	Otev ená diskuse	Vliv Oák ve zkole	Vztah Oák a u itel	Hodnota ú asti
Pr m r R	49 (0,2)	46 (0,2)	47 (0,2)	47 (0,2)

Zdroj: ICCS 2009, () sm rodatné chyby jsou uvedeny v závorkách

Pr m rná -kálová skóre za v-echny -kály týkající se -kolního prost edí jsou uvedena v tabulce . 2. Z tabulky vidíme, ře v-echny hodnoty eských flák na t chto -kálách se pohybují pod mezinárodním pr m rem (50 bod).

5. 1. 3 Sociální síť

A. Formální (konvenční) občanská angažovanost

Jak jsme již mnohokrát zmínili, někteří sociální vědci se shodují na tom, že dochází k poklesu politické participace, na druhou stranu však narůstá počet občanských organizací a lidí, kteří se v nich angažují. Zapojení do sociálních sítí je důležitým prostředkem pro tvorbu sociálního kapitálu i pro vytvoření motivace ohledně občanské angažovanosti. Občanské organizace jsou pak chápány jako jeden z hlavních zdrojů sociálního kapitálu. Klofstad [2009] upozorňuje na shodu politologů ohledně predispozic jedinců k občanské participaci. Uvádí, že jedinci nejsou automaticky vybaveni k tomu, aby se angažovali v občanské společnosti, k tomu je zapotřebí různých zdrojů a především motivace. Lidé zvažují náklady a zisky na participaci a pokud mají zdroje (čas, peníze a občanské schopnosti), jsou psychologicky zapojeni do politického a společenského dění a někdo z jejich okolí je k participaci špostril, je pravděpodobné, že se budou angažovat v občanských aktivitách [Verba a kol. 1995 in Klofstad 2009: 859].

Jak bylo uvedeno v teoretické části, je možné rozlišovat formální a neformální typ občanské angažovanosti v závislosti na hierarchizaci a formalizaci interakce zúčastněných. Formální sdružení je pak organizované, zatímco neformální vztahy nebývají strukturovány a mohou se jednat jak o individuální projevy občanského jednání, tak neformální setkávání s přáteli a známými.

V baterii otázek týkající se formální participace byli respondenti dotázáni, zda byli někdy (v posledních 12 měsících či dříve) zapojeni do činnosti některé z uvedených organizací, klubů nebo skupin:

- organizace sbírající peníze pro charitativní účely
- ekologická organizace
- skupina mladých lidí snažících se něco dosáhnout
- skupina dobrovolníků angažujících se v místní bydliště
- náboženská skupina nebo organizace
- organizace zabývající se lidskými právy
- kulturní organizace pro etnické menšiny
- mládežnická organizace přidružená k politické straně (přesné znění otázky viz příloha A).

Celkově se většina respondentů angažuje pouze v jedné organizaci a to nejčastěji v charitativní organizaci, ekologické organizaci a skupině mladých lidí snažících se něco

dosáhnout, nejmén populární jsou pak mládežnické organizace přidružené k politické straně. U této baterie máme k dispozici srovnatelná data ze studie CIVED. Oproti roku 1999 míra občanské angažovanosti mládeže stoupla ve všech typech organizací krom skupin dobrovolníků angažujících se v místním společenství a kulturních organizacích pro etnické menšiny. Největší nárůst úasti byl zaznamenán u charitativních organizací (viz graf 3 přílohy B, abychom mohli oba roky porovnat, bylo do grafu zahrnuto pouze sedm organizací, které se shodovaly, pozorně si tedy povšimne absence polofky skupina mladých lidí snažících se něco dosáhnout).

V tabulce 3 je uvedeno průměrné skóre na škále občanské angažovanosti z hlediska pohlaví, typu školy, zaměstnaneckého statusu rodiče a znalostí. Z tabulky je patrné, že průměrné skóre odráží rozdíly mezi pohlavími a typem školy, zaměstnanecký status rodiče by pak neměl participaci významně ovlivňovat. Rozdíly podle úrovně znalostí pak najdeme mezi mládeží nejnižší úrovně a všemi ostatními. Celkové skóre 46 bodů naznačuje podprůměrnou angažovanost českých mládeže ve srovnání s ostatními zeměmi, které se účastnily výzkumu.

Tabulka 3 Průměrné skóre na škále občanské angažovanosti

Průměr	46 (0,2)			
Pohlaví	Chlapci	Dívky		
	45 (0,2)	47 (0,3)		
Typ školy	ZŠ	Gymnázia		
	46 (0,2)	47 (0,9)		
Zaměstnanecký status	Nízký	Střední	Vysoký	
	46 (0,5)	46 (0,4)	46 (0,6)	
Znalosti	Pod úrovní 1	Úroveň 1	Úroveň 2	Úroveň 3
	47 (1,2)	46 (0,5)	46 (0,4)	46 (0,5)

Zdroj: ICCS 2009, () směřované chyby jsou uvedeny v závorkách

Tabulka 4 Tabulka 4. Index občanské participace

	CIVED 99	ICCS 09
Chlapci	0,57 (0,3)	0,77 (0,3)
Dívky	0,79 (0,4)	1,13 (0,4)
Celkem	0,68 (0,4)	0,94 (0,3)

Zdroj: ICCS 2009, CIVED 1999
() směřované chyby jsou uvedeny v závorkách

Za účelem porovnání míry občanské angažovanosti v obou studiích občanské výchovy byl vytvořen také index občanské participace. Z tabulky 4 vidíme, že občanská participace se za posledních deset let zvýšila, zejména dívky byly aktivnější v obou

sledovaných obdobích. Stále se však pohybujeme v průměru maximálně okolo jedné organizace na osobu.

Pokud se podíváme na vícenásobné členství (viz tabulka 5) v těchto organizacích, zjistíme, že nárůst občanské angažovanosti se týká právě těch, kteří se angažovali ve dvou a více organizacích, zatímco procento účastí v jedné organizaci zůstává téměř stejné. Z hlediska normativní teorie je členství ve více organizacích zároveň žádoucí vzhledem ke zkušenostem z různých prostředí, které by měly přispívat k větší toleranci mezi občanými (např. Putnam [2000]).

Tabulka 5 Vícečetné členství (v procentech)

Počet organizací	1999	2009
0	58,0	50,8
1	24,2	24,5
2	11,3	13,4
3	4,5	6,1
4	1,6	3,1
5	0,3	1,1
6	0	0,4
7	0	0,6

Zdroj: ICCS 2009, CIVED 1999

() směřující chyby jsou uvedeny v závorkách

Celkový nárůst formální angažovanosti odpovídá obecnému trendu v populaci. Zpráva CIVICUS [Vajdová 2005: 11] uvádí, že přibližně polovina dospělé populace participuje na činnosti v některých občanských organizacích. Tento výsledek se shoduje s naším zjištěním, že polovina (přesněji 49,2% těch) se zapojila do občanské organizace.

V modelech bude použita škála občanské angažovanosti (PARTCOM) za sedm poloček z osmi použitých v roce 2009.

B. Kontakt s vrstevníky

Jako další součástí sociálních sítí jsme zahrnuli činnosti týkající se kontaktu s vrstevníky, tj. neformální setkávání. Měli bychom uvést, nakolik se v volném trávení času s kamarády a chatování s kamarády po telefonu nebo přes internet během pracovního dne (přesné znění otázky viz příloha A). Ve výzkumech sociálního kapitálu dospělých se často dotazuje nejen na frekvenci kontaktu s přáteli a známými, ale také počet těch, které je možné požádat o pomoc a těch, kteří se obracejí o pomoc [Lerch, Stachová, 2010]. K měření sociálního kontaktu využijeme dvě polohy baterie týkající se trávení volného času. Pro modely byla proměnná kontakt s vrstevníky upravena na

dichotomickou s hodnotami 0 šchatuje nebo tráví čas s kamarády méně než hodinu denně a 1 šchatuje nebo tráví čas s kamarády více než hodinu denně.

C. Diskuse s přáteli o sociálních a politických tématech

Stejně jako mladí lidé vyjadřují, jak často si povídají s rodiči o politickém a společenském vývoji, mladí lidé zodpovídají tuto otázku ohledně kamarádů. Klofstad [2009] ve svém výzkumu vysokoškolských studentů zjistil, že povídání si se svými přáteli o politických a společenských záležitostech (nazývá ho civic talk) pozitivně působí na občanskou angažovanost. Ačkoli byl tento výzkum proveden odlišnou metodou, mladí lidé souhlasí, že sociální okolí ovlivňuje jedince a formuje jeho postoje a názory. Především v období dospívání jsou kamarádi a vrstevníci snad nejdůležitějšími referenčními skupinami pro mladé lidi. Do modelů bude proměnná diskuse s přáteli vstupovat jako binární, kdy 0 znamená, že si člověk povídá s kamarády o politickém a společenském dění doma i v zahraničí méně než jednou týdně a 1, kdy tak činí alespoň jednou za týden a častěji.

D. Generalizovaná důvěra

Důvěra znamená spoléhání se na očekávané chování či vlastnosti druhých. Důvěra³³ mezi lidmi vzniká z jejich vzájemných vztahů, usnadňuje jejich spolupráci [Čermák, Stachová 2010] a je hlavním zdrojem sociální soudržnosti společnosti [Sedláková 2006].

Z hlediska teorie sociálního kapitálu (v Putnamově pojetí) je generalizovaná důvěra jedním z hlavních zdrojů sociálního kapitálu společnosti (vedle sociálních sítí a norm reciprocity) a vzniká ve sdružených občanské společnosti.

Význam důvěry obecně v současných společnostech narůstá. Například Giddens [1998] hovoří o pocitu ontologického bezpečí v prostředí narůstajících rizik a hrozeb v komplexních společnostech, v nichž se lidé musejí spoléhat na vědomí druhých a důvěřovat jim (například v expertních systémech).

V České republice byla potvrzena souvislost mezi generalizovanou a institucionální důvěrou [Čermák, Stachová 2010]. Ve národním výzkumu (ICCS 2009) byly oba typy důvěry korelovány pouze slabě ($r = 0,165$ statisticky významné na 99% hladině významnosti), nicméně pozitivně. Rakušanová a Čeháková [2006] dále zjistily,

³³ V české sociologii se problematikou důvěry zabývají například Čermák a Sedláková [2005], Sedláková [2006], Čermák a Stachová [2010], Rakušanová a Čeháková [2006].

Ve u eské dosp lé populace existuje silný kauzální vztah mezi d v rou a politickou a ob anskou angařovaností ob an . Vzhledem k uvedenému budeme tedy p edpokládat, že d v ra pozitivn ovliv uje ob anskou angařovanost.

Generalizovaná d v ra je m ena otázkou, nakolik fláci d v ují lidem v-eobecn (šrozhodn ō, šdocelaō, štrochuō a šv becō). V modelu bude pouřívána jako binární s hodnotou 0 štrochu + v becō a 1 šdocela + rozhodn ō.

E. Zájmové aktivity flák

Z teorie víme, že i sdrufování okolo n jakého koní ku i zájmu je v n kterých p ístupech k ob anské spole nosti chápano jako prostor, ve kterém se lidé mohou nau it spolupracovat s jinými, i jako zdroj sociálního kapitálu (nap . Putnam [2000]). V na-em p ípad by jimi mohli být zájmové krouřky flák (jako nap íklad Skaut, TOM, -achový klub, po íta ový klub). Na-ím p edpokladem by pak bylo, že zapojené do zájmových krouřk povzbuzuje ob anskou angařovanost. fláci m li uvést, jak ásto se jim v nují na -kále šnikdy nebo tém níkdyō, šalespo jednou za m sícō šalespo jednou týdn ō, šdenn nebo skoro kařdý denō.

Pro modely je pouřívána tato otázka jako dichotomická prom nná s hodnotami 0 šmén neř jednou týdn ō 1 šalespo jednou za týden a ást jiō.

5. 1. 4 Motivace - postoje a víra v hodnoty

V této ásti uvedeme t i -kály, jejichř pomocí bychom cht li popsat, jak fláci nahlířejí na demokracii a hodnoty spojené s ob anstvím. Dále nás budou zajímat faktory, které by mohly být zdrojem motivace flák k ú asti na spole enském d ní.

A. Podpora demokratických hodnot

První -kála se týká demokratických hodnot. Jak bylo uvedeno v teoretické ásti, demokracie a ob anská spole nost jsou vzájemn propojené. R zné teorie demokracie pak kladou r zný d raz na to, jaké aspekty demokratického vládnutí by m ly být up ednostn ny. Podpora demokratických hodnot je zásadní pro stabilitu zem .

V rámci politické socializace fláci internalizují hodnoty politické kultury své spole nosti a to nejen prost ednictvím znalostí nabytých p i vyu ování ohledn fungování demokratických systém , ale také skrze vlastní praktickou zku-enost s demokracií ve -kole, v mimo-kolních aktivitách i v rámci rodiny.

Demokratické postoje byly zjištěny sadou otázek, které se týkaly například svobody projevu, nepotismu, monopolu médií, uznání různých politických a společenských práv, atd. (přesné znění otázky viz příloha A).

Dotáčníci vyjádřili nejvyšší míru podpory svobod projevu a možnosti kritizovat vládu (s oběma polovkami rozhodně souhlasilo nebo souhlasilo 98% dotáčanů). Nejméně dotáčníci podpořili společenská a politická práva všech lidí, přičemž téměř jedna pětina dotáčanů s touto polovkou nesouhlasí (viz tabulka 1 přílohy B).

B. Vnímání důležitosti konvenčního občanství a podpora občanské angažovanosti

Z baterie dvanácti otázek zaměřených na představu dobrého občana, resp. důležitosti různých činností, které by měl dobrý občan dělat (přesné znění otázky viz příloha A), byly vytvořeny dvě škály: *podpora tradičního občanství* a *podpora občanské angažovanosti*. Dotáčníci měli uvést míru důležitosti těchto činností na škále šesti důležitě, šdociela důležitě, špatně důležitě a špatně vůbec důležitě.

První škála se týkala politicky orientovaného chování, druhá se vztahovala spíše k sociálním hnutím. Dotáčníci obecně více podporovali důležitost angažovanosti občana ve srovnání s politickými aktivitami. Negativní postoj k politice se projevuje nejenom v menší podpoře škály tradičního občanství, ale také obecně v nízké úrovni projevované politickým stranám (téměř dotáčníci vyslovili nejnižší míru důvěry politickým stranám ze všech zemí účastnících se tohoto výzkumu) a ochotě se v budoucnu politicky angažovat. Za velmi důležitě považují dotáčníci vstup do politické strany pouze v 2,5% případů (viz tabulka 1 přílohy B). Toto zjištění odpovídá obecnějšímu trendu, kdy mladí lidé preferují spíše individualizované projevy občanské úasti a sociálních hnutí na úkor tradičních politických aktivit (vstup do strany, úast ve volbách) [Galston 2004: 263]. Naopak výraznější podporu dotáčníci získala angažovanost v iniciativách na ochranu životního prostředí a podporu lidských práv (obě polovky považuje za důležitě přes 80% dotáčanů).

Dvě polovky zůstaly samostatně, přičemž tyto polovky vnímalo jako velmi a celkem důležitě nejvíce dotáčanů (polovku špochtivě pracovalů podpořilo 95% a švédly se řídil zákonemů 92% dotáčanů).

Jak můžeme vidět z tabulky 6, dotáčníci nejvíce podporovali demokratické hodnoty a občanskou angažovanost, naopak na škále podpory tradičního občanství vykázali výrazně podprůměrné skóre, což pouze potvrzuje výše nastíněný trend o neochotě podporovat a participovat v konvenčních formách občanského jednání.

Tabulka 6 Postoje spojené s demokracií a občanstvím (–kály)

	Podpora demokratických hodnot	Podpora tradi ního občanství	Podpora občanské angažovanosti
Pr m r R	49 (0,1)	44 (0,2)	48 (0,2)

Zdroj: ICCS 2009, () sm rodatné chyby jsou uvedeny v závorkách

C. D v ra v instituce

D v ra ve výkon institucí je zásadní z hlediska legitimacy demokratického systému. V na-í spole nosti je hladina institucionální d v ry dlouhodob nízká, což je považováno za jeden z hlavních nedostatk české občanské spole nosti. Tento jev je často vysv tlován jako poz statek ned v ry v instituce v období socialismu a zklamání d v ry ob an v d sledku polistopadového politického vývoje (viz nap . Linek [2010]). Sociální v dci se často zabývají vztahem institucionální d v ry a d v ry v druhé lidi (viz vý-e).

V eském kontextu bylo potvrzeno, že d v ra v instituce se odvíjí od jejich momentálního výkonu, závisí v-ak také na kulturním a sociálním zázemí jedince [ermák, Stachová 2010]. Naopak v rámci politické socializace bylo dokázáno, že d v ra k institucím se formuje jako postoj již v období dospívání. Otázkou je, zda zde nefunguje spí-e model celoflivotního u ení, který spojuje jak ú inky socializace v raných fázích flivota, tak vliv pozd j-ích zku-eností [Mishler a Rose 2001 in Stachová, ermák 2010: 688].

V baterii t inácti poloflek m li fláci uvést, nakolik d v ují p edloženým skupinám a institucím (na ty bodové –kále šrozhodn ō, šdocelaō, štrochuō, šv becō). Těkálu d v ry v instituce tvo ily poloflky: vláda R, zastupitelstvo m sta (obce), soudy, policie, politické strany a parlament.

D. Orientace v politice (vnit ní efektivita)

V dal-í baterii otázek m li fláci za úkol posoudit, nakolik se orientují v politice. Mohli šrozhodn souhlasitō, šsouhlasitō, šnesouhlasitō a šrozhodn nesouhlasitō se –esti výroky ohledn svých schopností, jako jsou nap . znalosti o politice, schopnost diskuse, tvorba názor , angařovanost a porozum ní politickému vývoji (p esné zn ní otázky viz p íloha A). V-ech –est poloflek tvo ily –kálu orientace v politice. P edpokládáme, že pozitivní sebehodnocení fláka ohledn politiky by spolu ze zájmem flák mohlo výrazn ovlivnit budoucí občanskou participaci.

E. Schopnost aktivně se zapojit do občanských aktivit (vnímání efektivity)

Zatímco předchozí kapitola se zaměřovala na vnímání vlastních dovedností občanů ohledně politiky, tato kapitola se vztahuje k zhodnocení vlastních občanských schopností a zároveň i pocitů občanů, které mohou být ovlivněny (citizenship efficacy). Autorem tohoto konceptu je psycholog Albert Bandura, který jej chápe jako posouzení vlastních schopností ohledně určitého jednání [Bandura 1986: 391 in Fraillon, Schulz 2008: 5]. Tato sebedůvěra je chápána jako důležitá determinanta občanské angažovanosti. Pokud by člověk neměl pocit, že jeho chování bude účinné, o nic se nepokusí a zůstane pasivní.

Občané mohou posoudit, jak dobře by se jim vedlo například v diskusi, obhajobě vlastního názoru, organizaci skupiny občanů či napsání článku do novin, na tyto bodové kapitály švelmi dobře, šdelcela dobře, šdelne moc dobře, šdelpatně. Kapitálu vnímání efektivity tvořilo všech sedm polofek baterie.

F. Zájem o politické a společenské dění

Podle některých autorů trpí současné společnosti nedostatkem zájmu mladých lidí o politiku a dění ve společnosti. Míra zájmu o tyto záležitosti v posledních dekádách klesá (např. Putnam [2000]). Zájem českých občanů je v rámci všech zemí, které se účastnily výzkumu ICCS mírně podprůměrný, nicméně odráží obecný trend nízkého zájmu evropských zemí.

Jak jsme uvedli výše, zájem občanů může být povzbuzen zájmem rodičů. Obecně pak zájem může být podle našeho předpokladu jedním z hlavních faktorů ovlivňujících vyšší míru občanské angažovanosti.

Kapitálu zájmu o politické a společenské záležitosti je tvořena pěti položkami, které se dotazovaly občanů na míru zájmu o politický vývoj v obci, zemi a jiných zemích, mezinárodní politiku a společenský vývoj na kapitály švelmi se zajímám, šdelcela se zajímám, šdelmoc se nezajímám a šdelvbec se nezajímám.

Tabulka 7 Zdroje motivace (kapitály)

	Důvěra v instituce	Orientace v politickém a společenském dění	Sebedůvěra ve vlastní občanské schopnosti	Zájem o politické a společenské dění
Průměr R	48 (0,2)	44 (0,2)	47 (0,2)	47 (0,2)

Zdroj: ICCS 2009, () směrodatné chyby jsou uvedeny v závorkách

Tabulka 7 uvádí průměrná skóre za výše zmíněné typy iškály, které by mohly být zdrojem motivace občanské angažovanosti. Stejně jako v předchozích případech je průměrné skóre českých vládních je mezinárodní průměr (tzn. fle e-tí vláci méně d v ují institucím, h e hodnotí své občanské schopnosti i zájem o d ní ve spole nosti).

G. Média

Zájem o politické a společenské d ní byl zjišován také temi otázkami, které se vztahovaly k médiím. vláci m li uvést, jak často sledují d ní v televizi, v novinách a na internetu na ty bodové škále šnikdy nebo tém níkdy, šalespo jednou za m síc, šalespo jednou týdn ě a šdenn ě nebo skoro kařdý den. Ve studii z roku 1971 se zájem o d ní sledovaný v televizi projevil jako významný prediktor občanských znalostí i volební participace [Torney-Purta a kol. 2001 in Fraillon, Schulz 2008: 12]. A koliv bychom mohli vytvo it souhrnný index týkající se všech tí médií zároveň , bude zajímavé nechat je odd ělen ě a sledovat, zda bude významn ě jí roli hrát internet v porovnání s klasickými médii. Do analýzy budou tyto prom ěnné za azené jako binární s hodnotami 0 šmén ě jednou týdn ě a 1 šalespo jednou za týden.

5. 1. 5 P edpokládaná budoucí občanská participace

Ve výzkumech byla zjišena korelace mezi ú astí na občanských aktivitách a pozdě ě občanskou angažovaností v dosp ělosti (nap . Jennings a Niemi [1974], Niemi a Junn [2000], Verba, Schlozman a Brady [1995] in [Sherrod 2003: 287]; Youniss a kol. [1997 in Veselý 2008: 192]). Verba a kol. [1995] zjistili, fle občanskou angažovanost v dosp ělosti nejdůležitěji predikují dva faktory: ú ast ve ěkolních parlamentech a zapojení do klub ů a zájmových skupin (jejich výzkum se v ak týkal st edo-kolák) [Veselý 2008: 192]. My bohuřel nemáme k dispozici longitudinální data, abychom mohli tento p edpoklad potvrdit. Budoucí občanskou participaci tedy budeme m ěit projevenou ochotou participovat na r zných ěinnostech. A koliv se realita m fle od deklarovaných postoj ů v budoucnu li- ět, m fle nám tato polovka alespo poskytnout obrázek o sou asné občanské identit ě vládn ě [Campbell 2008: 445].

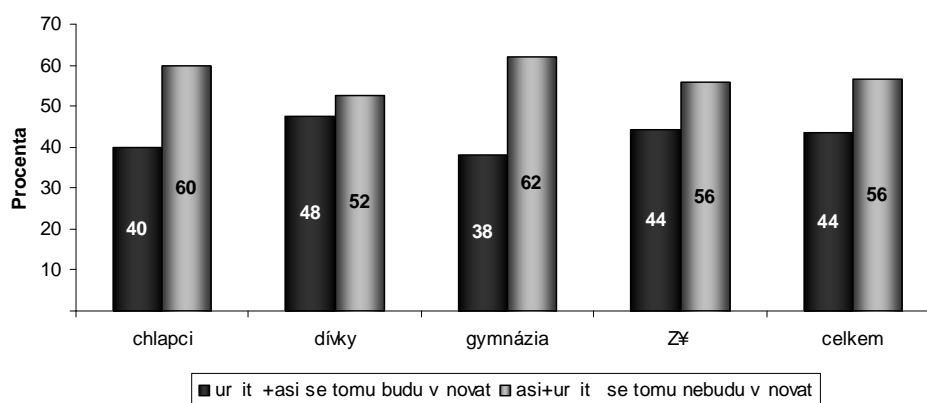
Budoucí občanská participace byla zjišována sadou výrok ů , v níř vláci m li uvést, jak často si myslí (na ty bodové škále: 1= řur ět se tomu budu v novat, 2 = řasi se tomu budu v novat, 3 = řasi se tomu nebudu v novat, 4 = řur ět se tomu nebudu

v novatě), že se budou v příštích letech v novat neformálním občanským innozem (a jedné formální), jakými jsou:

- Jako dobrovolník pomáhat lidem v místní bydliště
- Mluvit s ostatními o svých názorech na politický a společenský vývoj
- Psát do novin o politickém a společenském vývoji
- Vyjadřovat se na internetovém diskusním fóru ke společenskému a politickému vývoji
- Vstupovat do nějaké organizace z politických i společenských důvodů (přesné znění otázky viz příloha A).

Z této baterie byla vytvořena škála budoucí občanské participace (INFPART), ze které byla z metodologických důvodů vyloučena položka o dobrovolné pomoci lidem v místním společenství. Vzhledem k tomu, že letošní rok je rokem dobrovolnictví, jak bylo zmíněno výše, a také z důvodu relevance otázky k tématu celé práce, budeme se podrobněji zabývat i touto položkou.

Graf 1 Jako dobrovolník pomáhat lidem v místní bydliště

Zdroj: ICCS 2009

Jak můžeme vidět z grafu 1, vyšší ochotu v novat se v budoucnu dobrovolně pomoci lidem v místním společenství projevily dívky oproti chlapcům a žáci základních škol oproti gymnazistům. Celkově se domnívá pouze 44%, že by v příštích letech mohlo pomáhat jako dobrovolník, což je méně než jedna polovina žáků. Pokud se podíváme na dobrovolnictví z pohledu znalostí žáků, zjistíme, že žáci, kteří dosáhli nejnižšího skóre v žákovském testu (a tudíž se umístili se pod úroveň znalostí, které byly testovány), vykazují nejvyšší ochotu se dobrovolně angažovat ve své komunitě. Podobný trend můžeme nalézt i v případě zaměstnaneckého statusu u žáků s nejnižším statusem se domnívají, že budou pomáhat jako dobrovolníci i když, než žáci se středním a vysokým statusem (viz tabulka 2 přílohy B).

Co se týká celkové účasti budoucí občanské participace, i zde byla potvrzena vyhlášená deklarovaná angažovanost dívek, přičemž rozdíl mezi dívkami a chlapci je statisticky významný. Naopak kláči gymnázií projeví ve srovnání se kláky základních škol v tiché ochotu neformálně občanský participovat nejl tomu bylo v případě dobrovolnictví a dosáhli tak o tři body vyššího skóre nejl kláči základních škol. Stejně tomu je i z hlediska zaměstnaneckého statusu rodičů a znalostí. Zatímco dobrovolná pomoc lidem v místech bydliště nevyžaduje žádné znalosti ani zdroje (zprostředkované statusem rodiny), projevení vlastních názorů na politický a společenský vývoj, a účl v novinách i na internetovém fóru, si kládá jistotu (alespoň minimální) znalost tématu, případně zdroje (přístup k internetu, věkový přívěk v případě nějaké organizace), což může být důvodem vyhlášené participace u kláků s vyšším statusem a znalostmi.

Nejvyšší ochotu projeví kláči celkově ohledně diskuse na internetovém fóru, naopak nejméně je kláká vstup do nějaké organizace a psaní do novin o politickém a společenském vývoji. Tato zjištění potvrzují předpoklady ohledně nových forem občanské participace a významu internetu na úkor tradiční angažovanosti v organizacích a novinách. Chlapci a dívky se od sebe v podpoře jednotlivých aktivit výrazně neliší, pouze chlapci razantně odmítli vstup do nějaké organizace a psaní do novin o politickém a společenském vývoji nejl dívky.

Tabulka 8 Předpokládaná budoucí občanská participace

Průměr R	46 (0,2)			
Pohlaví	Chlapci	Dívky		
	46 (0,2)	47 (0,2)		
Typ školy	ZŠ	Gymnázia		
	46 (0,2)	49 (0,6)		
Zaměstnanecký status	Nízký	Střední	Vysoký	
	45 (0,2)	46 (0,2)	47 (0,4)	
Znalosti	Pod úrovní 1	Úroveň 1	Úroveň 2	Úroveň 3
	45 (0,7)	45 (0,3)	46 (0,2)	49 (0,3)

Zdroj: ICCS 2009, () směrodatné chyby jsou uvedeny v závorkách

5.1.6 Účast na legálním protestu

Legální protest je legitimní formou projevu nesouhlasu občanský. Protesty máme flemě z hlediska kritické funkce občanský společnosti vnímat jako prospěšné pro fungování demokracie.

řáci m li uvést, zda by se v budoucnosti zú astnili n které z forem protestu, aby vyjád ili nesouhlas s tím, co považují za –patné. Míru ú asti mohli vyjád it na ty bodové –kále (řur it bych se zú astnil/a, asi bych se zú astnil/a, asi bych se nezú astnil/a a řur it bych sen nezú astnil/a) ohledn následujících aktivit:

- Napsat dopis do novin
- Nosit odznak nebo tri ko vyjad ující m j názor
- Kontaktovat zvoleného poslance i senátora
- Zú astnit se pokojného pochodu nebo shromáfd ní
- Sbírat podpisy na petici
- Nekupovat ur itý výrobek

Baterie jedenácti otázek obsahovala vedle legálních aktivit také t i nelegální, které tvo ily samostatnou –kálu. Pr m rné skóre na –kále ú asti na legálním protestu je uvedeno v tabulce . 9. Dívky jsou ochotn j–í v budoucnu protestovat oproti chlapc m a gymnazisté v i flák m základních –kol. Vy–í míra p edpokládané ú asti na protestu se pojí s vy–ími znalostmi a vy–ím zam stnaneckým statusem.

Tabulka 9 P edpokládaná ú ast v protestních aktivitách

Pr m r R	49 (0,3)			
Pohlaví	Chlapci	Dívky		
	49 (0,5)	50 (0,4)		
Typ ýkoly	Zř	Gymnázia		
	49 (0,4)	53 (1,0)		
Zam stnanecký status	Nízky	St ední	Vysoký	
	48 (0,6)	50 (0,5)	51 (0,6)	
Znalosti	Pod úrovní 1	Úrove 1	Úrove 2	Úrove 3
	46 (1,0)	47 (0,6)	50 (0,5)	53 (0,6)

Zdroj: ICCS 2009. () sm rodatné chyby jsou uvedeny v závorkách

Obecn ě byli řáci nejvíce naklon ni sb ru podpis na petici, psaní dopisu do novin nebo no–ení odznaku i tri ka vyjad ujícího protest. Naopak nejmén ě by byli řáci ochotni kontaktovat zvoleného poslance i senátora. Dívky by se zú astnily ast ji sb ru podpisu, napsání dopisu do novin a etického konzumerismu, naopak chlapci projevili v t–í ochotu ohledn pokojného shromáfd ní nebo kontaktování poslance i senátora. Co se týká no–ení odznaku nebo tri ka je p edpokládaná ú ast u obou pohlaví p iblifn stejná (viz graf . 5 p ílohy B).

5.2 Díl í shrnutí

Ze t íd ní druhého stupn jednotlivých prom nných vyplynulo, že e-tí fláci se obecn angaflují pom rn málo, jejich ob anské znalosti jsou v-ak na dobré úrovni. Jako p í ina neochoty participovat bývá asto uvád na sou asná atmosféra eské spole nosti, v nífl se stále je-t projevuje d dictví komunismu a i zku-enosti s fungováním spole enských mechanism po revoluci. V p ípad , že spole enské klima není participaci naklon no, nové generace nemají odkud erpat inspiraci a chybí vzory, které by mohly napodobovat.

Pokud se v-ak podíváme na dal-í evropské zem (nap . viz Schulz a kol. [2010]), eská republika není výjimkou. Nízká angaflvanost je tedy spí-e obecný trend západních spole ností, což by potvrzovalo Howardovu optimistickou hypotézu o p esko ení fáze vysoké participace (viz kapitola 2.4) a za len ní se bok po boku konsolidovaným demokraciím.

Nicmén byl zaznamenán mírný vzestup ob anské angaflvanosti flák oproti stavu p ed deseti lety, což nám dává d vod k mírnému optimismu ohledn stavu eské ob anské spole nosti. Ob zji-t ní se shodují s výzkumem Petry Raku-anové (viz kapitola 2.5), která stejn jako my potvrdila Howardovu optimistickou hypotézu a vyvrátila jeho p edpoklad stagnace í poklesu ob anské angaflvanosti. Navíc obecn nífl-í ochota participovat nevyly uje zastávání ob anských hodnot, které jsou pro demokracii zásadní. O správné mí e participace ob an v ob anské spole nosti mohou být vedeny spory, ohledn významu demokratických hodnot se v-ak v t-ina autor shodne. Výzkum ukázal, že e-tí fláci jsou demokratickým hodnotám naklon ní, troufáme si tedy tvrdit, že v tomto ohledu demokracie v na-í spole nosti není ohroflena.

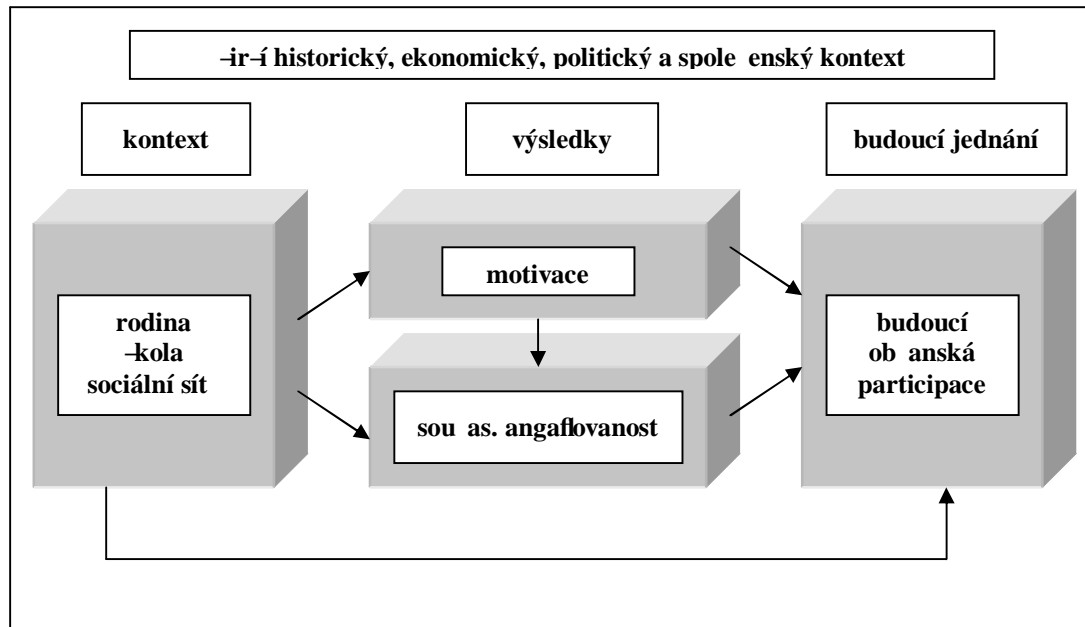
5.3 Modely

Na-í hlavní výzkumnou otázkou tedy je, jaké faktory ovliv ují sou asnou a budoucí ob anskou participaci flák a jejich postoje spojené s ob anstvím. Nejprve ve stru nosti popí-eme, jak jsme postupovali v p ípad budování model .

Na základ teorie jsme stanovili, jaké faktory by mohly být významné ve vztahu k ob anské angaflvanosti flák . P edpokládané determinanty jsme rozd lili do ty oblastí: **zázemí fláka**, **-kolní kontext**, **sociální síť** a **motivace** (jejich p ehled v etn

proměnných byl uveden v předchozí části). Vztahy, které předpokládáme mezi jednotlivými oblastmi, jsou zobrazeny v obrázku 1.

Obrázek 1 Model občanské angažovanosti 1

Tento model je inspirován výzkumem Kateřiny Vráblíkové, jež navazuje na výše zmíněný tradiční koncept Verby, Schlozmana a Bradyho [1995], kteří rozlišují individuální zdroje, motivace a sociální síť jako tři hlavní politické ne/participace [Vráblíková 2009: 871].

Budeme předpokládat, že rodinné a -kolní zázemí spolu se sociálními sítěmi ovlivní souasně výsledky politické socializace (tzn. motivaci -láka (tj. jeho zájem, postoje a hodnoty) a jeho občanskou participaci, na níž zároveň působí zmíněná motivace. Předpokládáme tedy jak přímý, tak nepřímý vliv kontextových proměnných (rodina, -koly, sociální síť). Budoucí občanskou angažovanost bychom pak mohli vysvětlit za pomoci motivace a souasně participace, ale i přímého vlivu rodiny, -koly a sociálních sítí. Všechny předpoklady i výsledky občanského jednání se pak nacházejí v kontextu společnosti, v níž jsou zkoumány³⁴.

³⁴ Vzhledem k tomu, že občanskou angažovanost, která je zde specificky měřena účástí na -kolních aktivitách a angažovaností v občanských organizacích, chápeme v rámci těchto předstředí, rozhodli jsme je v modelech zaměřujících se na souasně jednání zařadit do příslušných kontextů (-kolní angažovanost do kontextu -koly a souasnou občanskou angažovanost do sociálních sítí). V modelech vysvětlujících předpokládané budoucí jednání jsou zařazeny již jako samostatná oblast.

Tyto oblasti jsme postupně testovali pomocí vícenásobné regresní analýzy (metoda enter), abychom zjistili nakolik ovlivují i naopak neovlivují závislou proměnnou o v našem případě současnou nebo budoucí občanskou participaci. Poté jsme vytvořili celkový model, do kterého byly zahrnuty všechny proměnné, abychom viděli současný vliv jednotlivých proměnných.

Ve výsledném modelu (pomocí metody stepwise) byly ponechány pouze ty proměnné, které její ovlivují nejvíce. Naší snahou bylo vytvořit, co nejlepší a interpretovatelný jednoduchý model, tudíž jsme v nich kterých případech vybrali ten model, který nezahrnoval všechny statisticky významné proměnné, ale pouze ty, které významněji přispívaly k vysvětlenému procentu rozptylu závislé proměnné.

Všechny proměnné, které byly považovány jako nezávislé proměnné, byly centrovány, tzn. šel od nich byla odečtena průměrná hodnota, abychom usnadnili interpretaci modelu. Také bylo zjištěno, zda nedochází k multikolinearitě mezi nezávislými proměnnými. Pro všechny závislé proměnné byl navíc spočítán vnitřní koeficient korelace (ICC), abychom posoudili vhodnost zahrnutí vícerozměrného modelu (tj. modelování na individuální a kolektivní úrovni) [Soukup 2006: 994]. Ve všech případech kromě jednoho nebylo nutné používat vícerozměrné modelování, procento rozptylu, které bychom mohli vysvětlit rozdíly mezi jednotlivými kolektivy bylo nízké³⁵.

5.3.1 Hypotézy

Z modelu občanské angažovanosti vyplývá několik předpokladů, které budeme v následující části práce testovat:

1. Kolektivita (předešlé znalosti a otevřené kolektivní klima) pozitivně ovlivuje občanskou angažovanost.
2. Rodina má přibližně stejný vliv na občanskou participaci jako kolektivita.
3. Zapojení do sociálních sítí podporuje občanskou angažovanost.
4. Přímý vliv motivace na současnou angažovanost je větší než vliv kontextových proměnných (rodina, kolektivita, sociální síť).

³⁵ Výjimkou bylo zapojení do rozhodovacích činností v rámci kolektivity; ICC=0,213 šel od okolo 21% rozptylu kolektivní angažovanosti bychom mohli připsat rozdílům mezi jednotlivými kolektivy a zbylých 79% bychom mohli vysvětlit na individuální úrovni). Vzhledem k rozsahu práce však kolektivní angažovanost víceúrovňově modelovat nebudeme. V případě občanské angažovanosti by rozdíly mezi jednotlivými kolektivy vysvětlily 9,7% rozptylu, z hlediska budoucí občanské participace by to bylo 6,8% a v případě legálních protestních aktivit 5,8%.

5. Současná občanská angažovanost je významným prediktorem budoucí občanské participace.
6. Vliv kontextových proměnných na budoucí občanskou participaci je spíše zprostředkovaný, působí prostřednictvím motivace a současné občanské angažovanosti.

5.3.2 Model současná nebo minulá občanská participace

Jako první formu občanské participace budeme modelovat současnou nebo minulou angažovanost žáků v občanských organizacích, kterou měřila škála formální (konvenční) občanské angažovanosti a zaměříme se na to, jaké faktory by ji mohly ovlivňovat.

Nejprve se podíváme na jednotlivé oblasti a párové korelační koeficienty proměnných, je-li je tvoří. Z Pearsonových korelačních koeficientů (viz tabulka 3 p. 10 B) jsme zjistili, že občanská angažovanost nejvíce souvisí se školní angažovaností, zájmem o politické a společenské dění a sebedůvěrou v občanské schopnosti. Jako nevýznamné se ukázaly socioekonomický status, typ školy a zastávání demokratických postojů.

První model, který jsme budovali, je model základní školy. Tento model není příliš úspěšný a vysvětluje necelých šest procent. Nejvýznamnější se v něm projevilo to, zda si žáci s rodiči povídají o společném a politickém dění, tato diskuse zvyšuje celkové skóre o tři bodové body (všechny dílčí modely jsou uvedeny v příloze B).

Tabulka 10 Současná nebo minulá občanská angažovanost

	model 1	model 2	model 3	model 4
	základní škola	kontext školy	sociální síť	motivace
Konstanta	43,378	46,803	44,128	45,726
Adj. R ²	,057	,117	,047	,086

Zdroj: ICCS 2009, neváno

Model školního kontextu se ukázal ze všech modelů jako nejúspěšnější (vysvětluje přibližně 12 procent rozptylu, viz tabulka 10). Podle předpokladu nejvýrazněji ovlivnila občanskou participaci ve školním modelu školní angažovanost. Zajímavým zjištěním je, že dosažení vyššího skóre v občanském testu ovlivňuje občanskou úroveň negativně.

Z hlediska sociálních sítí je diskuse s přáteli o společenském a politickém dění nejvlivnější proměnnou, přičemž fakt, že si flák povídá s kamarády o těchto záležitostech alespoň jednou týdně zvyšuje jeho skóre na škále občanské angažovanosti o tři body. Účast na zájmovém kroužku pak znamená o dva body.

V modelu motivace, který spojuje občanské postoje a zájem fláka, má nejvýraznější vliv proměnná týkající se sebevědomí fláka ve vlastní občanské schopnosti. Důležitá v instituce, orientace v politice, zastávání hodnot tradičního občanství ani četění novin se neukázaly jako statisticky významné. Celková motivace vysvětluje okolo 9 procent rozptylu.

V celkovém modelu občanské participace necháváme působit všechny proměnné zároveň. Uvidíme, zda proměnné, které byly podle korelačních koeficientů hodnoceny jako nejvýznamnější, prokážou stejný vliv, či budou změněny pod vlivem ostatních proměnných.

Výsledným modelem občanské angažovanosti se nám podařilo vysvětlit přibližně 19 procent rozptylu. Tabulka 11 ukazuje modelového fláka, který je mužského pohlaví, povídá si s rodiči a kamarády o politickém a společenském dění méně než jednou týdně, má průměrné občanské znalosti a průměrně se angažuje v rozhodování ve škole, chodí na zájmový kroužek maximálně jednou za měsíc, průměrně hodnotí občanskou angažovanost pro to, aby se člověk stal dobrým občanem, průměrně se zajímá o a orientuje se v politickém a společenském dění a průměrně vnímá své občanské schopnosti. Takový flák dosahuje přibližně 44 bodů na škále formální občanské angažovanosti. Pokud bychom si představili jeho opak, tedy dívku, která si povídá s rodiči a přáteli alespoň jednou týdně a navštěvuje zájmový kroužek minimálně jednou za týden a zároveň na všech škálách dosahuje o jeden bod vyšho skóre, pak by se její občanská angažovanost zvýšila o 6 bodů.

Z tabulky je patrné, že nejvíce občanskou angažovanost ovlivňuje zapojení fláka do rozhodovacích činností v rámci školy, tj. školní angažovanost - s nárůstem jednotky na škále školní angažovanosti by se celkové skóre zvýšilo o 0,2 bodu při kontrole ostatních proměnných. Druhou proměnnou, která přispívá největší měrou k vysvětlení občanské angažovanosti, jsou znalosti, přičemž jejich vliv na tuto škálu je negativní. Sebevědomí ve vlastní schopnosti, která se projevila jako téměř nejvýznamnější, byla poněkud oslabena vlivem ostatních proměnných. Dále byl prokázán přímý vliv pohlaví na občanskou angažovanost - dívky mají o dva body vyšší skóre na škále formální občanské angažovanosti, pokud jsou ostatní proměnné konstantní.

Celkov m fme konstatovat, fle na sou asnou nebo minulou ob anskou angaflovanost nebyl prokázán p ímý vliv strukturálních prom nných jako jsou socioekonomický status nebo typ koly. To, zda se flák angafluje v n jaké organizaci, souvisí nejvíce s angaflovaností ve koly, a koly z regresní analýzy nejsme schopni ur it kauzální sm r tohoto vztahu. Dále ob anskou angaflovanost fláka ovliv uje jeho motivace, tj. jak se orientuje v politice, zda má zájem o politické a společenské d ní a povídá si o n m s p áteli a rodi i. Také se významn projevil vliv ú asti v zájmovém kroufku.

Tabulka 11 Model formální ob anské angaflovanosti

	B	Beta	Sig.
Konstanta	43,824		,000
ZÁZEMÍ ŽÁKA			
dívka	2,050	,123	,000
diskuse s rodi i o politickém a společenském d ní	,912	,053	,001
¥KOLNÍ KONTEXT			
znalosti	-,021	-,210	,000
zkolní angaflovanost	,196	,223	,000
SOCIÁLNÍ SÍT			
diskuse s kamarády	1,305	,065	,000
zájmový krou0ek	1,868	,109	,000
MOTIVACE			
podpora hodnoty ob anské angaflovanosti	,092	,102	,000
vnit ní efektivita	,044	,049	,010
vn jzí efektivita	,044	,050	,003
zájem o politické a sociální d ní	,099	,109	,000
Adj. R ² = ,192			

Zdroj: ICCS 2009, neváfeno

5.3.3 Model kólní angaflovanosti

Vzhledem k tomu, fle se zapojení do rozhodovacích ínností v rámci koly ukázalo jako nejvýznamn j-í faktor ovliv ující ob anskou angaflovanost, budeme p edpokládat jistou podobnost mezi ob ma modely. Navíc o ekáváme, fle se výrazn ji projeví charakteristiky týkající se kólního prostředí.

Párové korela ní koeficienty (viz p íloha B) nazna ují významn j-í souvislost mezi kólní angaflovaností a sebehodnocením ob anských dovedností, ob anskou angaflovaností, znalostmi, pozitivním hodnocením ú asti flák a otev eností diskusi ve

-kole. ^Tkolní angařovanost naopak nesouvisí s tím, zda řák tráví čas s kamarády nebo s nimi chatuje, ani to, jak vnímá vliv řák ve své -kole.

První z dířích modelů - zázemí řáka - ovlivuje participaci na -kole z deseti procent. Významně se zde projevuje vliv pohlaví (dívky dosahují pibližně o tři body vyššího skóre). Fakt, že si řák povídá s rodiči o politickém a společenském dění alespo jednou za týden, zvyšuje skóre o téměř tři body na -kále zapojení do rozhodovacích činností v rámci -koly (díří modely jsou uvedeny v příloze B).

Tabulka 12 Zapojení do rozhodovacích činností v rámci -koly

	model 1	model 2	model 3	model 4
	zázemí řáka	kontext školy	sociální síť	motivace
Konstanta	44,161	48,082	46,128	46,885
Adj. R ²	,099	,168	,120	,140

Zdroj: ICCS 2009, nevááno

V kontextu -koly ovlivují nejvíce -kolní angařovanost znalosti. Výrazný vliv má také to, zda řák vnímá třídní klima jako nakloněné otevřené diskusi a pozitivně hodnotí význam úasti řák na chodu -koly. ^Tkolní prostředí vysvětluje participaci ve -kole z necelých 17 procent (viz tabulka . 12).

Z pohledu sociálních sítí na -kolní angařovanost se generalizovaná dívra a neformální přátelská síť nejeví jako významné, naopak povídání si s přáteli o společenském dění a navázování krouřku ji pozitivně ovlivují. Podle předpokladu se nejvýznamněji projevila úast v občanských organizacích. Modelem sociálních sítí máme vysvětlit 12 procent rozptylu. Jako v případě občanské angařovanosti ovlivuje -kolní participaci zájem o politické a sociální dění a sebevědí ve vlastní občanské schopnosti. Také kladný postoj k tradičnímu občanství pozitivně ovlivuje -kolní angařovanost, z médií je to pak internet, jeho sledování alespo jednou za týden s sebou přináší jednobodový nárůst na -kále zapojení do rozhodovacích činností v rámci -koly. Z hlediska motivace se nám podařilo vysvětlit 14 procent rozptylu.

Při zkoumání souasného vlivu všech faktorů se jako nejvýznamnější determinanta -kolní angařovanosti ukazuje úast v občanských organizacích. O trochu méně vysvětlují -kolní angařovanost znalosti a pozitivní sebehodnocení z hlediska občanských schopností. Na rozdíl od předchozího modelu občanské angařovanosti znalosti ovlivují -kolní angařovanost pozitivně, tzn. že např. s nárůstem znalostí o deseti bodech vzroste skóre na -kále -kolní angařovanosti pibližně o dva body. Podle předpokladu otevřená diskuse přídí výuce povzbuzuje řáky k větší angařovanosti na

-kole, stejně jako kladné hodnocení úasti flák na chodu -koly. Gender (dívka) op t pozitivn ovliv uje participaci na -kole a byl zji-t n také p ímý pozitivní vliv socioekonomického statusu ó tzn. fle vy-í status vede k v t-í úasti na rozhodovacích innostech ve -kole. Výsledný model vysv tluje 28,5 procenta rozptylu.

Tabulka 13 Model -kolní angaflovanosti

	B	Beta	Sig.
Konstanta	46,172		,000
ZÁZEMÍ ŽÁKA			
dívka	1,651	,087	,000
socioekonomický status	,539	,057	,000
¥KOLA			
znalosti	,022	,189	,000
otev enosti diskusi	,123	,107	,000
hodnota úasti	,108	,102	,000
SOCIÁLNÍ SÍŤ			
diskuse s kamarády	1,406	,061	,000
úast v ob anských organizacích	,226	,198	,000
zájmový krouOk	1,667	,085	,000
MOTIVACE			
vn j-í efektivita	,184	,183	,000
Adj. R ² =,285			

Zdroj: ICCS 2009, nevá0eno

5.3.4 Model budoucí ob anské participace

Abychom mohli testovat p edpoklad vlivu sou asné ob anské participace na budoucí, vytvo ili jsme novou samostatnou oblast *sou asná ob anská angaflovanost*. Párové korelace faktor ovliv ujících budoucí ob anskou participaci odhalily nejsiln j-í vztah mezi budoucí participací a vnit ní a vn j-í efektivitou (tj. politickou orientací a sebed v rou z hlediska ob anských schopností) a také mezi budoucí ob anskou participací a zájmem o politické a spole enské d ní (viz p íloha B).

V modelu rodinného zázemí se ukázalo, fle pohlaví nemá vliv na budoucí ob anskou angaflovanost, naopak jako d leflitý faktor se jeví zájem o rodi o politické a spole enské d ní a povídání si o tomto d ní s rodi i. Zázemí fláka vysv tluje osm procent rozptylu budoucí ob anské participace (díl í modely jsou uvedeny v p íloze B).

Model –kolního kontextu byl o trochu horší než model zázemí (vysvětluje necelých 7% rozptylu). Největší pozitivní vliv na budoucí občanskou participaci má uznání hodnoty úcty na chodu –koly. Naopak fakt, že flák navštěvuje základní –kolu snižuje jeho skóre na –kále budoucí angažovanosti přibližně o jeden bod.

V modelu sociálních sítí se prokázala jako nejvýznamnější prediktor budoucí občanské angažovanosti diskuse s přáteli o společenském a politickém vývoji doma i v zahraničí. Model sociálních sítí vysvětluje 4 procenta rozptylu.

Model motivace se ukázal jako nejúspěšnější – vysvětluje přibližně jednu třetinu rozptylu budoucí občanské participace. Nejvýrazněji se v něm projevil sebedůvěra v občanské schopnosti. Na rozdíl od současné nebo minulé občanské angažovanosti není v tomto modelu významným faktorem vnímání hodnoty občanské angažovanosti z hlediska konceptu dobrého občana, jehož podporu bychom u projevené ochoty v budoucnu se občané angažovat očekávali.

Tabulka 14 Předpokládaná občanská participace v budoucnu

	model 1	model 2	model 3	model 4	model 5
	zázemí Oáka	kontext zkoly	sociální síť	motivace	souasná angažovanost
Konstanta	42,778	47,418	44,231	45,888	46,178
Adj. R ²	,080	,068	,040	,329	,091

Zdroj: ICCS 2009, neváno

Na závěr se podíváme, nakolik samostatně ovlivňuje souasná občanská angažovanost v komunitě a ve –kole (tj. proměnná –kolní a občanská angažovanost) předpokládanou budoucí participaci v občanských aktivitách. Oba faktory se ukázaly jako významné a vysvětlují 9% rozptylu závislé proměnné (viz tabulka . 14).

Výsledný model je poměrně úspěšný a vysvětluje jednu třetinu rozptylu předpokládané občanské angažovanosti v budoucnu. Kdyby model tvořilo pouze prvních pět proměnných, vysvětlené procento by se téměř nesnížilo. Přesto jsme se rozhodli v modelu ponechat i ostatní proměnné, abychom viděli zda některé další proměnné, které jsme považovali za důležité, přispívají na občanskou angažovanost kladně i záporně. Z tabulky . 15 je patrné, že nejvíce ovlivňuje předpokládanou občanskou participaci pozitivní hodnocení vlastních občanských dovedností následované orientací v politice a zájmem o politické a společenské dění. Právě tyto tři proměnné se jeví jako významné již z hlediska korelačních koeficientů a jejich vliv nezmenšilo ani

p sobení dalších proměnných. Jak jsme naznačili již v pohledu jednotlivých proměnných, žáci základních škol vykazují nižší očekávanou občanskou participaci v blízké budoucnosti a tento fakt snižuje jejich skóre o jeden bod na škále. Naopak získání jednoho bodu při jiné diskusi s kamarády o společenském a politickém dění alespoň jednou za týden a necelým bodem je kladně ohodnocen zájem alespoň jednoho z rodičů o politické a společenské dění.

Můžeme shrnout, že v budoucnu se pravděpodobněji bude v občanských aktivitách angažovat žák gymnázia, jehož rodiče se zajímají o politické a společenské dění, on sám se o něj zajímá také a diskutuje o něm s přáteli, participuje jak ve škole, tak v občanských organizacích, dává uje institucím a kladně se staví k tradičním občanským aktivitám a především pozitivně hodnotí svou orientaci o politice a sebevědomí v občanské schopnosti. Vidíme, že na to, zda se žák bude v budoucnu angažovat v občanské společnosti nemá významný vliv ani pohlaví, ani socioekonomický status rodičů a oproti ve vysvětlení této angažovanosti jasněji evaluje motivace žáka.

Tabulka 15 Model předpokládané budoucí občanské participace žáka

	B	Beta	Sig.
Konstanta	45,805		,000
ZÁZEMÍ ŽÁKA			
zájem rodičů o polit.a soc. dění	,732	,037	,007
ŽKOLA			
základní škola	-1,079	-,036	,006
SOCIÁLNÍ SÍŤ			
diskuse s kamarády	,975	,042	,001
MOTIVACE			
vnější efektivita	,283	,279	,000
vnitřní efektivita	,187	,180	,000
zájem o politické a sociální dění	,122	,117	,000
postoj k tradičnímu občanství	,078	,074	,000
důvěra v instituce	,036	,035	,012
SOUČASNÁ OBČANSKÁ ANGAŽOVANOST			
účast v občanských organizacích	,082	,072	,000
osobní angažovanost	,034	,033	,019
Adj.R ² = ,337			

Zdroj: ICCS 2009, neváno

5.3.5 Model legálních protestních aktivit (předlané dílí oblasti)

Posledním formou, kterou se zde budeme zabývat jsou legální protestní aktivity. Podle párových korelačních koeficientů se v tomto modelu jako nejvýznamnější jeví sebevědomí a vlastní schopnosti (pocit, že mohu něco ovlivnit, je důležitou dispozicí pro zahájení aktivní činnosti jakou je legální protestní aktivita). Také orientace v politice a podpora vztahující se k občanství a demokracii výrazněji (a koliduje stále slaběji) koreluje s ochotou v budoucnu legálně protestovat, stejně jako znalosti a angažovanost ve škole. Vztah mezi občanskou angažovaností a legálním protestem je poněkud slabší.

Na úrovni rodiny se podařilo vysvětlit cca 5%, přičemž všechny proměnné se ukázaly jako statisticky významné. Nejvýrazněji ovlivňuje deklarovanou ochotu legálně protestovat diskuse s rodiči o politickém a sociálním dění. V případě, že si rodiči povídají s rodiči alespoň jednou za týden o politickém a společenském vývoji nebo o dění v jiných zemích, vzroste jejich skóre na škále legálního protestu téměř o dva a půl bodu.

Tabulka 16 Budoucí protestní aktivity

	model 1	model 2	model 3	model 4	model 5
	zájem o dění	kontext školy	sociální síť	motivace	společenská angažovanost
Konstanta	46,631	49,144	47,138	49,214	49,276
Adj. R ²	,044	,104	,027	,273	,074

Zdroj: ICCS 2009, neváno

Model školního kontextu byl o něco méně úspěšný než předchozí model. Nejvýznamněji se v něm projevují občanské znalosti žáka. To potvrzuje například důležitost informovanosti pro aktivní jednání. Negativní vztah byl zjištěn mezi legálním protestem a pozitivním vnímáním vztahu žáka a učitele. Z toho můžeme usoudit, že pokud žák vnímá kladné vztahy ve škole, necítí potřebu protestovat, a proto nepředpokládá, že by tak v budoucnu učinil. Typicky se z hlediska protestních aktivit významně neprojevil.

Predikční schopnost modelu sociálních sítí je velmi malá (několik procenta), nejvýznamněji se v něm projevila diskuse s přáteli o politickém a společenském dění.

Dále bylo zjištěno, že z hlediska motivace je opět nejdůležitější pocit, že mohu něco ovlivnit. Druhou nejvlivnější proměnnou je vcelku logicky podpora hodnot občanské angažovanosti, vzhledem k tomu, že tuto škálu tvoří především politicky

vztahující se k protestním aktivitám a sociálním hnutím. Motivace vysvětluje ze svého model nejvíce rozptýlu na úroveň protestních aktivit (27,3%).

Stejně jako v předchozím modelu předpokládané občanské participace jsme zkoumali vliv samostatné oblasti osobní občanské angažovanosti. Její vliv však není tak velký, jak bychom očekávali (vliv úroveň je dokonce silněji). Jako významné z obou proměnných (úroveň a občanská angažovanost) se jeví osobní nebo minulá participace v občanských organizacích.

Po dosažení svého proměnných do celkového modelu se přímý vliv rodiny a sociálních sítí zcela vytratil (viz tabulka 17). V nejvyšší míře vysvětlují ochotu legálně protestovat osobní občanské schopnosti, podpora hodnot občanské angažovanosti a znalosti. Pozitivně ovlivňuje legální protestní aktivity také ústředí v občanských organizacích, podpora demokratických hodnot a orientace v politice. Naopak negativní vliv se projevil u kladného hodnocení vztahu vlád a ústředí. Tento fakt jsme se pokusili vysvětlit v dříve uvedeném modelu úroveň kontextu (viz výše). Celkově můžeme tedy konstatovat, že vlád, který je ochotný v budoucnu legálně protestovat, má vyšší znalosti, ústředí se občanských aktivit, podporuje demokratické hodnoty a pozitivně hodnotí vlastní politické a občanské schopnosti.

Tabulka 17 Model legálních protestních aktivit

	B	Beta	Sig.
Konstanta	49,344		,000
KONTEXT ≠ KOLY			
znalosti	,019	,150	,000
vztah vlád a ústředí	-,071	-,060	,000
MOTIVACE			
podpora demokratických hodnot	,088	,080	,000
vnější efektivita	,386	,357	,000
vnitřní efektivita	,078	,070	,000
podpora hodnot občanské angažovanosti	,162	,147	,000
SOU OSOBNÍ OBČANSKÁ ANGAŽOVANOST			
ústředí v občanských organizacích	,119	,097	,000

Adj. R² = ,306

Zdroj: ICCS 2009, nevázané

5.4 Shrnutí hlavních zjištění a diskuse

V empirické části práce jsme se pokusili nalézt klíčové determinanty občanské participace občanů v České republice.

Jako nejvýraznější faktor ovlivňující formální participaci občanů v občanských organizacích se projevila občanská angažovanost. Z toho vyplývá, že občané, kteří se účastní různých aktivit ve škole (např. občanské parlamenty či hudební a dramatické činnosti mimo výuku), bude pravděpodobně aktivní i mimo školu. Zároveň tedy potvrzujeme náš předpoklad o pozitivním vlivu školy na občanskou angažovanost a máme říci, že školy skutečně fungují jako podporné prostředí, kde se občani učí dle určitých hodnotám společnosti a získávají návyky občanského jednání.

Hypotézu o podobném míře vlivu rodiny a školy na občanskou participaci se nám nepodařilo potvrdit. Zjistili jsme, že škola má přibližně dvakrát větší vliv než rodina, a to jak v případě občanské, tak občanské angažovanosti. Vedle občanských faktorů významně vysvětluje účast v občanských aktivitách v rámci školy také motivace občana, která má občanými postoj, zájem a sebevědomí. Celkově se však nejvýrazněji projevil vliv participace občanů v občanských organizacích.

Máme tedy konstatovat, že občanská angažovanost občanů (ve škole a v občanských organizacích) je provázaná a vzájemně se posiluje. K podobnému zjištění dospěla Stachová [2008], která mluví o samovýběru, kdy se více angažují lidé, kteří k tomu mají určité predispozice.

Námi předpokládaný pozitivní vztah mezi sociálními sítěmi a občanskou angažovaností (jak současnou, tak budoucí) se projevilo pouze v případě současné občanské angažovanosti, nebyl však nijak výrazný. Zcela potvrdit se nám nepodařilo ani naši další hypotézu, která se týkala vztahu motivace a současné občanské angažovanosti. Z hlediska formální i občanské angažovanosti se vliv motivace sice ukázal jako významný, přímý vliv školy na občanskou angažovanost byl však silnější.

V případě budoucí občanské participace se nám nepodařilo vybudovat poměrně úspěšné modely, náš předpoklad o zásadním vlivu současné angažovanosti na budoucí se však nepotvrdil. Ačkoli se formální i občanská participace projevila v různých modelech současné angažovanosti poměrně výrazně, její vliv byl oslaben působením dalších proměnných v celkovém modelu. Největší predikční schopnost v modelech budoucí občanské participace prokázala proměnná její efektivita (tj.

sebed v rámci vlastní občanské schopnosti, jejichž prostřednictvím mohou na co ovlivnit).

Tato zjištění odpovídají naší poslední hypotéze o zprostředkovaném namísto přímého působení kontextových proměnných na budoucí jednání spíše. Vliv rodiny na předpokládanou úroveň občanských aktivitách se ukázal jako marginální.

Propojování různých forem občanské angažovanosti se zdá být obtížné. Zatímco současná občanská a kolektivní angažovanost se vzájemně podporují, to samé nemůžeme říci o současných a budoucích občanských aktivitách. Na vině může být právě odlišnost forem, kdy z formální chceme usuzovat na převážně neformální. Zde se projevují jistá omezení velkých kvantitativních měření. Pokud bychom chtěli zjistit, jak občanská angažovanost vzniká, bylo by vhodné použít kvalitativní metody.

Za vážný nedostatek dat vzhledem k předmětu zájmu však považujeme absenci otázky na občanskou angažovanost rodičů. Na základě teorie politické socializace se domníváme, že by se projevil pozitivní vztah mezi angažovaností rodičů a dítěte a současně by se nám podařilo vybudovat lepší model. Zbylé procento rozptylu bychom pak mohli vysvětlit individuálními charakteristikami žáka a širším kontextem společnosti.

Vzhledem nízké míře přímého vlivu strukturálních charakteristik můžeme usuzovat, že prostor občanského jednání žáků není výrazně sociálně stratifikován, tj. nikdo není vyloučen na základě svých zdrojů vyplývajících z jeho umístění v sociální struktuře. Abychom mohli tento předpoklad zcela potvrdit, museli bychom podrobněji zkoumat i nepříímý vliv těchto faktorů. K rozřešení této hádanky však ponecháváme prostor dalším badatelům.

Celkově můžeme shrnout, že současnou občanskou angažovanost nejvíce ovlivňuje kolektiv, zatímco z hlediska budoucí občanské participace hraje největší roli motivace žáka.

ZÁV R

V této práci jsme se zabývali postoji a participací českých flák v kontextu občanské společnosti. Naším hlavním výzkumným záměrem bylo nalézt, jaké faktory tyto postoje a participaci ovlivňují.

Otázky občanství a občanské společnosti mají hluboké kořeny v západní filosofické tradici a téma občanské společnosti znovu nabylo na významu především díky změnám ve společenském kontextu, které se odehrály v posledních dekádách dvacátého století.

Občanskou společnost zde definujeme jako veřejný prostor (tj. mimo rodinu), ve kterém jsou uskutečňovány zájmy občanů, které nejsou přímo zaměřeny na dosažení zisku či výkon moci. Občanská participace jako funkce občanské společnosti (odlišené od užšího pojmu občanského sektoru) je pak vymezena jako formální i neformální projevy občanského jednání v existujícím právním a institucionálním rámci společnosti. Z několika rolí, které může občanská společnost naplňovat ve vztahu k dalšími sférami společnosti, jsme se zaměřili na socializaci občanů, v našem případě flák osmých ročníků základních škol a příslušných ročníků víceletých gymnázií.

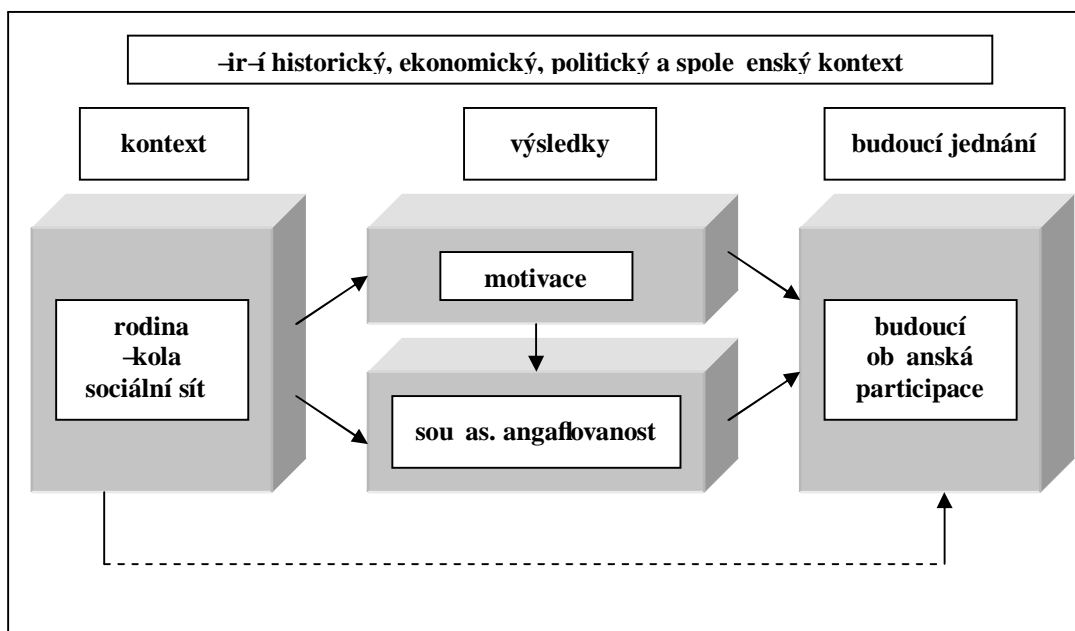
Souasná teorie chápe politickou socializaci jako proces začleňování jedinců do politické kultury společnosti, jehož významnými aktéry jsou především rodina, škola, vrstevníci a média. Z hlediska teorie politické socializace jsme dospěli k závěru, že zkoumat občanské postoje mladých lidí má význam, protože již v tomto věku se formují občanské postoje a občanská identity a vytvářejí se základy budoucího občanského jednání. Tento fakt dokládá nejen množství projektů a programů, které se na toto téma zaměřují na národní i nadnárodní úrovni, ale i snahy o prosazení změn ve výuce výchovy k občanství.

V empirické části jsme se pokusili určit determinanty občanské participace fláků. Na datech z Mezinárodní studie občanské výchovy jsme testovali hypotézy o předpokládaných vztazích mezi jednotlivými faktory, které se z hlediska teorie zdály být důležitější. Tyto vztahy jsou zobrazeny v obrázku 2.

Předpokládali jsme přímý vliv kontextových proměnných (rodina, škola, sociální síť) na souasnou angažovanost a motivaci fláka, které poté přispívají na budoucí občanskou angažovanost. Tyto vztahy se nám podařilo potvrdit pouze částečně.

Zjistili jsme, že hlavním faktorem ovlivňujícím souasnou občanskou angažovanost fláků je škola (znalosti a školní prostředí), jejíž přímý vliv je ve srovnání s rodinou téměř dvojnásobný. Významněji se projevila také motivace fláka, která se ukázala být

Obrázek 2 Model občanské angažovanosti 2

nejvlivnějším faktorem z hlediska předpokládané budoucí participace mladých v občanské společnosti.

To jsou zajímavá zjištění, zejména pro tvůrce vzdělávacích politik, a pokud připouštíme, že pedagogické zaměření výzkumu mohlo výsledky ve prospěch školních faktorů ovlivnit. Pro prozkoumání této připomínky však ponecháváme prostor dalším badatelům.

Pokud tedy platí, že instituce jako je právnická hraje hlavní roli v politické socializaci mladých lidí, vzniká zde velký prostor pro formování postojů mladých k zapojení do života občanské společnosti. Mladí představují pro občanskou společnost v malém, kde nabývají zkušenosti s fungováním společnosti a seznamují se s hodnotami, které jsou jejím základem. To však klade velké nároky na mladé a učitele i na samotný vzdělávací obor výchova k občanství. Domníváme se, že první krok správným směrem byl v rámci kurikulární reformy již učiněn, a to je třeba dále rozvíjet, aby vnímala rozvoj občanství jako důležitý a dávala mladým dobrý příklad.

SUMMARY

This thesis dealt with civic attitudes and participation of youth in the context of civil society. The main task was to identify the key determinants of civic attitudes and participation.

The concept of citizenship and civil society is deeply rooted in Western philosophical tradition. After social changes that occurred in the world two decades ago the idea of civil society has widely spread.

We define civil society as public sphere (outside family) where the individual interests are aggregated. These interests are not profit-oriented or focused on exercising power. Civic participation as a function of civil society (different from civic sector) is specified both as formal and informal civic behavior in given institutional context.

We paid closer attention to the social function of civil society ó the socialization of citizens, in our case the socialization of pupils. Political socialization is perceived as a process of individual integration into political culture of given society. The main agents of socialization are family, schools, peer groups and media. We acknowledged that studying political socialization is of a great importance, because pupils' attitudes and behavior towards civil society have already been formed.

Using data from International Civic and Citizenship Study we attempted to determine the key factors that influence civic engagement the most. We had presumed direct influence of context factors such as family, school and social networks on civic participation. In this task we partly succeeded. The school context is the main factor influencing current civic engagement, its influence is as twice as big as family's.

In case of expected future participation motivation appeared as the key determinant whereas the effect of family was marginal. These findings correspond to previous results of civic and citizenship research in which school was found to be one of the main factors of political socialization.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Adoni, Hanna. 1979. The Functions of Mass Media in the Political Socialization of Adolescents. *Communication Research* 6: 84-106.
- Adamová, Karolina, Ladislav Křífkovský. 1997. *Politologie*. Praha: Codex.
- Basl, Josef, Jana Straková, Arnošt Veselý. 2009. Rozvoj občanské společnosti a demokracie pohledem mladých lidí. *Pedagogika* 59 (4): 51-65.
- Bourdieu, Pierre. 1986. The forms of capital. *in* J. Richardson (Ed.). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood.
- Bîrzea, César. 2000. *Education for Democratic Citizenship: A Lifelong Learning Perspective*. Strasbourg: Evropská komise.
- Brynda, Herbert. 2003a. Pražské jaro 1968 a probuzení občanské společnosti V. [online]. *eský rozhlas*. [cit. 28-3-2011]. Dostupné z: <<http://www.radio.cz/cz/rubrika/historie/prazske-jaro-1968-a-probuzeni-obcanske-spolecnosti-iv>>.
- Brynda, Herbert. 2003b. Pražské jaro 1968 a probuzení občanské společnosti V. [online]. *eský rozhlas*. [cit. 28-3-2011]. Dostupné z <<http://www.radio.cz/cz/rubrika/historie/prazske-jaro-1968-a-probuzeni-obcanske-spolecnosti-v>>.
- Campbell, Bruce A. 1979. Theory Building in Political Socialization: Explorations of Political Trust and Social Learning Theory. *American Politics Quarterly* 7 (4): 453-469.
- Campbell, David E. 2008. Voice in the Classroom: How an Open Classroom Climate Fosters Political Engagement Among Adolescents. *Political Behavior* 30: 437-454.
- Čísař, Ondřej. 2008. *Politický aktivismus v české republice: Sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace*. Brno: CDK.
- Cohen, Jean, Andrew Arato. 1994. *Civil Society and Political Theory*. Cambridge: MIT Press.
- Connell, Bob. 1987. Why the Political Socialization Paradigm Failed and What Should Replace It. *International Political Science Review* 8: 215-223.
- Čermák, Daniel, Jana Stachová. 2010. Zdroje institucionální demokracie v české republice. *Sociologický časopis* 46 (5): 683-717.
- Česká rada dětí a mládeže. [online]. [cit. 10-4-2011]. Dostupné z: <<http://www.crdm.cz>>.
- Česká sociologie mládeže. *Heslo zpracované pro mezinárodní encyklopedii Sociologie mládeže, 2005*. 2011. [online]. Insoma. [cit. 12-4-2011]. Dostupné z: <http://www.insoma.cz/index.php?id=book&d_1=book_3>.
- Čejmejrek, Jaroslav. 2006. *Znalosti a politická participace*. Praha: PEF ČZU.
- Dahrendorf, Ralf. 1991. *Úvahy o revoluci v Evropě: v dopise, který měl být zaslán jistému pánovi ve Varšavě*. Praha: Evropský kulturní klub.
- Dalton, Russell J. 1982. The Pathways of Parental Socialization. *American Politics Research* 10: 139-157.
- Dobrovolník.cz. *Evropský rok dobrovolnictví 2011*. [online]. [cit. 28-4-2011]. Dostupné z: <<http://www.dobrovolnik.cz/evropsky-rok-dobrovolnictvi-2011>>.
- Dohnalová, Marie. 2004. *Antropologie občanské společnosti*. Brno: Akademické nakladatelství CERM.
- Dvořáková, Vladimíra. 2008. Civil Society in Latin America and Eastern Europe: Reinvention or Imposition? *International Political Science Review* (5): 579-659.
- Dvořáková, Vladimíra. 2003. *Dva pokusy o aktivizaci občanského Impuls 99 a Děkujeme*.

- odejd te*. Pp. 125-134 in Nekvapil, Václav V. (ed.). *Impuls pro občanskou společnost: Eseje o teoretické rovině demokracie*. Praha: Elk.
- Dryzek, John S., Leslie Holmes. 2000. *The Real World of Civic Republicanism: Making Democracy Work in Poland and the Czech Republic*. *Europe-Asia Studies* 52 (6): 1043-1068.
- Dudley, Robert L., Alan R. Gitelson. 2003. *Civic Education, Civic Engagement, and Youth Civic Development*. *Political Science and Politics* 36 (2): 263-267.
- Edwards, Michael. 2004. *Civil society*. Cambridge: Polity Press.
- Edwards, Bob, Foley, Michael W. 1998. *Civil Society and Social Capital*. Putnam. *American Behavioral Scientist* 42 (1): 124-139.
- Foley, Michael W., Bob Edwards. 1998. *Beyond Tocqueville: Civil Society and Social Capital in Comparative Perspective*. *American Behavioral Scientist*. Vol. 42 (1): 5-20.
- Fraillon, Julian, Wolfram Schulz. 2008. *Concept and Design of the International Civic and Citizenship Study*. Amsterdam: IEA.
- EURYDICE: Organizace vzdělávací soustavy České republiky 2009/2010*. Eurybase. Evropská komise.
- Giddens, Anthony. 1999. *Runaway World: Lecture 1- Globalisation - London*. [online]. BBC Reith Lectures. [cit. 4-4-2011]. Dostupné z http://news.bbc.co.uk/1/hi/english/static/events/reith_99/week1/week1.htm.
- Giddens, Anthony. 1998. *D sledky modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Galston, William A. *Civic Education and Political Participation*. *Political Science and Politics* 37: 263-266.
- Gniewosz, Burkhard, Peter Noack, Monika Buhl. 2009. *Political alienation in adolescence: Associations with parental role models, parenting styles, and classroom climate*. *International Journal of Behavioral Development* 33 (4): 337-346.
- Green, Andrew T. 1997. *Občanská společnost, ideje a utváření politiky*. Praha: *Sociologický časopis* 33 (3): 309-320.
- Gordon, Hava R., Jessica K. Taft. 2010. *Rethinking Youth Political Socialization: Teenage Activists Talk Back*. *Youth & Society* XX(X) 1-29.
- Greenberg, Edward S. 2009. *Consensus and Dissent: Trends in Political Socialization Research*. in Greenberg, Edward S. (eds.) *Political Socialization*. New York: Aldine Books.
- Habermas, Jürgen. 2000. *Strukturální problémy veřejnosti*. Praha: Filosofia.
- Havelka, Miloš. 1998. *Nepolitická politika: kontexty a tradice*. *Sociologický časopis* 34 (4): 455-466.
- Havlík, Radomír a Jaroslav Kořán. 2000. *Zamyšlení nad českou sociologií výchovy, vzdělávání a mládeže v 90. letech*. *Sociologický časopis* 36 (1): 87-96.
- Howard, Marc M. *Postcommunist Civil Society in Comparative Perspective*. *Demokratizatsiya*: 285-305.
- Human Rights Education Associates. 2011. *European Year of Citizenship through Education 2005*. [online]. HREA. [cit. 11-4-2011]. Dostupné z: <http://www.hrea.org/feature-events/european-citizenship-year2005.php>.
- Chambers, Simone. 2002. *A Critical Theory of Civil Society*. in Chambers, Simone, Will Kymlicka (ed.). *Alternative conceptions of civil society*. Princeton: Princeton University Press.
- Jans, Marc. 2004. *Children as Citizens: Towards a contemporary notion of child participation*. *Childhood* 11: 27-44.
- Kahne, Joseph E., Susan E. Sporte. 2008. *Developing Citizens: The Impact of Civic*

- Learning Opportunities on Students' Commitment to Civic Participation. *American Educational Research Journal* 45 (3): 738-766.
- Kaldor, Mary. 2003. *The Idea of Global Civil Society*. *International Affairs* 79 (3): 583-593.
- Keller, Jan. 2010. *Nejistota a d v ra aneb K emu je modernit dobrá tradice*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Keller, Jan. 2005. *The Czech Republic: Fifteen Years Later*. *European Journal of Social Theory* 8 (4): 471-485.
- Klicperová-Baker, Martina, Ivo K. Feierabend. 2008. *Demokratická kultura v eské republice: Ob anská kultura, étos a vlastenectví*. Praha: Academia.
- Klofstad, Casey A. 2009. *Civic Talk and Civic Participation: The Moderating Effect of Individual Predispositions*. *American Politics Research* 2009 37: 856-878.
- Klva a, Tomáš. 2004. *New Europe's Civil Society, Democracy, and the Media Thirteen Years After: The Story of the Czech Republic*. *The Harvard International Journal of Press/Politics* 9 (3): 40-55.
- Kope ek, Pavel. 2008. *Snaha o šodpolitizování eského obyvatelstva v období nacistické okupace (1939-1945)*. in Stan k, Antonín a František Mezihorák (eds.). *Výchova k ob anství pro 21. století*. Praha: SPHV.
- Linek, Lukáš. 2010. *Zrazení snu? Struktura a dynamika postoj k politickému režimu a jeho institucím a jejich d sledk*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Machá ek, Ladislav. 2008. *Úvod do politickej sociológie mládeže*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave.
- Machá ek, Ladislav. 2002. *Ob ianska participácia a výchova k európskemu ob ianstvu*. *Sociológia* 34 (5): 461-482.
- Martinussen, Willy. 1972 *The Development of Civic Competence: Socialization or Task Generalization*. *Acta Sociologica* 15: 213-227.
- Medve ová, Gabriela. 2008. *Ob anská nauka a výchova v atmosfé e I. eskoslovenské republiky*. in Stan k, Antonín a František Mezihorák (eds.). *Výchova k ob anství pro 21. století*. Praha: SPHV.
- Mofný, Ivo. 1999. *Pro tak snadno! N které rodinné d vody sametové revoluce*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Müller, Karel. 2002. *e-i a ob anská spole nost. Pojem, problémy, východiska*. Praha: Triton.
- Musil, Ji í. 2003. *Realismus v úvahách o ob anské spole nosti*. in Nekvapil, Václav V. (ed.). *Impuls pro ob anskou spole nost: Eseje o t etím rozm ru demokracie*. Praha: Elk.
- Národní agentura pro evropské vzd lávací programy. [online]. NAEP. [cit. 11-4-2011]. Dostupné z: <<http://www.naep.cz>>.
- Národní institut d tí a mládeže. *Klí e pro život*. [online]. NIDM. [cit. 11-4-2011]. Dostupné z: <<http://www.nidm.cz/projekty/realizace-projektu/klice-pro-zivot>>.
- Národní parlament d tí a mládeže. [online]. NPDM. [cit. 11-4-2011]. Dostupné z: <<http://www.participace.cz/npdm/index.php>>.
- Národní registr výzkum o d tech a mládeži MTMMT. [online]. NRVDM. [cit. 11-4-2011]. Dostupné z: <<http://www.vyzkum-mladez.cz/registr.php?kod=&lang=CZ>>.
- Nekola, Martin. *Politická participace a efektivita vládnutí*. [online]. [cit. 8-4-2011]. Dostupné z <http://www.veda.fsv.cuni.cz/doc/KonferenceRCS/prog_nekola.doc>.
- Nekvapil, Václav V. 2003. *Impuls pro ob anskou spole nost. Eseje o t etím rozm ru demokracie*. Praha: Elk.
- Newton, Kenneth. 1997. *Social Capital and Democracy*. *American Behavioral Scientist* 40: 575-586.

- Otáhal, Milan. 1998. ŠO nepolitické politice.õ *Sociologický asopis* 34 (4): 467-476.
- Parekh, Bikhu. 2004. ŠPutting civil society in its place.õ in Glasius, Marlies, Lewis, David, Seckinelgin, Hakan (ed.). *Exploring civil society: political and cultural contexts*. London: Routledge.
- Pehe, Ji í. 2003. ŠOb anská spole nost v soudobé diskusi.õ Pp. 33-52 in Nekvapil, Václav V. (ed.). *Impuls pro ob anskou spole nost: Eseje o t etím rozm ru demokracie*. Praha: Elk.
- Petrusek, Miloslav. 2006. *Spole nosti pozdní doby*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Portes, Alejandro. 2000. ŠThe Two Meanings of Social Capital.õ *Sociological Forum* 15 (1): 1-12.
- Portál ve ejné správě eské republiky. [online]. [cit. 2-5-2011]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?l=84/1990>
- Pot ek, Martin et al. 2006. *Literature review on civil society, citizenship and civic participation in the Czech Republic*. Praha: CESES FSV UK.
- Pot ek, Martin. 2005. ŠThe Uneasy Birth of Czech Civil Society.õ *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 11 (2): 107-121.
- eská národní agentura Mládeř. 2011. *Program mládeř v akci*. [online]. [cit. 11-4-2011]. Dostupné z: <<http://www.mladezvakci.cz>>.
- Program Participace. [online]. [cit. 11-4-2011]. Dostupné z: <<http://www.participace.cz>>.
- Putnam, Robert D. 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, Robert D. 1995. ŠBowling Alone: America's Declining Social Capital.õ *Journal of Democracy* 6 (1): 65-78.
- Raku-anová, Petra. 2007. *Povaha ob anské spole nosti v eské republice v kontextu st ední Evropy*. Praha: Sociologický ústav, AV R.
- Raku-anová, Petra, Blanka eháková. 2006. ŠParticipace, demokracie a ob anství v evropském kontextu.õ *Sociologické studie/Sociological Studies* 06/3.
- Rámcový vzd lávací program pro základní vzd lávání*. 2007. Praha: VÚP.
- Rehfeld, Andrew. 2011. ŠThe Child as Democratic Citizen.õ *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 633 (1): 141-308.
- Sedláková, Markéta. 2006. ŠObecná d v ra v druhé lidi jako dimenze sociální soudrřnosti.õ in Tu ek, Milan (ed.). *Soudrřnost spole nosti z pohledu eské ve ejnosti*. Sociologické studie/Sociological Studies 06/12: 149-165.
- Seligman, Adam B. 2002. ŠCivil Society as Idea and Ideal.õ in Chambers, Simone a Will Kymlicka (ed.). *Alternative conceptions of civil society*. Princeton: Princeton University Press.
- Seligman, Adam B. 1992. *The Idea of Civil Society*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Sherrod, Lonnie R. 2003. ŠPromoting the Development of Citizenship in Diverse Youth.õ *Political Science and Politics* 36 (2): 287-292.
- Schulz, Wolfram a kol. 2010. *Initial Findings from the IEA International Civic and Citizenship Education Study*. Amsterdam: IEA.
- Schulz, Wolfram. 2008. *Assessing Student Knowledge, Background and Perceptions in the International Civic and Citizenship Study*. Amsterdam: IEA.
- Schulz, Wolfram. 2007. *An international perspective on active citizenship among ko-er secondary students. Concepts and measures developed for the IEA Civic and Citizenship Education Study (ICCS)*. Amsterdam: IEA.

- Skovajsa, Marek a kol. 2010. *Ob anský sektor: Organizovaná spole nost v eské republice*. Praha: Portál.
- Skovajsa, Marek. 2008. šTwo Faces of Civil Society in Post-Communist Countries.õ in Lewandowski, Joseph D. a Milan Znoj. *Trust and Transitions: Social Capital in a Changing World*. Cambridge Scholar Publishing.
- Skovajsa, Marek, Karel Müller. 2008. šFrom Reflections on Post-Communism to Perspectives on Europeanization: Democracy and Civil Society in Central Europe.õ *International Political Science Review* 30: 501-517.
- Sopóci, Ján. 2004. *Politika v spolo nosti*. Bratislava: VEDA, SAV.
- Soukup, Petr. 2010a. šInformace o mezinárodní studii ob anské výchovy.õ in Soukup, Petr (ed.). *Národní zpráva z Mezinárodní studie ob anské výchovy*. Praha: ÚIV.
- Soukup, Petr. 2010b. šOb anské postoje a chování flák a jejich provázanost.õ in Soukup, Petr (ed.). *Národní zpráva z Mezinárodní studie ob anské výchovy*. Praha: ÚIV.
- Soukup, Petr. 2006. šPro uřlívát hierarchické lineární modelyõ. *Sociologický asopis*. 42 (5): 98761012.
- Stachová, Jana, Josef Bernard, Daniel ermák. 2009. *Sociální kapitál v eské republice a v mezinárodním srovnání*. Sociologické studie/Sociological Studies 09:5. Praha: Sociologický ústav, AV R.
- Stachová, Jana. 2008. *Ob anská spole nost v regionech eské republiky*. Praha: Sociologický ústav, AV R.
- Stan k, Antonín. 2010. šVýuka ob anské nauky a výchova k ob anství v eské republice.õ in Soukup, Petr (ed.). 2010. *Národní zpráva z Mezinárodní studie ob anské výchovy*. Praha: ÚIV.
- Stan k, Antonín. 2008. šVýchova k ob anství ve vzd lávání pro 21. století.õ in Stan k, Antonín a Franti-ek Mezihorák (eds.). *Výchova k ob anství pro 21. století*. Praha: SPHV.
- Státní úst ední archiv v Praze. *Spolky a analogické organizace z ízené v letech 1867 1951, A ó N*. [online]. [cit. 28-3-2011]. Dostupné z: <<http://www.nacr.cz/sua/fondy/6100a.htm>>.
- Stewart, Agnus. 1995. šTwo Conceptions of Citizenship.õ *The British Journal of Sociology* 46 (1): 63-78.
- Strnadová, Lenka. 2008. *Sou asné podoby ob anské spole nost: Kritická perspektiva*. Plze : Ale- en k.
- TMfr, Ji í. 2010. šZájmové krouflky a oddíly jako zdroj sociálního kapitáluõ. *Socioweb* (Sociologický webzin) 2010/4.
- TMfr, Ji í. 2007. šP emos ující sociální kapitál a jak ho m ítõ. *Socioweb* (Sociologický webzin) 2007/6: 3-5.
- TMfr, Ji í, Markéta Sedlá ková. 2006. šSociální kapitál: Koncepty, teorie a metody m ení.õ *Sociologické studie/Sociological Studies* 06:7. Praha: Sociologický ústav, AV R.
- TMnidová, Jana. 2003. šZapadla mediální hv zda do erné díry zapomn ní? Pp. 135-138 in Nekvapil, Václav V. (ed.). *Impuls pro ob anskou spole nost: Eseje o t etím rozm ru demokracie*. Praha: Elk.
- TMbrt, Jan. 2010. šFaktory ovliv ující úrove znalostí flák z ob anské výchovy.õ in Soukup, Petr (ed.). *Národní zpráva z Mezinárodní studie ob anské výchovy*. Praha: ÚIV.
- Torney-Purta, Judith, Jo-Ann Amadeo. 2003. šA Cross-National Analysis of Political and Civic Involvement among Adolescents.õ *Political Science and Politics* 36 (2): 269-274.

- Ústav pro informace ve vzdělávání. [online]. ÚIV. [cit. 10-4-2011]. Dostupné z <<http://www.uiv.cz>>.
- Vajdová, Tereza. 2005. *Česká občanská společnost 2004: po patnácti letech rozvoje. Zpráva z projektu CIVICUS Civil Society Index pro Českou republiku*. Brno: Akademické nakladatelství CERM.
- Veselý, Arnošt. 2008. 'Where does social capital come from?' in Lewandowski, Joseph D., Milan Znoj. *Trust and Transitions: Social Capital in a Changing World*. Cambridge Scholar Publishing.
- Veselý, Arnošt. 2007. 'Sociální kapitál v teorii J. Colemana'. *Socioweb* 2007/6: 2-3.
- Vlachová, Klára, Tomáš, Lebeda. 2006. 'Aktivní občanství a spokojenost s demokracií v Evropě'. *Praha: Sociologický časopis* 42 (1): 11-34.
- Vráblíková, Kateřina. 2009. 'Politická participace a její determinanty v postkomunistických zemích'. *Sociologický časopis* 45 (5): 867-897.
- Walzer, Michael. 2002. 'Equality and Civil Society'. in Chambers, Simone, Will Kymlicka (ed.). *Alternative conceptions of civil society*. Princeton: Princeton University Press.
- Wright, James D. 1975. 'Political Socialization Research: The 'Primacy' Principle'. *Social Forces* 54: 243-255.
- Zeipeltová, Světlana. 2010. 'Rodinné zázemí 14letých dětí'. in Soukup, Petr (ed.). *Národní zpráva z Mezinárodní studie občanů výchovy*. Praha: ÚIV.
- Znoj, Milan. 2008. 'The Paradox of Post-Communist Civil Society'. in Lewandowski, Joseph D., Milan Znoj. *Trust and Transitions: Social Capital in a Changing World*. Cambridge Scholar Publishing.
- Fiák, Václav. 2003. 'Intelektuálové a politika'. Pp. 53-67 in Nekvapil, Václav V. (ed.). *Impuls pro občanskou společnost: Eseje o tvorbě a rozvoji demokracie*. Praha: Elk.

P ÍLOHA A

Vybrané otázky z Mezinárodní studie ob anské výchovy
ICCS 2009 Hlavní ýet ení

Otázka . 1. (prom nná SGENDER)

Jsi dívka nebo chlapec?

dívka / chlapec

Otázka . 2 (prom nná MSEI SES)

Jaké je hlavní povolání tvé matky nebo nevlastní matky (nap . vysokozkolská u itelka, pomocnice v kuchyni, mana0erka)

Co d lá tvoje matka nebo nevlastní matka ve svém hlavním zam stnání?(nap . u í studenty na vysoké zkole, pomáhá kucha i p ipravovat jídla v restauraci, ídí prodejní tým)

Otázka . 3 (prom nná MISCED SES)

Jaké má tvoje matka i nevlastní matka nejvyšší dosažené vzd lání

- a) Vysoká zkola
- b) Nástavbové studium
- c) St ední zkola nebo u ební obor s maturitou
- d) U ební obor bez maturity
- e) 2. stupe základní zkoly
- f) 1. stupe základní zkoly
- g) Nemá dokon ený 1. stupe základní zkoly

Otázka . 4 (prom nná FSEI SES)

Jaké je hlavní povolání tvého otce nebo nevlastního otce? (nap . vysokozkolský u itel, pomocník v kuchyni, mana0er)

Co d lá tv j otec nebo nevlastní otec ve svém hlavním zam stnání (nap . u í studenty na vysoké zkole, pomáhá kucha i p ipravovat jídla v restauraci, ídí prodejní tým)

Otázka . 5 (prom nná FISCED SES)

Jaké má tv j otec i nevlastní otec nejvyšší dosažené vzd lání?

- a) Vysoká zkola
- b) Nástavbové studium
- c) St ední zkola nebo u ební obor s maturitou
- d) U ební obor bez maturity
- e) 2. stupe základní zkoly
- f) 1. stupe základní zkoly
- g) Nemá dokon ený 1. stupe základní zkoly

Otázka . 6 INTPAR rec

Jak moc se zajímají tvoji rodi e politické a společ enské d ní?

(Velmi se zajímá, Celkem se zajímá, Moc se nezajímá, V bec se nezajímá)

- a) Matka nebo p stounka
- b) Otec nebo p stoun

Otázka . 7 (HOMELIT SES)

Kolik máte p ibližn doma knih?

- a) 0 - 10 knih
- b) 11 - 25 knih
- c) 26 - 100 knih

- d) 101 - 200 knih
- e) 201 - 500 knih
- f) Více než 500 knih.

Otázka . 8 (proměnná CINFNET)

Kolik času v nejvíce následujícím mimoškolním činnosti během normálního školního dne?

(Žádný čas, Méně než 30 minut, Asi 30-60 minut, Asi 1-2 hodiny, Více než 2 hodiny)

- a) Chatuju s kamarády přes mobilní telefon nebo internet (skype, icq, qip).
- b) Trávím čas s kamarády.

Otázka . 9 (proměnné PARTALK, FRIETALK, TV, NOVINY, INTERNET, KROUŽEK)

Jak často se mimo školu v nejvíce následujícím činnosti?

(Nikdy nebo téměř nikdy, Alespoň jednou za měsíc, Alespoň jednou týdně, Denně nebo skoro každý den)

- a) Povídám si s rodiči o politickém nebo společenském vývoji.
- b) Sleduji v televizi domácí a zahraniční zpravodajství.
- c) Čtu si v novinách zprávy z domova a ze zahraničí.
- d) Povídám si s kamarády o politickém a společenském vývoji.
- e) Používám internet k získávání zpráv o dění z domova i ze zahraničí.
- f) Povídám si s rodiči o tom, co se děje v jiných zemích.
- g) Povídám si s kamarády o tom, co se děje v jiných zemích.
- h) Navštívím zájmový kroužek (jako například Skaut, TOM, zachovávající klub, počítačový klub).

Otázka . 10 (škála PARTCOM)

Byl/a jsi někdy zapojený/a do činností z následujících organizací, klubů nebo skupin?

(Ano zapojil/a jsem se během posledních 12 měsíců, Ano zapojil/a se, ale bylo to déle než před rokem, Ne, nikdy jsem se nezapojil/a)

- a) Mladěnická organizace přidružená k politické straně.
- b) Ekologická organizace.
- c) Organizace zabývající se lidskými právy.
- d) Skupina dobrovolníků angažující se v místní bydliště.
- e) Organizace sbírající peníze pro charitativní účely.
- f) Kulturní organizace pro etnické menziny.
- g) Skupina mladých lidí snažící se něčeho domoci.

Otázka . 11 (škála PARTSCHL)

Zapojil/a ses někdy ve škole do některých z následujících aktivit?

(Ano zapojil/a jsem se během posledních 12 měsíců, Ano zapojil/a se, ale bylo to déle než před rokem, Ne, nikdy jsem se nezapojil/a)

- a) Dobrovolně jsem se účastnil/a školní hudební i dramatické činnosti mimo rozvrh pravidelného vyučování.
- b) Aktivně jsem se účastnil/a diskuse.
- c) Hlasoval/a jsem o předsedovi třídě nebo o zástupci školního parlamentu.
- d) Podílel/a jsem se na rozhodování o chodu školy.
- e) Účastnil/a jsem se studentského shromáždění.
- f) Kandidoval/a jsem na předsedu třídě nebo zástupce ve školním parlamentu.

Otázka . 12 (ýkála COPDISC)

Když diskutujete o politických a společenských tématech v běžných vyučovacích hodinách, jak často dochází k následujícímu?

(Nikdy, Zřídka, Někdy, Často)

- a) Učitelé podporují žáky v utváření vlastních názorů.
- b) Učitelé povzbuzují žáky, aby vyjádřili své názory.
- c) Žáci dávají podmínky ke třídni diskusi o aktuálních politických událostech.
- d) Žáci vyjadřují své názory, i když se jejich názory liší od názoru vztinu ostatních studentů.
- e) Učitelé pobízejí žáky k diskusi na různých témata s lidmi, kteří mají odlišný názor.
- f) Když učitelé vysvětlují něco ve třídě, uvádějí různé úhly pohledu na danou záležitost.

Otázka . 13 (ýkála CSTUDINF)

Do jaké míry jsou ve vaší škole brány v úvahu názory studentů, když se rozhoduje o následujících záležitostech?

(Do značné míry, Do určité míry, Málo, Vůbec)

- a) Způsob výuky.
- b) Co se bude učít.
- c) Výukové/učební materiály
- d) Rozvrh hodin.
- e) Třídni pravidla
- f) Žkolní řád.

Otázka . 14 (ýkála CSTUTREL)

Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími tvrzeními o sobě a své škole?

(Rozhodně souhlasím, Souhlasím, Nesouhlasím, Rozhodně nesouhlasím)

- a) Vztina učitelů se mnou jedná spravedlivě.
- b) Žáci dobře vycházejí s vztinou učitelů.
- c) Vztina učitelů jde o dobro žáka.
- d) Vztina učitelů opravdu naslouchá tomu, co říkám.
- e) Pokud potřebuji zvláštní pomoc, od svých učitelů ji dostanu.

Otázka . 15 (ýkála CVALPARTS)

Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky o úasti žáka na dání ve škole?

(Rozhodně souhlasím, Souhlasím, Nesouhlasím, Rozhodně nesouhlasím)

- a) Úast žáka při rozhodování o chodu školy může napomoci ke zlepšení školy.
- b) Spolupráce žáka může přinést do školy mnoho pozitivních změn.
- c) Zajistit, aby skupiny žáků mohly vyjádřit své názory, by mohlo pomoci řešit problémy ve škole.
- d) Všechny školy by měly mít školní parlament.
- e) Žáci mohou mít větší vliv na dání ve škole, pokud jednají společně a ne každý sám.

Otázka . 16 (ýkála CDEMVAL)

Existují rozdílné názory na to, jaká by měla být společnost. Zajímá nás tvůj názor na toto téma.

Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky?

(Rozhodně souhlasím, Souhlasím, Nesouhlasím, Rozhodně nesouhlasím)

- a) Každý by mohl mít právo vyjádřit svůj názor.
- b) Společenská a politická práva všech lidí by měla být respektována.
- c) Lidé by mli mít možnost ve veřejně kritizovat vládu.

- d) V zichni ob ané by m li mít právo si svobodn zvolit své p edstavitele.
- e) Lidé by m li mít možnost protestovat, pokud se jim n který zákon zdá nespravedlivý.

Otázka . 17 (ýkály CCITCON a-f ;CCITSOC g-i)

Nakolik je d ležitě, aby dobrý ob an d lal následující?

(Velmi d ležitě, Docela d ležitě, Nep ílíz d ležitě, Není v bec d ležitě)

- a) Chodil v0dy k volbám.
- b) Vstoupil do politické strany.
- c) U il se o historii zem .
- d) Sledoval politický vývoj v novinách, v rádiu, v televizi nebo na internetu.
- e) Projevoval úctu vládním p edstavitel m.
- f) Zapojoval se do politických diskusí.
- g) Ú astnil se pokojných demonstrací proti zákon m, které považuje nespravedlivé.
- h) Anga0oval se v iniciativách prosp zných pro jeho vesnici, m sto i m stskou ást.
- i) Anga0oval se v iniciativách na podporu lidských práv.
- j) Anga0oval se v iniciativách na ochranu 0ivotního prost edí.
- k) Poctiv pracoval.
- l) V0dy se ídil zákonem.

Otázka . 18 (ýkála CINTPOLS)

Jak moc se zajímá o následující?

(Velmi se zajímám, Docela se zajímám, Moc se nezajímám, V bec se nezajímám)

- a) Politické zále0itost ve tvé obci, m st nebo m stské ásti.
- b) Politický vývoj ve tvé zemi.
- c) Spole enský vývoj ve tvé zemi.
- d) Politický vývoj v jiných zemích.
- e) Mezinárodní politiku.

Otázka . 19 (ýkála CINPOLEF)

Do jaké míry souhlasíš nebo nesouhlasíš s následujícími výroky o tob a politice?

(Rozhodn souhlasím, Souhlasím, Nesouhlasím, Rozhodn nesouhlasím)

- a) Ví m o politice víc ne0 moji vrstevníci.
- b) Kdy0 se diskutuje o politice, v tzinou mám k tomuto tématu co íci.
- c) V tzinu politických zále0itostí snadno chápu.
- d) Mám na politiku názory, které stojí za to slyzet.
- e) A0 budu dosp ílý, budu se v politice anga0ovat
- f) Dob e rozumím politickému vývoji nazí zem .

Otázka . 20 (CINTRUST a-f)

Do jaké míry d v ujeý každé z následujících skupin nebo institucí?

(Rozhodn , Docela, Trochu, V bec)

- a) Vláša eské republiky
- b) Zastupitelstvo m sta (obce)
- c) Soudy
- d) Policie
- e) Politické strany
- f) Parlament
- g) Lidé (vzeobecn) **(GENTRUST)**

Otázka . 21 (ýkála CCITEFF)

Jak dobře by se ti podle tvého názoru dařilo v následujícíchinnostech?

(Velmi dobře, Docela dobře, Nemoc dobře, Nepravděpodobně)

- a) Diskutovat o novinovém článku, který pojednává o konfliktu mezi zeměmi.
- b) Obhájit vlastní názor na kontroverzní politické nebo společenské téma.
- c) Kandidovat ve volbách.
- d) Zorganizovat skupinu lidí za účelem dosažení změn ve škole.
- e) Sledovat televizní debatu na kontroverzní témata.
- f) Napsat dopis do novin, ve kterém sdělíš svůj názor na aktuální problém.
- g) Promluvit předtídkou o společenském nebo politickém problému.

Otázka . 22 (ýkála LEGPROT)

Občas mohou lidé známi způsobem vyjádřit svou neshodu s tím, co považují za špatné.

Zúčastnil/a by ses v budoucnosti n kterých z následujících forem protestu?

(Určit bych se zúčastnil/a, Asi bych se zúčastnil/a, Asi bych se nezúčastnil/a, Určit bych se nezúčastnil/a).

- a) Napsat dopis do novin.
- b) Nosit odznak nebo tričko vyjadřující můj názor.
- c) Kontaktovat zvoleného poslance či senátora.
- d) Zúčastnit se pokojného pochodu nebo shromáždění.
- e) Sbírat podpisy na petici.
- f) Nekupovat určitý výrobek.

Otázka . 23 (ýkála CINFPART)

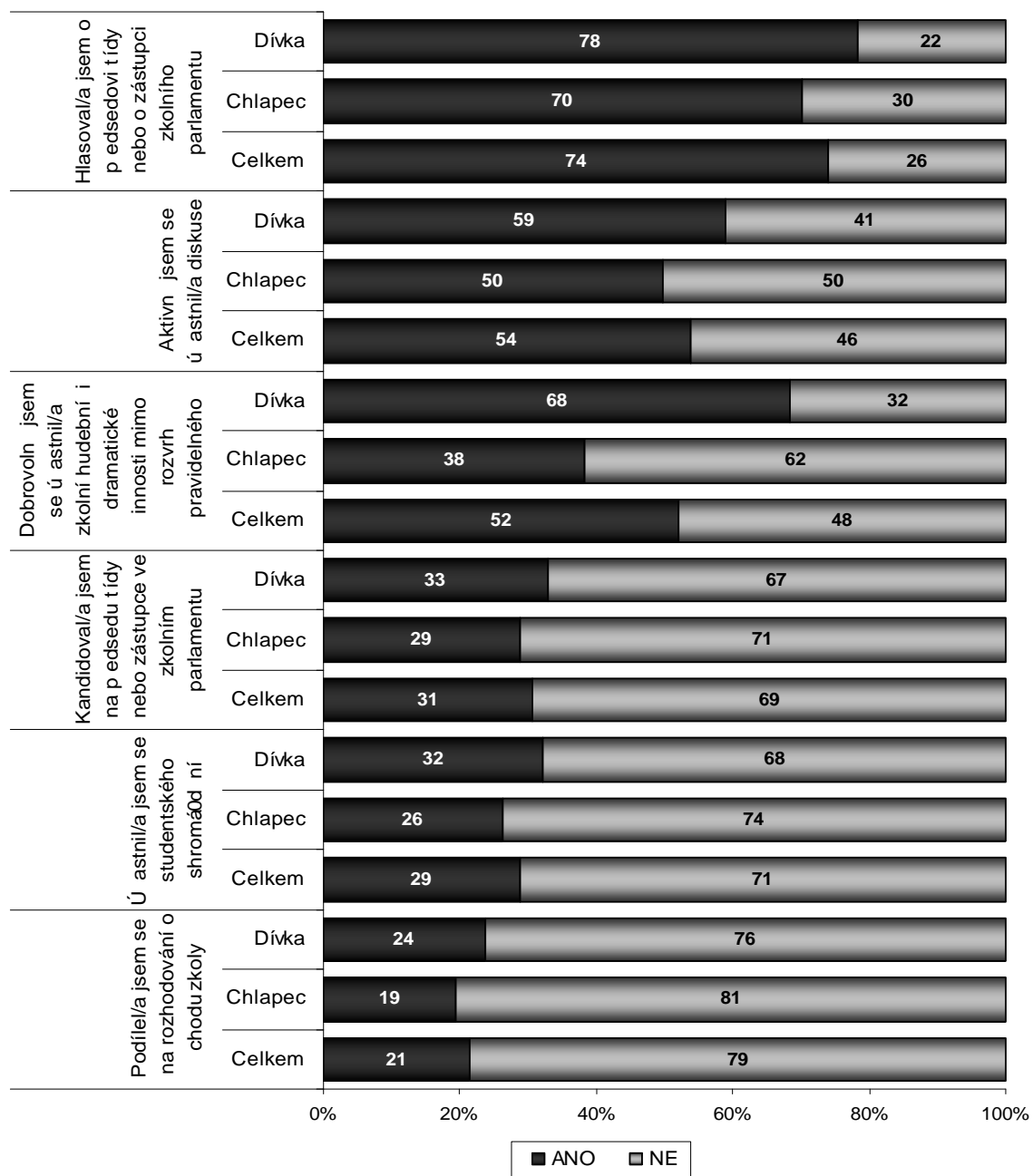
*Níže jsou uvedeny různéinnosti, kterým by ses za svého mládí v prvních letech mohl/a věnovat. **emumyslíš, že se budeš věnovat?***

(Určit se tomu budu věnovat, Asi se tomu budu věnovat, Asi se tomu budu věnovat, Určit se tomu nebudu věnovat)

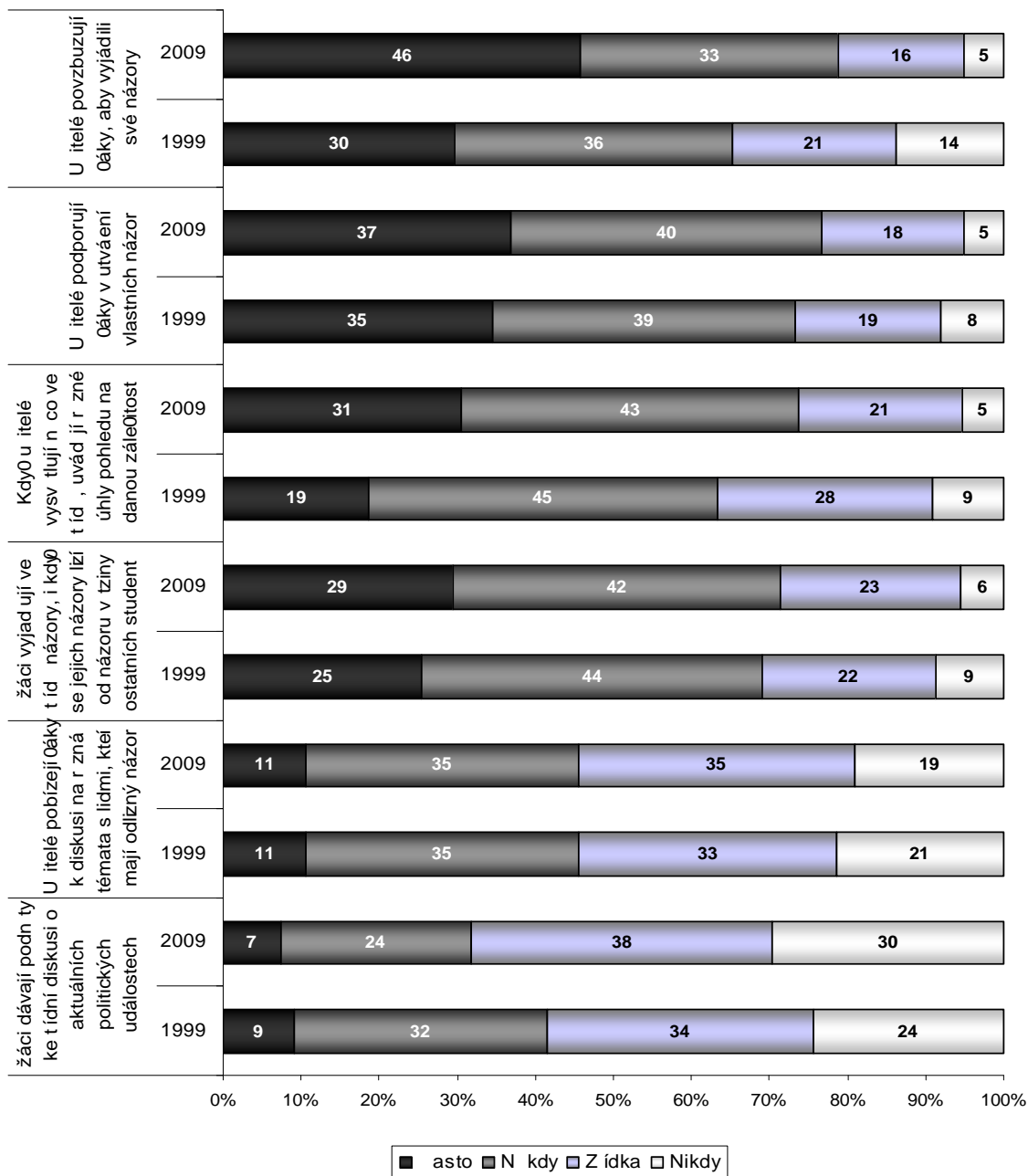
- a) Jako dobrovolník pomáhat lidem v místech bydliště
- b) Mluvit s ostatními o svých názorech na politický a společenský vývoj
- c) Psát do novin o politickém a společenském vývoji
- d) Vyjadřovat se na internetovém diskusním fóru ke společenskému a politickému vývoji
- e) Vstupovat do nějaké organizace z politických či společenských důvodů

P ÍLOHA B

Graf .1 Zapojení do rozhodovacích inností v rámci školy (v procentech)

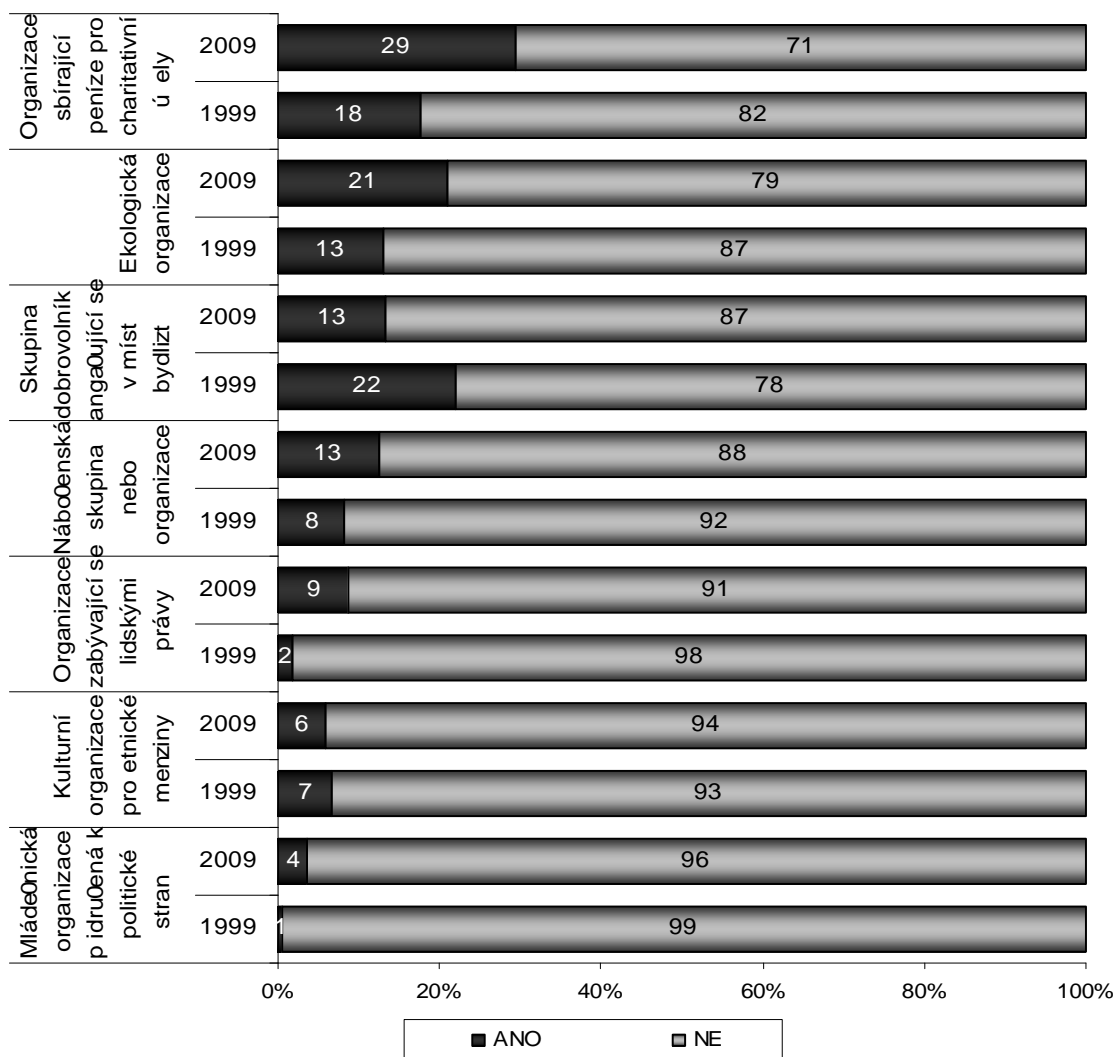
Graf . 2 Otevřenost diskuse během výuky (1999, 2009), v procentech

Tabulka .1 Podpora demokratických hodnot (v procentech)

Do jaké míry souhlasím s následujícími tvrzeními:	rozhodn souhlasím	souhlasím	nesouhlasím	rozhodn nesouhlasím
Každý by měl mít právo vyjádřit kdykoliv svobodně svůj názor	67,2	30,8	1,5	0,5
Všichni občané by měli mít právo si svobodně zvolit své představitel	53,0	44,9	1,7	0,4
Společenská a politická práva všech lidí by měla být respektována	48,4	46,7	3,7	1,2
Lidé by měli mít možnost protestovat, pokud se jim nějaký zákon zdá nespravedlivý	39,9	54,6	4,9	0,6
Žádné soukromé firmy ani vlády by neměly být povoleno vlastnit všechny noviny, které v zemi vycházejí	30,1	46,2	19,2	4,6
Politici představitelé by neměli mít povoleno zaměstnávat ve vládních orgánech své rodinné příslušníky	18,1	47,1	28,8	6,0
Jak je důležité následující jednání, abychom byli dobrými občany?	Velmi důležité	Docela důležité	Nepříliš důležité	Není v bec důležité
Učil se o historii země	20,2	44,1	27,4	8,3
Chodil volit k volbám	18,4	49,8	26	5,8
Sledoval politický vývoj v novinách, v rádiu, v televizi nebo na internetu	15,2	50,5	27,9	6,3
Projevoval úctu k vládním představitelům	8,4	37,3	39,3	15
Zapojoval se do politických diskusí	6,9	28	49,2	15,9
Vstoupil do politické strany	2,5	12,6	58,2	26,7
	Velmi důležité	Docela důležité	Nepříliš důležité	Není v bec důležité
Angažoval se v iniciativách na ochranu životního prostředí	36,7	46,7	13,6	3
Angažoval se v iniciativách na podporu lidských práv	30,2	51,4	15,1	3,3
Angažoval se v iniciativách prospěšných pro jeho vesnici, město či místní část	23	53,6	19	4,4
Účastnil se pokojných demonstrací proti zákonům, které považuje za nespravedlivé	15,9	38,3	33,1	12,7
	Velmi důležité	Docela důležité	Nepříliš důležité	Není v bec důležité
Počtivě pracoval	67,4	27,7	3,4	1,5
Volil se řídit zákonem	62,2	30	5,4	2,4

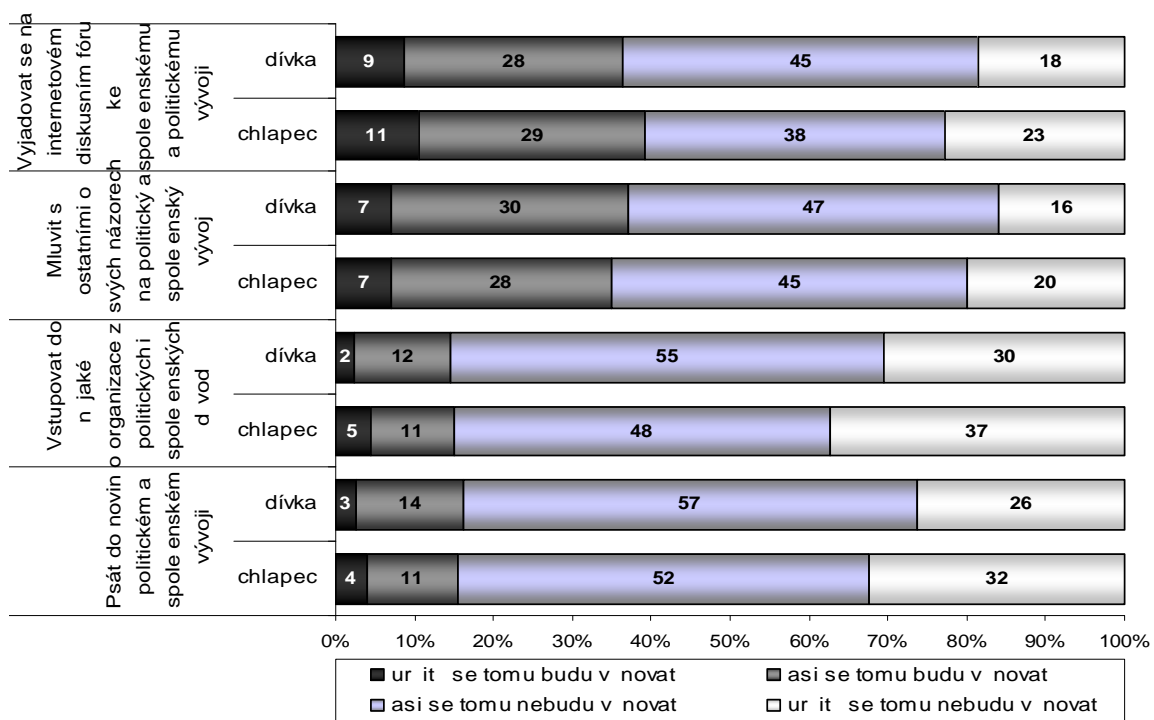
Graf . 3 Organizace občanské společnosti v roce 1999 a 2009 (v procentech)

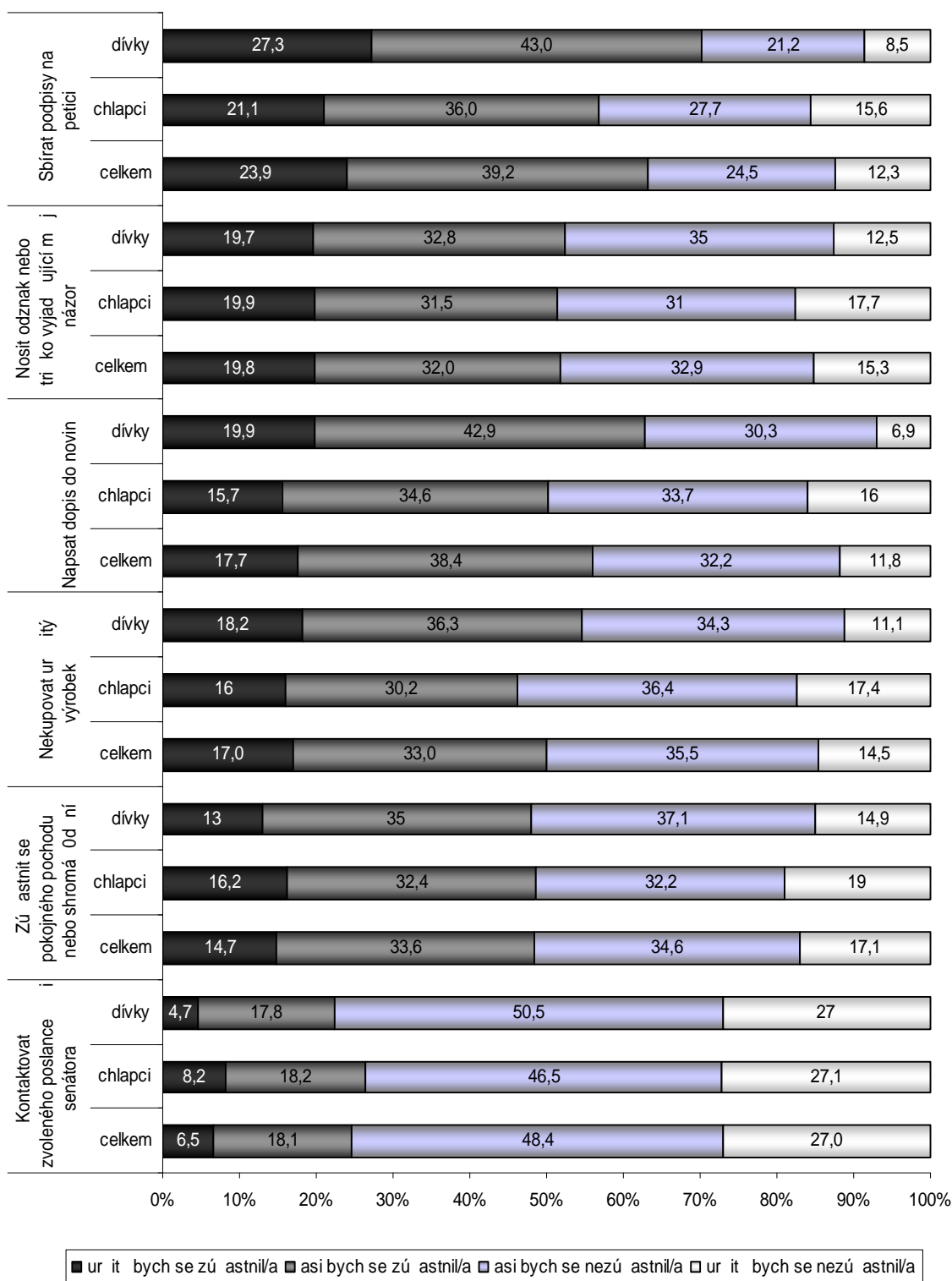
Tabulka . 2 Jako dobrovolník pomáhat lidem v místní bydliště (v procentech)

		určit + asi se tomu budu v novat	určit + asi se tomu nebudu v novat
Zaměstnanecký status rodičů	Nízký	48,3	51,7
	Střední	42,3	57,7
	Vysoký	37,6	62,4
Úroveň znalostí	Pod úroveň 1	56,4	43,6
	Úroveň 1	49,1	50,9
	Úroveň 2	41,6	58,4
	Úroveň 3	36,8	63,2

Graf . 4 P edpokládaná ob anská participace v budoucnosti

Graf . 5 Ú ast na legálním protestu

Tabulka .3

PARTCOM Současná nebo minulá občanská angažovanost				
ZÁZEMÍ PÁKA		Pearson	Sig.	N
SGENDER	pohlaví	,145	,000	4599
SES	socioekonomický status	,014	,363	4393
INTPAR_rec	zájem rodičů	,088	,000	4402
PARTALK	diskuse s rodiči	,175	,000	4605
KONTEXT ÚKOLY		Pearson	Sig.	N
IDSTRATE	typ zkoly	-,010	,478	4605
CTESTSKOR	znalosti	-,040	,007	4605
CPARTSCHL	zkolní angažovanost	,299	,000	4596
COPDISC	otevřená diskuse	,146	,000	4591
CSTUDINF	vliv školy	,110	,000	4574
CSTUTREL	vztah školy-učitel	,068	,000	4604
CVALPARTS	hodnota učitelů	,106	,000	4586
SOCIÁLNÍ SÍŤ		Pearson	Sig.	N
CINFNET	kontakt s kamarády	,040	,007	4605
FRIETALK	diskuse s kamarády	,166	,000	4605
GENTRUST	generalizovaná důvěra	,046	,002	4579
KROUZEK	kroužek	,142	,000	4583
MOTIVACE		Pearson	Sig.	N
CDEIVAL	demokratické postoje	-,015	,298	4599
CCITCON	postoj k tradičnímu občanství	,142	,000	4591
CCITSOC	podpora sociálních hnutí	,143	,000	4580
CINTRUST	důvěra v instituce	,105	,000	4590
CINPOLEF	vnitřní efektivita	,191	,000	4593
CCITEFF	vnější efektivita	,219	,000	4565
CINTPOLS	zájem o politické a společenské dění	,232	,000	4593
TV	televize	,061	,000	4572
NOVINY	noviny	,116	,000	4585
INTERNET	internet	,120	,000	4581

Tabulka . 4

<i>PARTCOM Sou asná nebo minulá ob anská angažovanost</i>												
	model 1			model 2			model 3			model 4		
ZÁZEMÍ PÁKA	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.
SGENDER	2,461	,148	,000									
SES	-,130	-,016	,312									
INTPAR_rec	,727	,043	,007									
PARTALK	3,013	,174	,000									
ŮKOLA												
IDSTRATE				-,822	-,030	,051						
CTESTSKOR				-,015	-,152	,000						
CPARTSCHL				,272	,308	,000						
COPDISC				,078	,076	,000						
CSTUDINF				,044	,047	,003						
CSTUTREL				-,002	-,002	,882						
CVALPARTS				,038	,040	,008						
SOCIÁLNÍ SÍT												
CINFNET							,533	,046	,002			
FRIETALK							3,150	,154	,000			
GENTRUST							,628	,036	,013			
KROUZEK							2,347	,134	,000			
MOTIVACE												
CDEMVAL										-,062	-,068	,000
CCITCON										-,012	-,013	,472
CCITSOC										,088	,097	,000
CINTRUST										,019	,022	,168
CINPOLEF										,032	,034	,070
CCITEFF										,117	,131	,000
CINTPOLS										,111	,121	,000
TV										-,526	-,030	,054
NOVINY										,816	,048	,002
INTERNET										,818	,048	,002
Konstanta		43,378			46,803			44,128			45,726	
Adj. R		,057			,117			,047			,086	

Tabulka 5

PARTSCHL Ú ast na ýkolních aktivitách				
ZÁZEMÍ PÁKA		Pearson	Sig.	N
SGENDER	pohlaví	,181	,000	4599
SES	socioekonomický status	,177	,000	4393
INTPAR_rec	zájem rodi	,175	,000	4401
PARTALK	diskuse s rodi i	,182	,000	4605
KONTEXT ÜKOLY		Pearson	Sig.	N
IDSTRATE	typ zkoly	-,135	,000	4605
CTESTSKOR	znalosti	,298	,000	4605
COPDISC	otev ená diskuse	,268	,000	4592
CSTUDINF	vliv Oák	,001	,937	4573
CSTUTREL	vztah Oák-u itel	,092	,000	4604
CVALPARTS	hodnota ú asti	,273	,000	4586
SOCIÁLNÍ SÍŤ		Pearson	Sig.	N
CINFNET	kontakt s kamarády	,011	,461	4605
FRIETALK	diskuse s kamarády	,154	,000	4605
CPARTCOM	ob anská anga0ovanost	,299	,000	4596
GENTRUST	generalizovaná d v ra	,030	,039	4579
KROUZEK	krou0ek	,181	,000	4584
MOTIVACE		Pearson	Sig.	N
CDEIVAL	demokratické postoje	,085	,000	4599
CCITCON	postoj k tradi nímu ob anství	,196	,000	4591
CCITSOC	podpora sociálních hnutí	,155	,000	4579
CINTRUST	d v ra v instituce	,085	,000	4590
CINPOLEF	vnit ní efektivita	,238	,000	4593
CCITEFF	vn jzí efektivita	,327	,000	4564
CINTPOLS	zájem o politické a společenské d ní	,252	,000	4593
TV	televize	,107	,000	4576
NOVINY	noviny	,118	,000	4568
INTERNET	internet	,152	,000	4582

Tabulka . 6

<i>PARTSCHL Zapojení do rozhodovacích inností v rámci ýkoly</i>												
	model 1			model 2			model 3			model 4		
ZÁZEMÍ pÁKA	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.
SGENDER	3,336	,176	,000									
SES	1,258	,133	,000									
INTPAR_rec	1,882	,096	,000									
PARTALK	2,860	,145	,000									
ŮKOLA												
IDSTRATE				-,371	-,012	,421						
CTESTSKOR				,028	,239	,000						
COPDISC				,219	,190	,000						
CSTUDINF				,068	,064	,000						
CSTUTREL				-,024	-,022	,133						
CVALPARTS				,183	,171	,000						
SOCIÁLNÍ SÍŤ												
CINFNET							,073	,006	,693			
FRIETALK							2,362	,102	,000			
CPARTCOM							,298	,263	,000			
GENTRUST							,194	,010	,480			
KROUZEK							2,762	,139	,000			
MOTIVACE												
CDEMVAl										,032	,031	,034
CCITCON										,063	,061	,000
CCITSOC										,031	,030	,066
CINTRUST										-,017	-,017	,266
CINPOLEF										,041	,040	,032
CCITEFF										,243	,241	,000
CINTPOLS										,081	,078	,000
TV										,285	,014	,342
NOVINY										,467	,024	,104
INTERNET										1,209	,063	,000
Konstanta		44,161			48,082			46,128			46,885	
Adj. R		,099			,168			,120			,140	

Tabulka .7

INFPART - model budoucí občanské participace				
		Pearson	Sig.	N
ZÁZEMÍ PÁKA				
SGENDER	pohlaví	,039	,008	4577
SES	socioekonomický status	,110	,000	4370
INTPAR_rec	zájem rodi	,222	,000	4380
PARTALK	diskuse s rodi i	,212	,000	4583
ÜKOLNÍ KONTEXT				
IDSTRATE	typ zkoly			
CTESTSKOR	znalosti	,147	,000	4583
COPDISC	otev ená diskuse	,159	,000	4567
CSTUDINF	vliv Oák	,061	,000	4551
CSTUTREL	vztah Oák-u itel	,112	,000	4579
CVALPARTS	hodnota ú asti	,200	,000	4563
SOCIÁLNÍ SÍT				
CINFNET	kontakt s kamarády	-,005	,757	4583
FRIETALK	diskuse s kamarády	,182	,000	4583
GENTRUST	generalizovaná d v ra	,053	,000	4569
KROUZEK	krou0ek	,088	,000	4560
MOTIVACE				
CINTPOLS	zájem o politické a společenské d ní	,435	,000	4573
CDEMVAL	demokratické postoje	,067	,000	4579
CCITCON	postoj k tradi nímu občanství	,315	,000	4568
CCITSOC	podpora sociálních hnutí	,193	,000	4559
CINTRUST	d v ra v instituce	,188	,000	4577
CINPOLEF	vnit ní efektivita	,447	,000	4575
CCITEFF	vní jzí efektivita	,467	,000	4561
TV	televize	,149	,000	4549
NOVINY	noviny	,137	,000	4558
INTERNET	internet	,191	,000	4583
SOU ASNÁ ANGA0OVANOST				
CPARTCOM	občanská anga0ovanost	,299	,000	4596
CPARTSCHL	zkolní anga0ovanost	,252	,000	4570

Tabulka . 8

INFPART Budoucí občanská participace															
	model 1			model 2			model 3			model 4			model 5		
ZÁZEMÍ PÁKA	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.
SGENDER	,278	,015	,325												
SES	,401	,042	,006												
INTPAR_rec	3,47	,177	,000												
PARTALK	3,415	,172	,000												
ÚKOLA															
IDSTRATE				-1,273	-,041	,009									
CTESTSKOR				,013	,108	,000									
COPDISC				,100	,087	,000									
CSTUDINF				,088	,082	,000									
CSTUTREL				,034	,031	,049									
CVALPARTS				,148	,138	,000									
SOCIÁLNÍ SÍŤ															
CINFNET							-,098	-,007	,612						
FRIETALK							4,084	,176	,000						
GENTRUST							,892	,045	,002						
KROUZEK							1,483	,075	,000						
MOTIVACE															
CDEMVAl										,003	,003	,801			
CCITCON										,095	,092	,000			
CCITSOC										,007	,007	,614			
CINTRUST										,035	,035	0,01			
CINPOLEF										,195	,188	,000			
CCITEFF										,294	,291	,000			
CINTPOLS										,147	,142	,000			
TV										-,021	-,001	,936			
NOVINY										-,131	-,007	,605			
INTERNET										,902	,047	,000			
SOUASNÁ ANGAŽOVANOST															
CPARTSCHL													,200	,176	,000
CPARTCOM													,199	,199	,000
Konstanta		42,778			47,418			44,231			45,888			46,178	
Adj. R		,080			,068			,040			,329			,091	

Tabulka .9

LEGPROT Legální protestní aktivity				
ZÁZEMÍ PÁKA		Pearson	Sig.	N
SGENDER	pohlaví	,082	,000	4583
SES	socioekonomický status	,118	,000	4376
INTPAR_rec	zájem rodi	,154	,000	4386
PARTALK	diskuse s rodi i	,142	,000	4589
ÜKOLA		Pearson	Sig.	N
IDSTRATE	základní zkola	-,103	,000	4589
CTESTSKOR	znalosti	,256	,000	4589
COPDISC	otev ená diskuse	,144	,000	4571
CSTUDINF	vliv 0ák	-,017	,247	4555
CSTUTREL	vztah 0ák-u itel	,024	,106	4585
CVALPARTS	hodnota ú asti	,236	,000	4566
SOCIÁLNÍ SÍŤ		Pearson	Sig.	N
CINFNET	kontakt s kamarády	,004	,809	4589
FRIETALK	diskuse s kamarády	,127	,000	4589
GENTRUST	generalizovaná d v ra	,073	,000	4572
KROUZEK	krou0ek	,094	,000	4563
MOTIVACE		Pearson	Sig.	N
CINTPOLS	zájem o politické a spole en.d ní	,272	,000	4577
CDEMLVAL	demokratické postoje	,210	,000	4584
CCITCON	postoj k tradi nímu ob anství	,227	,000	4573
CCITSOC	podpora sociálních hnutí	,308	,000	4564
CINTRUST	d v ra v instituce	,085	,000	4583
CINPOLEF	vnit ní efektivita	,310	,000	4581
CCITEFF	vn jzí efektivita	,455	,000	4567
TV	televize	,092	,000	4552
NOVINY	noviny	,111	,000	4547
INTERNET	internet	,143	,000	4563
SOU ASNÁ ANGA0OVANOST				
CPARTCOM	ob anská anga0ovanost	,196	,000	4575
CPARTSCHL	zkolní anga0ovanost	,239	,000	4574

Tabulka . 10

<i>LEGPROT P edpokládaná ú ast na protestních aktivitách</i>															
	model 1			model 2			model 3			model 4			model 5		
ZÁZEMÍ pÁKA	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.
SGENDER	1,322	,065	,000												
SES	,764	,076	,000												
INTPAR_rec	2,116	,102	,000												
PARTALK	2,406	,114	,000												
ükOLA															
IDSTRATE				,161	,005	,754									
CTESTSKOR				,027	,220	,000									
COPDISC				,096	,078	,000									
CSTUDINF				,071	,062	,000									
CSTUTREL				-,069	-,058	,000									
CVALPARTS				,198	,172	,000									
SOCIÁLNÍ SÍT															
CINFNET							,043	,003	,838						
FRIETALK							2,962	,119	,000						
GENTRUST							1,404	,066	,000						
KROUZEK							1,794	,084	,000						
MOTIVACE															
CDEMVAl										,118	,107	,000			
CCITCON										,009	,008	,626			
CCITSOC										,185	,169	,000			
CINTRUST										-,014	-,013	,369			
CINPOLEF										,096	,086	,000			
CCITEFF										,380	,351	,000			
CINTPOLS										,034	,030	,087			
TV										-,333	-,016	,259			
NOVINY										,065	,003	,818			
INTERNET										,740	,036	,008			
SOU ASNÁ ANGApOVANOST															
CPARTSCHL													,168	,138	,000
CPARTCOM													,212	,197	,000
Konstanta		46,631			49,144			47,138			49,214			49,276	
Adj. R		0,044			0,104			0,027			0,273			0,074	